... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta... Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 13 (655) 2008 m. liepos 5 d. Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Liepos 6-oji (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) valstybės diena

...Yra menkai tų, kurie žino, dar menkiau, kurie nori žinoti..?

Lietuvininko Martyno Tydeko kalbos ištrauka galima apibūdinti tuos klausimus, kuriuos svarstė praėjusį šeštadienį Pjaulų kaime, Priekulės seniūnijoje, dailininko Lino Julijono Jankaus namuose vykęs XX-asis Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva' susiėjimas. Žemiau spausdiname bendrijos pirmininko Jono Jogučio pranešimą. Susirinkimas pradėtas malda, kuriai vadovavo Evangelikų bažnyčios kunigas Liudas Miliauskas. Jis irgi perskaitė Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos Čikagoje pirmininko Viliaus Trumpjonio sveikinimą.

Rūta Mačiūnienė, buvusi ilgametė bendrijos pirmininkė, prisiminė ilgamečio Mažosios Lietuvos fondo pirmininko Viliaus Pėteraičio gyvenimą ir veiklą.

Susiėjime kalbėjo istorikas Dainius Elertas, dail. Linas Jankus, Mažosios Lietuvos enciklopedijos IV-o tomo redaktorius, Vydūno draugijos pirmininkas Vacys Bagdonavičius. Rašytoja Edita Barauskienė, Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė.

Jonas JOGUTIS, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva" pirmininkas

Gerbiami Svečiai, mieli Kraštiečiai, Bičiuliai,

Džiaugiamės, kad nepabūgote tų grėsmingų metereologinių prognozių ir atvykote į šį mūsų susiėjimą. Linkiu Jums geros sveikatos, ištvermės ir ryžto saugant savo gimtojo krašto atminimą ir jo istorinį kultūrinį palikimą. Mes dar esame reikalingi. Unikalus mūsų krašto paveldas dar nesaugus.

Po poros dienų bus metai, kai mes, susirinkę į panašų susiėjimą, Priekulėje aptarinėjome savo reikalus. Atėjo laikas ir vėl stabtelėti, atsigręžus pažiūrėti ką mes padarėme per tuos metus, ar viską padarėme, ko reikalauja gyvenimas, dabartinė jo situacija.

Kalbant apie praėjusių metų bendrijos veiklą pavadinčiau ją tradicine. Ji kaip ir ankstesniais metais, buvo nukreipta į tai, kad išsaugotų senąsias tradicijas ir papročius, neleistų sunykti krašto kultūros paminklams, saugoti ir stengtis įamžinti iškilių to krašto žmonių atminimą.

Trumpai apie tai ką mes veikėme per šiuos metus:

Sueigos dalyviai (iš kairės): dail. Linas Julijonas Jankus, Ieva Jankutė ir Dainius Elertas

Nukelta į 2 p.

Šiame numeryje

8 **Kun. Pranas BIELIAUSKAS**
Vilniaus dienoraštis
(1915 - 1919 m.)

7-14
Lietuviškas baras

Nr 27 (35)

PRENUMERUOKITE !!!
2008 METAMS
„Vorutą"

1 mėn.	–	**3.00 Lt**
3 mėn.	–	**9.00 Lt**
6 mėn.	–	**18.00 Lt**

Indeksas 0135

„Vorutą" galima prenumeruoti internetu, adresu: www.post.lt skyrelyje „prenumerata" pasirinkti laikraštį „Voruta"

Ekonomisto džiaugsmas – gamtos fotografavimas

Širvintiškis Jonas Lučiūnas stiprybės semiasi fotografuodamas savąjį kraštą.

Jono Lučiūno nuotraukoje Neries vingiai

Trumpai pristatykite save: iš kur kilote, kur mokėtės, ką dabar veikiate?

Gimiau 1947 metais Širvintų rajono Lapelių kaime. Tai labai gražus kraštas. Norėčiau padeklamuoti savos kūrybos eilėraštį, kuris taip pat užrašytas mano pirmoje fotografijų knygoje „Čiobiškio kraštas":

Ar gali būt kas nors mielesnio už gimtinę, apjuostą Neries upės kilpa, Skalaujamą srauniųjų Musės vandenų, legendomis ir padavimais apipintą, Garsėjančią sava istorija, unikaliu gamtos grožiu.

Nukelta į 9 p.

Praeities spėliojimai iš Punsko

Juozas VAINA, Punskas

Juozas Vaina

Šiandieną iš ryto Lietuvos radijas Katedros aikštėje pastatytoje palapinėje su numatytais ir nenumatytais kalbėtojais minėjo „Sąjūdžio" dvidešimtmetį. Vėliau minėjimas tęsėsi Seime ir kitur, ir ne tik tą dieną, ir ne tik Vilniuje.

Šis įvairumas priminė ir man praeities spėliojimus.

1283 m. dabartinės Punsko parapijos ribose kryžiuočiai sunaikino piliakalnį ir ne tiek kalną, kiek medinę pilį. Prieš apie dvi dešimtis metų lenkų archeologai čia atkasė apie 80 metalinių kryželių. Tie kryželiai apie 1 colio dydžio ir keturių lygių pečių. Jų čia atsiradimą sieju su XI a. sudegusia ir XII a. atstatyta Gardino pilimi. Tiesia linija nuo Eglinės piliakalnio iki Gardino pilies ir šimto km nereikia. Tai bizantinio tipo kryželiai.

Kryžiuočiai šį kraštą palikę „leer und oede" (tuščią už dyką).

Lenkijos–Lietuvos karalienei Bonai kaip pasoga atiteko kairinė Nemuno „leer und oede" miškinga dalis – Karalienė tuos miškus suskirstė girininkijomis juostų pavidalu, kurių pradžia prasidėdavo ties Nemunu, o baigdavosi prie sienos su Prūsija.

Livos vėliavninkui Stanislovui Žaliavskiui teko valdyti girininkiją, kurioje buvo Lazdijai, Seivų ir Punios ežerai. Per Lazdijus teka upė Lazdija, turinti vardą nuo lazdų, kurios būdavo daromos iš riešutojų. Iš Seivų ežero išteka upelis, prie kurio kunigaikščiai turėjo vandens malūną, o apie tris kilometrus ežero

Nukelta į 14 p.

...Yra menkai tų, kurie žino, dar menkiau, kurie nori žinoti..?

Jonas JOGUTIS, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ pirmininkas

Eva Jankutė prie namo Drevernoje, kuriame gyveno Martyno Jankaus šeima 1928-39 m. Tada Martynas Jankus dirbo Vilhelmo kanalo vandens kelių prižiūrėtoju. Dabar namas pertvarkytas į turizmo objektą

Atkelta iš 1 p.

1. 2007 m. lapkričio 30 d. vyko eilinė 19-oji konferencija „Lietuvininkai ir lietuviai“ Klaipėdos universitete (kartu su KU Baltistikos centru). Skirta ji buvo Kristijono Gotlybo Milkaus 200-osioms mirties metinėms paminėti.

Paprastai šiose kasmetinėse mokslinėse konferencijose nagrinėjamas Mažosios Lietuvos dvasinis kultūros paveldas, skelbiami jo tyrinėjimo rezultatai. Šioje, paskutinėje, buvo skaityti ir keli pranešimai apie materialiojo kultūros paveldo objektus Klaipėdos mieste bei jų išsaugojimo problemas. Temos nekilnojamojo kultūros paveldo klausimais paskutinį kartą buvo skaitytos 2002 m. mokslinėje konferencijoje, skirtoje Jonui Bretkūnui paminėti. Skaitė architektai Marija ir Martynas Purvinai – „Senosios kapinės Smalininkų ir Viešvilės apylinkėse“ , „Medinė architektūra Nemuno žemupyje“. Būsimosiose konferencijose temų šiuo klausimu, mano galva, reikėtų didinti, nes nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos problemos darosi vis sudėtingesnės.

Konferencijų pabaigoje, manau, reikėtų priimti ir skelbti rezoliucijas ar kreipimąsi, siekiant atkreipti valdžios ir visuomenės dėmesį į egzistuojančias bei jose keltas problemas.

2. 2008 m. sausio 1 dieną kartu su miesto visuomene rinkomės pagerbti K. Donelaitį prie jo paminklo Klaipėdoje.

3. Sausio 15 d. bendrija dalyvavo renginiuose 1923 metų sukilimui paminėti, jos atstovai lankė sukilimo dalyvių kapus Lėbartų ir Joniškės kapinėse.

4. Sausio 23 d. literatūrinės I. Simonaitytės – 2003-09-18) 70-mečio minėjimas Plikių mokykloje. Jo metu prie senosios mokyklos, kurioje mokėsi E. Labutytė, buvo pritvirtinta atminimo lenta.

Buvusi Pjaulų mokykla dabar dailininko Lino Julijono Jankaus gyvenamas namas

Buvo sprendžiami ir kiti neplaniniai klausimai. Pvz., 2007 m. birželio mėnesį Klaipėdos rajono laikraštyje „Banga“ paskelbus straipsnį „Dalis Lietuvininkų ąžuolyno tapo privačia nuosavybe“, seimelis svarstė kokią poziciją turėtų užimti Lietuvininkų bendrija. Jis priėjo prie išvados, kad čia jokio atsitiktinumo nėra, kad tai padaryta su kažkurių valdininkų pritarimu, nes atsikeliant žemę iš kito rajono būtinas prašymas, kuriame nurodomos tokio atsikėlimo priežastys, o matuojant paprastai dalyvauja ir prašytojas, ir seniūnijos atstovas. Labiausiai seimelio narius papiktino atsakomasis straipsnyje demagogiškai pareikštas kaltinimas ąžuolyno sodintojams, kaip galima tiek metų neva sodinti medžius privačioje žemėje. Tačiau akivaizdu, kad tai prieštarauja faktams – giraitė pradėta sodinti 1989 m., o nuosavybė grąžinta 1995 m. Seimelis pritarė Agluonėnų bendruomenės kvietimui ir dalyvavome rudeninėje talkoje Ąžuolyne.

Lietuvininkų iniciatyva dar 1989 m. pradėta sodinti Atminimo ąžuolų giraitė buvo skirta Mažosios Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjams atminti. Todėl pradėtas to ąžuolyno naikinimas yra iš esmės kultūros paveldo naikinimas.

Nuspręsta bylos nekelti, palikti visai tai ant tiek savininkų, tiek valdininkų sąžinės.

Kitas nemalonus įvykis, kurį svarstė seimelis, susijęs su Žemaičių partijos steigiamuoju suvažiavimu, skambiai pavadintu „Žemaičių ir Mažosios Lietuvos sueiga“. Vėliau paaiškėjo, jog suvažiavimo metu buvo naudojama ir Mažosios Lietuvos vėliava.

Birželio pradžioje, prieš pakartotiną tos partijos steigiamąjį suvažiavimą, seimelio nariai susitiko su naujos partijos pirmininku E. Skarbaliumi. Buvo pasakyta, kad Bendrija iš esmės neprieštarauja prieš tokios partijos steigimą, tačiau nenori, kad ji atstovautų lietuvininkų interesams, ypač kai tai daroma jai nežinant. Buvo išsakyta ir nuomonė, kas jų programoje prieštarauja Klaipėdos krašto kaip istorinio kultūros paveldo objekto išsaugojimui.

Aktyviausias Klaipėdos krašto papročių ir tradicijų puoselėtojas yra Jaunimo ansamblis „Vorusnėlė“, vadovaujamas KU doc. Dalios Kisieliūnaitės. Jis yra nuolatinis visų mūsų reginių palydovas – įdomią programą parengė minėtai mokslinei konferencijai, puikią programą pristatė Šiupinio šventėje, dalyvavo E. Labutytės 70-mečio minėjime ir kituose renginiuose. Jis vis toks pat aktyvus šių tradicijų ir papročių propaguotojas užsienyje. Pvz., tik prieš kelias dienas grįžo iš Latvijos.

Aldona Balsevičienė (centre) įdomiai kalbėjo apie savo knygą – „Juodojo kranto žmonės“

Giedama giesmė – „Taigi, imk mano ranką“. Iš dešinės: kun. Remigijus Šemeklis ir Liudas Miliauskas

Dalyvavimas naujų knygų, susietų su šiuo kraštu, pristatymuose ir jų reklamavimas.

Ne viską, kas buvo planuota, pavyko įgyvendinti. Pvz., liko neįgyvendinta priemonė „Ekskursija po Klaipėdos kraštą: tema etnografinių kapinaičių ir bažnyčių būklė“. Kokia padėtis Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų kapinėse

Nukelta į 3 p.

...Yra menkai tų, kurie žino, dar menkiau, kurie nori žinoti..?

Jonas JOGUTIS, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ pirmininkas

Giedama giesmė „Taigi, imk mano ranką“

Paveldo problemų įdėmiai klausosi (iš kairės): Teodoras Barauskas, Birutė Servienė ir Roza Šikšnienė

Atkelta iš 2 p.

išsiaiškinti būtina, tačiau tai padaryti vienos ekskursijos metu nerealu, nes jų yra apie 1000. Vis nepavyksta įgyvendinti E. Simonaičio prisiminimo įamžinimą.

O dabar truputį apie ateitį. Kitais metais Lietuvininkų bendrijai sueis 20 metų. Todėl manau, kad šiandien turime gerą progą ir pakalbėti, kaip reikėtų pažymėti šią sukaktį.

1991 m. (gegužės 24 d.), apibendrindamas atsakymus į anketos klausimus, tuometinis seimelio pirmininkas Viktoras Petraitis straipsnyje „Taigi imk mano ranką ...“ rašė: „Vienas iš pagrindinių bendrijos rūpesčių – išsaugoti Klaipėdos krašto bažnyčią, architektūros paminklus, senąsias sodybas ir kapinaites, kraštovaizdį, senuosius papročius, tradicijas“. Trumpai tariant, bendrija nuo pat jos įsikūrimo savo didžiausiu rūpesčiu laikė savojo krašto kultūros paveldo išsaugojimą ateinančioms kartoms.

Tai įrašyta ir bendrijos „Mažoji Lietuva“ įstatuose:

1.2. Bendrijos ir mylėtojų rėmėjų jėgomis rūpintis kultūriniu ir istoriniu palikimu, jo pažinimu, saugojimu bei propagavimu.

Kaip sekėsi tai įgyvendinti, kalbėsime jau kitais metais švęsdami bendrijos veiklos dvidešimtmetį. Tada išsiaiškinsime ir koks didžiausias mūsų rūpestis bus jau kitame dešimtmetyje. Tačiau, mano galva, jau šiandien reikia galvoti ir apie tai, kodėl dar tiek daug spręstinų klausimų. Bandydami jau šiandien nors apytikriai įvertinti tai, kas jau padaryta, akivaizdu, kad reikia atskirai kalbėti apie dvasinio ir materialinio kultūros paveldo išsaugojimą atskirai. Mano galva, be jokios abejonės daugiausiai padaryta išsaugant ir tyrinėjant dvasinį kultūros paveldą. Apie tai liudija parašyti darbai ir knygos, apgintos disertacijos ir suteikti moksliniai vardai. Malonu, kad jų darbas neliko nepastebėtas visuomenės ir jis pažymimas suteikiant įvairius miesto metų žmogaus vardus.

Lietuvininkų bendrijos vardu nuoširdžiausiai dėkoju visiems universiteto mokslininkams ir dėstytojams, kuriuos rašytojas Kostas Kaukas vaizdžiai pavadino naujaisiais lietuvininkais, atliekantiems šį didžiulį darbą saugant unikalų šio krašto paveldą, puoselėjančius to krašto papročius.

Nuoširdus ačiū Kęstučiui Demereckui už vertingas knygas iš Klaipėdos krašto istorijos, kultūros, kurios turėtų sudominti jaunosios kartos auklėtojus, kurie privalo ugdyti juose meilę gimtajam kraštui. Deja, atrodo, kad mokyklose tam skiriamas nepakankamas dėmesys. Apie tai kalba ir toks faktas: leidykla „Libra Memelensis“ 2002- 2004 metais išleido dvi Klaipėdos miesto istoriko Johano Zembrickio knygas, sakyčiau gana kukliu 4000 ir 2500 egzempliorių tiražu. Šiandien jų parduota apie trečdalis. Miesto mokyklose, deja, jomis nesusidomėta, nors netgi buvo siūloma jas įsigyti. Įsigijo vos viena mokykla.

Nejaugi teisus lietuvininkas Martynas Tydekas, kalbėdamas apie požiūrį į krašto kultūros paveldą, „yra menkai tų, kurie žino, dar menkiau, kurie nori žinoti..?“. O štai kalbant apie nekilnojamąjį arba materialinį kultūros paveldo saugojimą, tai jo likimas kur kas liūdnesnis, jeigu ne liūdnas. Matant, kaip jis dažnai be gailesčio naikinamas, neįučiomis peršasi mintis, kad didžiausia šio krašto netektis ne sugriautos bažnyčios, architektūros, kultūros paminklai ir kiti paveldo objektai, o to krašto žmonės, kūrę ir puoselėję to krašto kultūrą, kurių dauguma, siaučiant Europoje dviem žiauriausiems XX a. režimams, ne savo noru buvo priversti palikti gimtąjį kraštą.

Todėl nebeliko kam prižiūrėti unikalių kaimo kapinaičių, kurias praktiškai turėjo kiekvienas kaimas, saugoti tik šiam kraštui būdingas sodybas, atstatyti sugriautas bažnyčias ir kitus kultūros paminklus.

Ši mintis ne nauja. Ją radau ir Vytauto Plečkaičio straipsnyje „Anikės iš Taravos sugrįžimo belaukiant“, kuriuo buvo pristatoma ta proga 1989-11-17 d. surengta paroda „Klaipėdos kraštas – mano gimtinė“. Cituoju: „Didžiausia netektis - tai senieji Klaipėdos krašto žmonės, jų palikuonys augę lietuvių-vokiečių kultūrų kryžkelyje, sukūrę visiškai savitą dvikalbę to krašto žmonių bendruomenę, kuri, deja, nebuvo įvertinta“.

Aš manau, kad reikia sutikti ir su kitomis straipsnio autoriaus mintimis: „Skaudžia netektimi pavadinčiau ir tai, jog mes, mūsų tėvai, tapę šio krašto gyventojais po karo, dešimtmečiais nesugebėjome perimti materialinio ir dvasinio senųjų klaipėdiečių kultūrinio palikimo, kad neįvyko provakarietiškos Lietuvos gyventojų dalies ir ateivių iš Didžiosios Lietuvos kultūrų sintezės“. Tai patvirtina praktinė patirtis. Turbūt dauguma skaitėte „Vakarų ekspresе“ (2005-06-20) straipsnį „Senosios kaimo mokyklos ne visiems atrodo unikalios“. Pasirodo, kad uždaromos dar XIX a. statytos mokyklos, neįrašytos į Kultūros vertybių sąrašą, ir todėl lėšų jų išlaikymui neskiriama. „Tačiau įrodyti departamentui ir vertybių centrui, kad vokiečių statytos mokyklos yra unikalios ir vertingos, savivaldybei nepavyksta“, - teigia Kultūros skyriaus vyresnioji specialistė Reda Švelniūtė. Nepavyksta šilutiškiams išsaugoti ir unikalios Gaidelių mokyklos, kurios vieną dalį sudaro dar 1816 m. statytas unikalus gerai išsilaikęs molinis pastatas. Tačiau, mano galva, reikėtų išsaugoti ne kai kurias, o visas tų laikų statytas mokyklas, tuo išsaugojant anuo metu krašte jau egzistavusios švietimo sistemos elementus kaip kultūros paveldo objektą. Toks, pasakyčiau, masinis mokyklėlių uždarymas vyksta ir Klaipėdos rajone (VE, 2007-10-30 d. teigia, kad rajone uždaryta beveik du trečdaliai tokių mokyklėlių).

Tokių kultūros paveldo objektų, kuriuos reikėtų saugoti kaip visumą, Klaipėdos krašte turime ir daugiau. 2007 m. gruodžio 14 d. „Lietuvos žiniose“ paskelbtas Eugenijaus Skipičio straipsnis „Gyvenimas prie geležinkelio“, kuriame autorius siūlo išsaugoti išlikusias Mažosios Lietuvos geležinkelio stoteles. Šis

Garsi Klaipėdos krašto tyrinėtoja – istorikė Silva Pocytė

technikos paminklas primintų nykstančią jos geležinkelių praeitį.

Tačiau tokių kultūros paveldo objektų išsaugojimui rimta kliūtis yra tai, kad Klaipėdos kraštas patenka į tris apskritis ir kur kas didesnį rajonų skaičių.

Todėl manau, reikėtų pasvarstyti ar nebūtų prasminga parengti projektą Kultūros ministerijai su siūlymu įsteigti Istorinį kultūros paveldo regioną „Klaipėdos kraštas“, kurio paskirtis koreguoti kultūros paveldo klausimus buvusiame Klaipėdos krašte.

Be to, manau, kad be valstybės paramos išsaugoti unikalų Klaipėdos krašto kultūros paveldą, kuriame beveik nebeliko vietinių gyventojų, praktiškai bus neįmanoma.

2008 m. balandžio 23 d. Nr. I-122 įsakymu patvirtinta Patariamoji visuomeninė kultūros paveldo komisija:

Kęstutis Demereckas
Dainius Elertas
Klaus Grudzinskas
Jonas Jogutis
Dalia Kiseliūnaitė
Erlandas Paplauskis
Marija Purvinienė
Martynas Purvinas
Vitas Tamošiūnas
Vacys Vaivada
Vilius Valys
Dionyzas Varkalis.
Sekretorė Jūratė Mačiuvienė
KPD padalinio vadovas Vitalijus Juška.

Jos pagrindinis uždavinys – užtikrinti visuomeninių organizacijų ir asociacijų bendradarbiavimą, informacijos tiekimą ir konsultavimąsi sprendžiant klausimus, susijusius su svarbiausiomis kultūros paveldo apsaugos problemomis Klaipėdos apskrityje.

Susirinkime kalbėjo ir Mažosios Lietuvos enciklopedijos leidybos dalykus aiškino Vacys Bagdonavičius

Susiėjimo svečiai – Martynas Tydekas, kun. Darius Petkūnas ir Klaipėdos universiteto teologijos dėstytojas

Kalba pasakyta 2008-06-28 d. XX lietuvininkų susiėjime Pjauluose, dailininko Lino Julijono Jankaus namuose

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Iš Lietuvos bažnyčios istorijos

Videniškius žinojo ir kryžiuočiai

Monika VIRVIČIŪTĖ-RYBELIENĖ, Molėtai

Videniškių Šv. Lauryno bažnyčia. Autorės nuotr.

Pasakojimais, legendomis ir realiais faktais alsuojantys Videniškiai – vienas iš keisčiausių ir savičiausių Molėtų rajono kaimų, įsikūręs netoli Siesarties upės, 9 km į vakarus nuo Molėtų ir 11 km į rytus nuo Želvos. Aplink šią vietovę pastaraisiais metais kiekvieną vasarą buriasi jaunieji menininkai, kurie įvairių plenerų metu, remdamiesi legendomis, pasakojimais ir realiais faktais prikelia istorinius Videniškius gyvenimui…

Aplinkiniai gyventojai pasakoja, kad Videniškius įkūrė kunigaikštis Vidas (Hurda) Ginvilaitis. Jis buvo kunigaikščio Giedriaus vaikaitis, kunigaikščio Daumanto tėvas. Miestelis buvo pavadintas jo įkūrėjo kunigaikščio Vido vardu. Videniškiai buvo žinomi jau kovų su kryžiuočiais metu. Aprašydamas Ordino žygius į Lietuvą, juos mini Livonijos kronikininkas Hermanas Vartbergietis (1367m. lapkričio 7d.). Spėjama, kad Nalšios kunigaikštis Daumantas čia buvo pastatęs tvirtovę-pilį. Šią Daumanto pilį ties Videniškiais minintis M.Strijkovskis nėra nurodęs konkrečios jos vietos. Gana ilgai Daumanto piliaviete laikyti Baltadvario įtvirtinimai – dalis pylimo, kazematai bei dar vieni vartai šiaurinėje pusėje. Tačiau prieš gerą dešimtmetį tuometinio paminklų restauravimo instituto archeologai, pradėję žvalgomuosius tyrimus, šią hipotezę atmetė.

Videniškių pradžia - Giedraičiai

Istoriniuose šaltiniuose Giedraičių kunigaikščių vardas atsiranda XV a., o kartu su juo randasi ir rašytinė istorija. Ji pradedama padavimu apie pilies, vardu „Uszwin“ įkūrimą, kuri, kaip rašė Motiejus Strijkovskis, buvusi prie Kiemento ežero, kur istoriko laikais stovėjusi Giedraičių bažnyčia – vietovė, kuri XVI a. buvusi bažnytiniu miesteliu bei Giedraičių vėliavos centru.

Pirmasis šių vietovių istorinis asmuo – XIV a. gyvenęs „Giedrotos kunigas“ Daumantas, Videniškių medinės pilies statytojas. Dokumentuose jis nėra paliudytas, žinomas tik iš istorinės tradicijos. O pozityvizmo istorinės mokyklos šalininkai, nagrinėję Giedraičių genealogiją, istoriškumą, laikė tai neįrodomu dalyku, Videniškių Giedraičių giminės liniją pradėdami Baltramiejumi – pagal istorinę tradiciją – Daumanto vaikaičiu.

Videniškių apylinkėje yra trys vietovės, sietinos su Daumanto vardu bei gyvenamuoju laikotarpiu. Istoriografijoje yra įrodytas XIV a. Videniškių pilies egzistavimas. Jos vietą archeologai tapatina su Liesėnų piliakalniu. Jo teritorijai priklausytų netoli Videniškių dvaro (Žižmaukos) esantis Velniakalnis su velnio duobėmis, garsus tik padavimais ir tuo remiantis sietinas su apeigine Paminėklių - Velnio turgelių tipo - vieta. Videniškių miestelis ir dvarvietė, įsikūrę 2,5 km nuo piliakalnio, turbūt yra vėlesnis XV-XVI amžių sandūros darinys. Kita, Daumanto istoriškumą liudijanti vieta – Prūdų vienkiemis. Nors archeologų jis apeinamas, tačiau čia randama XIV-XV a. keramikos, kalnas turi terasos požymių, kas rodytų, jog vieta nuo seno buvo apgyventa. Netoli yra Pikčiūnų kaimas su Kaukokalniu ir Kauko pieva bei radiniais jame - viena iš pirmųjų retų XIV a. Lietuvos monetų - rodytų čia buvus žymios gyvenvietės, galbūt tapatintos su Videniškių valsčiaus centru. Yra ir dar viena – tame pačiame krante už kelių kilometrų į rytus - Baltadvaris – Mūriniai Videniškiai. Tai XVI a. mūrinės pilies vietovė, esanti Siesarties vingyje įtvirtintoje natūralioje kalvoje.

Videniškių bažnyčia, vienuolynas ir dvaras

Baltramiejaus Giedraičio bei jo sūnaus Motiejaus pastangomis sukurtas Videniškių dvaro masyvas XIV a. viduryje tapo reprezentaciniu giminės centru. Už ežero esantis piliakalnis, archeologų datuojamas XI –XV a. pradžios, idealiai sutapo su XVI a. įsivaizduojamo centro schema. Spėjama, kad dvaro masyvui tuomet jau priklausė Žižmaukos, Antakščių, Ciesarkos, Baltadvario, Aukštadvario, Čižiškių, Bastūnų, Stepanuvkos, Grabustos dvarai ir palivarkai. XVI a. Videniškių dvaras jau priskiriamas prie bajorų tipo dvarų. Jo sukūrimas ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei būdingos gyvenamosios erdvės organizavimo sistemos susiformavimas paliko žymius pėdsakus visoje tolesnėje Videniškių apylinkės vystymosi raidoje. Dvaruose suformuotos medinės architektūros statybos tradicijos buvo populiarios iki pat XX a. vidurio ir miestelio pastatų statyboje. Plytos bei akmenys Videniškių apylinkėje, kaip ir visoje Lietuvoje, dažniausiai buvo naudojami gynybinių pastatų, bažnyčios ir vienuolynų statybai.

Apie XVI a. Daumantas pastatė pirmąją medinę bažnyčią. 1618 m. kunigaikštis Martynas Giedraitis – mūrinę šv.Lauryno bažnyčią. Statybos darbus pradėjo pirmasis Videniškių augustinų provinciolas Ipolitas Žepnickis. 1620 m. darbais rūpinosi Poznanės katedros kanauninkas, valdovo sekretorius B.K. Risinskis. Tai buvo renesanso ir baroko bruožų turintis pastatas. Kiek vėliau prie bažnyčios šono pristatė koplyčią su rūsiu, kuriame buvo laidojami kunigaikščių Giedraičių šeimos nariai. Taigi, bažnyčia sumanyta, kaip Giedraičių šeimos mauzoliejus, o vienuolynas turėjo įtvirtinti praeities laikus siekiančias dvasios gyvenimo tradicijas. Taip pat jis buvo svarbus Atgailos kanauninkų ordino dvasinio gyvenimo centras. Kitose šalyse Atgailos kanauninkų vienuolijai išnykus, Videniškiuose ji gyvavo ir čia gyveno ordino generolas. Medinis vienuolyno namas buvo dviejų aukštų. Pirmajame buvo du kambariai, o antrajame – devynios celės. 1654-1657 m. karo su Rusija metu vienuolyno pastatas buvo apgriautas.

1753 m. Videniškių vikaru ir filosofijos lektoriumi buvo tais pačiais metais išleistos populiarios religinės knygos „Broma atwerta ing wiecznasti...“, kitų maldų bei meditacijų knygų lietuvių ir lenkų kalbomis autorius Mykolas Olševskis (apie 1712-1779 m.), vėliau dar buvęs čia pamokslininku (1755-1761 m. jis buvo Lietuvos ir Lenkijos atgailos kanauninkų generaliniu vizitatoriumi). Brolių Giedraičių rūpesčiu bažnyčioje buvo išlaikoma profesionali giedotojų kapela. Prie vienuolyno taip pat veikė špitolė.

1754 m. infulato Rimavičiaus lėšomis ir iniciatyva šalia sumūrytas dviaukštis infulato rezidencijos pastatas. 1782 m. vienuolynui priklausė Videniškių miestelis su vienkiemiais – Žižnavos, Bastūnų, Balanių, Balanavos palivarkai bei kaimai, Antakščių palivarkas su Antakščių ir Skiemonių kaimais, Bareikonių kaimas, Jaketrų palivarkas, - iš viso apie 200 baudžiauninkų sodybų (dubų). Vėliau žemės plotai sumažėjo, tačiau vienuolynas įsigijo 100.000 auksinų kapitalo, kuris teikdavo kiekvienais metais po keletą tūkstančių auksinų pajamų.

1783 m. kuomet kunigaikščiai Giedraičiai kovojo su vyskupu Juozapu Kosakovskiu

Nukelta į 5 p.

Bažnyčios fundatoriaus Martyno Marcelijaus Giedraičio portretas nutapytas pagal baroko reprezentacinių portretų schemą. Atvaizde pabrėžtas asmenybės orumas ir kilmingumas, jis pavaizduotas su buože ir kardu, apačioje įrašas apie fundaciją

Videniškius žinojo ir kryžiuočiai

Monika VIRVIČIŪTĖ-RYBELIENĖ, Molėtai

Palaimintojo Mykolo Giedraičio atvaizdas pasižymi itin subtilia tapysena, kontempliatyvia išraiška. Jis padengtas puošniu XVIII a. aptaisu, kuris išmoningai iškalstytas pabirusiais įvairių gėlių šakelių, riesčių ir ornamentų raštais

Atkelta iš 4 p.

(Livonijos vyskupas Juozapas, gavęs popiežiaus Pijaus VI bulę, užėmė vienuolyną ir jam priklausančias žemės valdas), vienuolyno pastatas buvo apgriautas ir ne kartą remontuotas. Pasipriešinus Vilniaus vyskupui Ignotui Masalskiui ir patiems atgailos kanauninkams bylą dėl vienuolyno 1790 m. iš dalies laimėjo vienuoliai, kurie priteistomis lėšomis suremontavo gyvenamuosius pastatus, o 1801 m. atnaujino ir bažnyčią, tačiau prarado visas žemes.

1804 m. vienuolyno kapitalas siekė daugiau nei 130.000 auksinų. Reguliarieji kanauninkai Videniškyje gyveno iki jų ordinas 1832 m. buvo uždarytas, o jo pastate iki antrojo pasaulinio karo buvo įsikūrusi Videniškių klebonija. Iš pradžių parapija priklausė Vilniaus vyskupijos Pabaisko, vėliau Giedraičių dekanatui. Žinoma, kad dar 1781 m. buvo 2706 parapijiečiai. Ten buvo ir mokykla, kurią 1781 m. lankė 48 mokiniai (11 šlėktų, 18 miestiečių, 19 valstiečių vaikų). 1782 m. jau tebuvo 17 mokinių. Yra duomenų, kad mokykla veikė iki 1805 m. ir dar vėliau.

XVIII a. pb. Videniškiuose įvyko vienas iš paskutiniųjų Lietuvoje privatinių užpuolimas, suruoštas Kasauskų šeimos – buvo jėga mėginta paimti bažnyčią.

1910 m. kunigas Petras Valiuškis su parapijiečiais, kurių tais metais buvo 5448, atnaujino mūrinę bažnyčią. O 1926m. jau žinoma, kad ji priskirta Kaišiadorių vyskupijai (Molėtų dekanatas).

Praeities atgyja per šiandien

1990 m. pastate pradėti restauravimo ir tyrinėjimo darbai atskleidė ne mažai senovės paslapčių. Antrajame aukšte buvo surastos XVIII a. vid. nežinomo dailininko nutapytos freskos, kuriose pavaizduoti vienuolyno vyresniųjų portretai daug pasakantys apie turtingą Videniškių augustiniečių vienuolyno kultūrinę praeitį. Ši tapyba priskirta vienam iš retai sutinkamų dekoro tipų – sieninei portretinei tapybai.

Videniškių bažnyčios ir vienuolyno ansamblis, senoji miestelio gatvė, aikštė ir buvusi parko teritorija(dabartinis mokyklos stadionas) sudaro vieningą kompleksą, reprezentuojantį XVI-XVII a. Lietuvos istoriją.

Šiuo metu išlikęs tik mūrinis pastatas, kuriame kuriasi parapijos ir vienuolyno muziejus: keliuose infulato rezidencijos kambariuose, puoštuose neblogai išlikusia sienų tapyba, saugoma liturginių reikmenų, rūbų kolekcija. Sienų tapyba primena senąją patalpų paskirtį - ovaliuose medalionuose įamžinti vienuolyno vyresniųjų portretai.

Videniškių bažnyčia stovi ties trikampe, dar XVI a. susiformavusia miestelio aikšte; infulato namai ir mediniai bei mūriniai ūkiniai pastatai išdėstyti rytiniame šventoriaus kampe, prie jų buvo vienuolyno sodas. Kadaise vienuolyno ansamblis per tvenkinių sistemą jungėsi su Giedraičių dvaru Žižnava.

Videniškių vienuolyno architektūros formos kuklios, pastato išorėje vengta dekoro elementų. Bažnyčios architektūra, ypač eksterjeras, taip pat pasižymi formų santūrumu. Šventovės planas stačiakampis - viena plati ir trumpa nava. Abipus presbiterijos pristatytos dvi nedidelės zakristijos. Pagrindiniame fasade kyla bokštas, kartu su dviem vėlesniais priestatais sudarantis bažnyčios prieangį. Antrajame bokšto aukšte įrengtas vargonų choras. Nava ir presbiterija perdengta cilindriniu skliautu su liunetėmis, presbiteriją nuo navos skiria plati pusapskritė arka. Bažnyčioje yra 5 barokiniai altoriai, išlikę XVII a. paveikslų. Palaimintojo Mykolo Giedraičio atvaizdas kabo šoninės koplyčios altoriuje (minima, kad anksčiau prie šio atvaizdo patirtas malones liudijo auksiniai ir sidabriniai votai). Presbiterijoje išlikę dvi reljefinės epitafijos, įrengtos 1639 m., įamžinančios pirmojo vienuolyno viršininko I. Žepnickio ir vienuolyno fundatoriaus M.M. Giedraičio atminimą.

Videniškių ryšiai su Vilniaus Akademija, pradėti Merkelio Giedraičio ir tęsti Martyno Giedraičio, davė vaisių ir vėliau – vienuolynas tapo dvasinės kultūros židiniu. Čia veikė noviciatas, davęs Lietuvai ne vieną šviesuolį. Vienuolynui vadovavo Vilniaus Akademijos auklėtiniai. Tai Melchioras Nižynskis Kleyszner (1681-1703), Liberijus Jonas Glinda, 1717 m. jau iš Lietuvos vėl pradėjęs rūpintis palaimintojo Mykolo Giedraičio kulto įteisinimu, filosofijos magistras Aleksandras Deborovskis, Tomas Stšeševskis, 1741 m. Vilniuje išleidęs plačią palaimintojo Mykolo Giedraičio biografiją, Aleksandras Andrius Rymavičius, generalinis Lenkijos ir Lietuvos provincijų komisorius, kurio dėka apie 1762 metus Videniškių infulato namo kapitulos salė buvo dekoruota visų buvusių infulatų portretinėmis freskomis.

Vadovaujant Vilniaus Akademijos auklėtiniams, visada pagyvėdavo vienuolyno dvasinis ir kultūrinis gyvenimas.Ypač vaisinga buvo pamokslininko, komisoriaus ir generalinio abiejų provincijų vizitatoriaus, Videniškių noviciato magistro ir teologijos profesoriaus Mykolo Ališausko (Olšausko) veikla. Jo parašyta „Historia święta, trumpay surinkta“, išspausdinta 1765 m., žinoma tik iš Jurgio Plioterio registro. 1753 m. užbaigta ir 1755 m. išspausdinta meditacijų knyga „Miasto uspokojenie serc ludzkich…“, kurioje gegužės 4 d. skiltyje rašoma: „Šiandien mūsų vienuolynas mini didžio šventumo vyrą, garbingąjį Mykolą Giedraitį, kuris, į vienuolyną įstojęs Lietuvoje, norėdamas atitolti nuo giminių išsiprašė į Krokuvą. Būdamas kunigaikščiu, vienuolystėje taip nusižemino, kad netapo kunigu, tačiau baigė mokslus Krokuvos akademijoje. Štai todėl Krokuvos akademikai švenčia jo mirties metines, sakydami oracijas Šv. Morkaus bažnyčioje, kur ilsisi garbingojo vyro palaikai“.

Videniškių vienuolyne buvo parašyta ir populiarioji „Broma atwerta ing wiecznasti…“, sulaukusi 20 leidimų. Čia pat Mykolas Ališauskas rūpinosi žemaitiško katekizmo spausdinimu pranciškonų leidykloje, kurioje iš Videniškių veždavo įmokas. 1753 m. išleido „Visų šventų dienos pamokslą“ (lenkų kalba), skirtą A†A A. Rymavičiaus inauguracijai į Videniškių infulatūrą. Jis labai palaikė M. Ališausko leidybinę veiklą, padėjo išleisti jo knygas, apmokėjo žemaitiško katekizmo spausdinimą.

Videniškių vienuolyno veikloje visą laiką buvo gerai derinami Atgailos kanauninkų ordino svarbiausi bruožai – vienuoliška teologija, liturgijos kultūra, mokslas ir menas. Ši dermė, kaip būdinga ir Žemaičių vyskupui Merkeliui Giedraičiui, Videniškyje įgavo gerą tęstinumą.

1832 m. uždarius Videniškių vienuolyną, parapijinė veikla labai pasikeitė, tačiau apylinkės žmonių atmintyje yra gerai išlikę padavimai apie vienuolių iškilmes, auksą, palaidojimų prabangą, giesmes ir eisenas. Nepamiršo Videniškiai ir Baltadvario pilies statytojo Martyno Giedraičio, tačiau išbluko atmintis apie jo brolį, nublanko bažnyčios intensijos pagrindas – palaimintojo Mykolo Giedraičio šlovės saugojimas, išnyko jo kultas, nebelaikomos šv. Mišios fundatorių atminimui, nebeminima gegužės 4-oji – palaimintojo Mykolo Giedraičio mirties diena.

Kultūrinės vertybės

Savo unikalumu, praeities ir dabarties istorija išsiskiria XVI a. vid. Baltadvario bastioninės pilies liekanos. 1972 m. jos liekanos įtrauktos į Lietuvos kultūros paminklų sąrašą kaip įtvirtinto senovės vienuolyno liekanos. Tarybiniais laikais Baltadvario mūriniai pastatai buvo labai apleisti ir tik 1987 m. ši pilis, kaip bastioninė, paskelbta architektūrine vertybe. Tais pačiais metais Paminklų restauravimo ir projektavimo instituto architektų grupė pradėjo pastatų liekanų matavimus ir jas uždengė laikinomis medinėmis konstrukcijomis. 1993 m. nustatyta Baltadvario gynybinių įtvirtinimų teritorija ir vizualinė apsaugos zona, o dar po metų užkonservuotos pastatų liekanos.

Reikšmingiausios dailės vertybės yra Videniškių bažnyčioje. Paveikslai: „Bažnyčios fundatoriaus Martyno Marcelijaus Giedraičio portretas“, „Mykolas Giedraitis Palaimintasis“, „Marija su aptaisu“, „Šv. Antanas“.

Taip pat - XVII a. Videniškių vienuolyno viršininko Ipolito Žepnickio ir Ukmergės seniūno Martyno Marcelijaus Giedraičio memorialinės lentos. XVII – XIX a. sakykla, XVIII a. kryželis, trys XVIII a. altoriai su skulptūriniu dekoru. Videniškių vienuolyno pastatas 1993 m. grąžintas Videniškių parapijai ir tuomet prasidėjo jo restauravimo darbai, kurių metu antrajame jo aukšte ir rastos XVIII a. dailininko freskos. 1999 m. Kaišiadorių vyskupija pirmąjį vienuolyno aukštą padovanojo Molėtų rajono savivaldybei, o antruoju leido neatlygintinai naudotis. Šiandien pirmajame vienuolyno pastato aukšte yra įsikūrusi biblioteka, o antrajame – muziejus.

Šv.Lauryno bažnyčią ir Atgailos kanauninkų vienuolyno ansamblį paskelbus kultūrine vertybe 1993 m. jam nustatyta 5,9 ha teritorija ir 22,8 ha vizualinė apsaugos zona. 1999 m. buvo sutvarkyta kunigaikščių Giedraičių koplyčios kripta ir jame esantys Giedraičių giminės 11-os palaidotųjų palaikai. 2002 m. buvo restauruotas 42 metrų aukščio bažnyčios bokštas. Kalbant apie Videniškių bažnyčios architektūrinę ir meninę vertę, reikėtų nepamiršti, kad nors 1832 m. vienuolyną uždarius, šventovė tapo parapine ir šis pasikeitimas smarkiai paveikė religinį parapijos gyvenimą, bet mažai įtakojo bažnyčios vidaus išvaizdą - nuo to laiko ji tapo savotišku istorijos paminklu. Dar ir dabar įėjus į ją lengvai pastebimi Giedraičių šeimos ir baltųjų augustinijonų veiklos ženklai.

Vienuolyne įsikūrė Videniškių biblioteka, o antrame aukšte – muziejus. Autorės nuotr.

Giedraičių paveikslo nuotraukos iš knygos „Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas“

Algimanto Antanevičiaus paroda „Kai Alytus buvo Olita“

Petras DUMBLIAUSKAS, Alytus

Birželio 13 dieną Alytaus miesto Jurgio Kunčino viešojoje bibliotekoje atidaryta bibliofilo ir kolekcininko Algimanto Antanevičiaus atvirukų bei nuotraukų paroda „Kai Alytus buvo Olita“.

Bibliofilas Alytaus atvirukus ir fotografijas pradėjo rinkti 1984 m., o spauda ir knygomis susidomėjo labai anksti, dar mokykliniais laikais. Dėkingas mokytojai Aldonai Jurgaitytei, kuri padėjo pagrindus tolesniam domėjimuisi, parinkdavo knygas. Mokytojos bibliotekoje buvo ir prieškarinių, ir pokario laikais leistų gerų knygų. Tada kam nors rodyti tokią biblioteką buvo pavojinga, tačiau mokytojos pasitikėjimą pelnęs Algimantas gaudavo pasiskaityti vertingų veikalų.Vidurinėje mokykloje jis sutiko kitą puikią lituanistę Mildą Zilporytę-Kubilienę, išmokiusią suprasti, pajausti, analizuoti knygą, atskirti gerą nuo prastos . Algimantas mena ir savo kaimyną V. Kvaraciejų, kuris nebaigęs jokių mokslų buvo nepaprastai įdomi asmenybė, kuria sekant buvo galima komplektuoti aukščiausio lygio biblioteką. Šis žmogus bažnyčiai ir knygai visada turėdavo pinigų. Domėjosi vaistiniais augalais, turėjo T. Ivanausko ir kitokių knygų gamtos klausimais. Knygas rinko ir pokario metais, o daug prieškarinių knygų jam teko slėpti po grindimis, pusiau supūdyti. Tačiau tos, kurios išliko, buvo tvarkingai sudėtos ir kruopščiai saugomos.

Į Kauno kolekcininkų klubą A. Antanevičius pradėjo važinėti 1975 m. Renkant knygas nutikdavo nepaprastai įdomių nepakartojamų atvejų. Teko bendrauti su prieškario asmenybėmis, rašytojais ir gauti iš jų knygų. Dauguma jų buvo tremtiniai, politkaliniai, todėl užkliūdavo savaime. Dabar iš tų žmonių, su kuriais bendrauta, liko labai mažai. Algimantas išskiria Petrą Matkevičių, kalėjusį Kazachstane, vėliau gyvenusį Vilniuje M. Šlapelienės bute, mena jo siaurus koridorius tarp virtinių knygų pasieniais. Nuo 1975 m. teko bendrauti su spaudos bibliografu Juliumi Tamošiūnu, šiek tiek padėjo jam rinkti periodinę spaudą. Su J. Tamošiūnu teko važiuoti į įvairias bibliofilines keliones. Kartą buvo nuvykę net į Joniškėlį, kuriame aptikti buvusio prieškarinio vietos knygyno likučiai. Kaune gyvenantis rašytojas Juozas Pavilonis tuo metu bijojo pasirašyti ant savo knygos, nes ši buvo išleista karo metais, todėl Algimantui dedikaciją užrašė lotynų kalba. O parašą ant „Nereikalingų žmonių“ vis dėlto A. Antanevičius iš J. Pavilonio išprašė, tik vėliau. Algimantui labai patiko labai „hamsuniška“ rašytojo Kazio Jankausko kūryba. Tačiau autografą K. Jankauskas jam užrašė ne ant tos knygos – mat vykdamas pas jį nusivežė jo romaną „Vieškelyje plytų vežimai“. O paskui, net ir pokalbiuose su rašytoju prieita prie bendros nuomonės, kad ir vienam, ir kitam įdomiausia knyga – jo romanas „Jaunystė prie traukinio“. Daug bendrauta ir su žymia tarpukario pedagogų kartos atstove Aldona Vokietaityte, per ją susipažinta su egiptologe Aleksiene. Bendrauta su bibliofilu Juozu Toliušiu, kuris turėjo didelius periodinės spaudos rinkinius, kai kurių jo leidinių neturėjo net pats Julius Tamošiūnas.

A. Antanevičiaus bibliofiliniame rinkinyje išsiskiria lietuvių autorių grožinės kūrybos veikalai. Algimantui labai imponavo tarpukario rašytojai, turėję kiekvienas savo stilių, nesupainiojamą su niekuo. Tuo jie skiriasi nuo daugelio pokario rašytojų, kurie niveliavosi daugiausiai į žurnalistinį stilių. Savo lentynose jis stengiasi kartu sudėti visas mėgiamų autorių knygas – štai čia Vaižganto kūryba, o ten Maironio, V. Krėvės-Mickevičiaus, Kazio Inčiūros, Nelės Mazalaitės. Kai kurių autorių kūrybą turi surinkęs nuo pirmosios knygos. Išskiria jis ir B. Brazdžionio, A. Miškinio, I. Šeiniaus, J. Švaisto, M. Vaitkaus, B. Buivydaitės, P. Orintaitės knygas. O Gražinos Tulauskaitės rankraštį net skolino bibliofilui Petrui Sasnauskui, kai šis rašė straipsnį „Kauno žiniose“. Tarpukario knygas Algimantas rinko remdamasis I. Kisino katalogu ir leidiniu „Bibliografijos žinios“.

Prie tarpukario rašytojų knygų Algimanto kolekcijoje galima priskirti ir dar vieną kolekciją – periodinių leidinių. Tai ir literatūriniai almanachai, metraščiai bei literatūriniai žurnalai, laikraščiai. Iš tokių jis išskiria „Pirmąjį barą“, „Piūvį“. Visus žurnalus teko rinkti atskirai, tik „Naujosios Romuvos“ pilną komplektą pirko iš bibliofilo J. Toliušio. Kai kurių žurnalų jis turi sukaupęs visus numerius, pavyzdžiui „Židinio“, „Gimtasai kraštas“. Turi surinkęs ir Vytauto Didžiojo universiteto leidinius, kaip „Tauta ir žodis“, „Darbai ir dienos“, „Mūsų tautosaka“. Turi ir moksleivių („Ateitis“, „Šviesos keliai“), mokslo populiarinimo („Kosmos“) žurnalų.

Išskirtinę vertę turi ir Algimanto surinktų knygos ženklų kolekcija: ekslibrisų, autografų bei kitokių įrašų. Gal ji ir nusileidžia garsiausioms panašaus pobūdžio kolekcijoms Lietuvoje, tačiau dalies eksponatų galėtų pavydėti bet kuris bibliofilas. Algimantas turi Vydūno, V. Mykolaičio-Putino, A. Šapokos, A. Keliuočio, Vaižganto, J. Švaisto, P. Mašioto, K. Puidos, P. Cvirkos, M. Šlapelienės, A. Žmuidzinavičiaus, gen. V. Nagiaus-Nagevičiaus, A. Dambrausko-Jakšto, J. Žengės-Žlabio, B. Buivydaitės, S. Santvaro, T. Ivanausko, P. Babicko autografų, dedikacijų. Dalis tokių autografų buvo skirti ne jam pačiam, tačiau ne vienas autorius pasirašė ir specialiai Algimanto prašomas. Turi ir ne vieną ekslibrisą – Vaclovo Biržiškos, Kazio Puidos, V. Kuzmicko. Kiek lengviau rinkti pokario autorių autografus. Tačiau Anzelmo Matučio autografo pats neprisiruošė paprašyti, todėl paskui teko pirkti supirktų knygų knygyne.

Pokario laikotarpio knygas Algimantas laiko kitame kambaryje. Šiame rinkinyje dominuoja tarpukario rašytojų pokarinės knygos, kraštotyra ir istorija. Dalį istorinių knygų, susijusių su Lietuva, pirkdavo Baltarusijoje. Komplektuoja „Lituanistinės bibliotekos“ seriją ir kitus panašaus pobūdžio leidinius. Visada labai mėgo gerą poeziją, todėl lentynose vietą rado ir ne vieno šiuolaikinio autoriaus knygos, tik dabartinė poezija kartais sunkiai suprantama. Iš įdomesnių pokarinių knygų išskirtų K. Binkio raštų 1949 metų konfiskuotą leidimą, Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos istoriją“, P. Andriušio karo metais verstą „Don Kichotą“, kurio vėlesniuose leidimuose nebūdavo rašoma vertėjo pavardė, K. Donelaičio „Metų“ įdomų karo metais pasirodžiusį leidimą. Turi ir nedidelę meno leidinių kolekciją. Priglaudė jis ie ne vieną mažo formato knygelę – savotiškus knygų nykštukus. Beje, jei prabilome apie mažiausias Algimanto knygas, tai reikia paminėti ir apie pačias seniausias: 1844 metų K. Sirvydo „Punktai sakymų“ – pati seniausia bibliotekoje lietuviška knyga.

Kaip tikino Algimantas, jo bibliotekoje tokių knygų, kaip serija „Drasiųjų keliai“, nėra. Net ir „Kultūrų pėdsakų“ serijos leidiniai ne kiekvienas pasižymėjo ta garbe, kad atsidurtų jo lentynose.

Tačiau jo lentynose buvo tokių leidinių, kurie kažkam užkliūdavo, ypač sovietmečiu. Aišku, tokios knygos, kaip „Lietuvių archyvas“, „Sibiro batalionas“ ir kitos, stovėjo uždarytos, ar giliau užkištos. Tačiau vieną kartą jis atidarė savo slaptas lentynas žymiems žmonėms, kuriais pasitikėjo... Neminėsiu, kuo tai baigėsi, nors pasekmės galėjo būti dar blogesnės. Tais laikais žmonės net išplėšydavo iš sau patiems dedikuotų knygų titulinius puslapius, ar iškarpydavo autografus, kitus įrašus. Antanevičius turi Akiro–Biržio „Alytaus apskritį“ kreidiniame popieriuje su išplėšta dedikacija.

Algimanto teigimu, anksčiau žmonės kolekcionuodavo daugiau savo malonumui, o dabar matosi nemažai renkančių komerciniais tikslais. Buvo juk ir jaunųjų filatelistų, kolekcininkų klubai, kalbėdamas su jaunais žmonėmis, galėjai jausti apsiskaitymą, išsilavinimą. O dabar ir knygynuose sutinki tik pagyvenusių, vyresnio amžiaus žmonių, išsaugojusių meilę knygai, jaunimą jau baigia pasiglemžti naujos technologijos: kompiuteriai, mobilieji telefonai, t. y. tai kas lengviau, maloniau. Anksčiau daugumas kolekcininkų pirkdavo iš atlyginimo. Tačiau net ir sąžiningam kolekcininkui privalomas dalykas – mainai. Jei nusiperki kokią blogesnės būklės knygą, tai pasitaikius progai neatsilaikysi pagundai nusipirkti ir geresnį egzempliorių. O kaip tada neieškosi kaip išsikeisti tą ankstesnį variantą. Arba ir žurnalus rinkdamas – labai retai įsigysi visą komplektą, pasitaikys ir atskirų, atliekamų. Net ir Vaižganto raštus rinko atskirais tomeliais. Kiek vargo buvo, kol paskui išsikeitė tuos atliekamus tomus. Tačiau jokie mainai nepadengdavo išlaidų. Kartais tekdavo gyventi tik iš žmonos Elenos atlyginimo. Dėkingas jai, kad už tai labai nepriekaištaudavo.

Jau praėjo spaudinių aukcionų, kuriuose lankydavosi Algimantas, laikai. Net ir į kolekcininkų klubus rečiau užsuka. Aišku, dabar spaudinių klubuose labai sumažėjo. Tiesa, tarybiniais laikais buvo galimybė į Vilnių nuvažiuoti tarnybiniais reikalais, o tada – negi praeisi pakeliui pro kokį nors antikvariatą, ar P. Matkevičiaus butą. Nors kai kurių knygų ir daiktų klubuose anksčiau rečiau pasitaikydavo. Deja, ką nors įdomaus įsigyti darosi vis sunkiau, nes prieš euro įvedimą kyla senienų kainos.

Algimanto biblioteka nekatalogizuota. Kažkada buvo suskaičiavęs 2900 knygų, tačiau jų dar pasipildė ir tikslų skaičių pasakyti sunku. Net be katalogo puikiai orientuojasi savo bibliotekoje, gali pasakyti, kur kokia knyga stovi. Dauguma knygų perskaityta, tačiau dar yra tokių, kurios laukia savo eilės.

Algimantas ne tik pats renka spaudą, bet ir pats joje bendradarbiauja kaip autorius. Jau mokykloje lankė literatūros būrelį, vienas kitas jo eilėraštis buvo pasirodydęs tuometiniame Druskininkų rajono laikraštyje. Tačiau vėliau iš redakcijos gaudavo atsakymus, kad jo kūriniuose per mažai idėjinio turinio, todėl nustojo juos siuntęs. Apie ne vieną savo, kaip kolekcininko sėkmę jis rašė ir „Dainavos“ žurnalui. Minėtini jo straipsniai apie kraštietį, poetą, Dzūkijos krašto aušrininką Ksaverą Sakalauską–Vanagėlį ir laiškus Kaziui Klimavičiui.

Algimantas – vienas iš bibliofilų, suprantančių knygą, jos vertę

Būdamas savo krašto patriotu jis sumanė surinkti ir senąsias Dzūkijos krašto, ypač Alytaus, fotografijas ir atvirukus, Alytaus ulonų gyvenimo vaizdus. Ši kolekcija prasidėjo būtent nuo vienos ulonų, jojančių per Kaniūkų tiltą, fotografijos. Šią nuotrauką jis įsigijo Klaipėdoje. Beje, daugumas parodoje eksponuojamų fotografijų įsigyti ne Alytuje, bet kituose miestuose. Svarbiausiu savo tikslu laiko surinkti senuosius pirmojo pasaulinio karo Alytaus atvirukus, kurių buvo išleista su įvairiais variantais apie 100. Kolekcininkas taip pat brangina ir carines mažai žinomo Alytaus fotografo M. Abramovičiaus fotografijas. Jo kolekcija prieinama visuomenei, padėta ne vienam besidominčiam šia tema. Ši paroda – viena pirmųjų tokio pobūdžio kolekcininkų parodų Alytuje.

Muziejus laikraštyje (Nr. 27)

Medaliai, skirti Mindaugo karūnavimui

Medaliai.Autorius J.Kalinauskas, 2003 m. Foto V.Neliubinas

Mindaugas buvo pirmas ir paskutinis Lietuvos karalius. Jo vainikavimas užbaigia valstybės susikūrimą, nes Lietuvą pripažino to meto pasaulis. 1251 m. Mindaugas krikštijosi, mainais perleidęs didelę dalį Žemaitijos Livonijos ordinui. Svarbiausias tikslas, kurio siekta priimant krikštą, - karūna. Vainikuoti Mindaugą ir jo žmoną Mortą popiežius Inocentas IV įpareigojo Kulmo vyskupą Haidenreichą.

1253 m. liepos 6 d. Mindaugas ir Morta buvo vainikuoti Rygos meistrų nukaldintomis karūnomis Lietuvos karaliumi ir karaliene. Ši data, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, paskelbta valstybės švente - Lietuvos valstybės (karaliaus Mindaugo karūnavimo) diena.

Mindaugas yra kūrėjas, jis sukūrė didžiausią ankstyvosios Lietuvos istorijos kūrinį – valstybę, suteikusią lietuvių tautai galimybę išlikti. Jo kūrybos pėdsakai gyvavo iki pat Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sunaikinimo 1795 m., o, tam tikra prasme, ir atkuriant Lietuvos valstybę 1918 m. bei 1990 m. Taigi Mindaugo valstybės idėja tebėra gyva ir dabar.

Menininkų dėmesio centre visada buvo tokio masto asmenybės kaip Mindaugas. Tiesa, šio karaliaus, kaip ir daugelio kitų Lietuvos didžiųjų kunigaikščių – Vytenio, Gedimino, Algirdo, Kęstučio ar Vytauto, realistinių atvaizdų iš jų gyvenamo laikotarpio neišliko. Tačiau ši aplinkybė suteikia didesnę laisvę dailininko vaizduotei ir savitai modelio bei įvykio interpretacijai.

Trakų istorijos muziejus įsigijo 2003 metais sukurtų žymaus menininko Juozo Kalinausko pakabinamų medalių komplektą, skirtą Mindaugo bei jo žmonos Mortos karūnavimui. Skulptorius J.Kalinauskas, pasitelkęs fantaziją ir istorines žinias, sukūrė karaliaus Mindaugo, kaip stiprios bei ryžtingos asmenybės, portretą. Autoriui pavyko pasiekti šrifto ir kompozicijos harmoniją.

Muziejuje saugomi medaliai yra 25 cm skersmens, sidabruoto vario, kabinami ant sienos. Viename medalyje pavaizduotas karaliaus Mindaugo portretas profiliu (veidas pasuktas į kairę). Valdovo galvą puošia karūna. Iš po karūnos matyti pošalmis. Krūtinę dengiantis skydas simbolizuoja Lietuvos suvienijimą. Aplink užrašas: MINDAUGAS LIETUVOS KARALIUS – 750. Apačioje karūnavimo ir jubiliejaus datos: 1253-2003 autoriaus signatūra: J.KALINAUSKAS.

Kitame medalyje pavaizduota karūnavimo scena. Lietuvos karalius Mindaugas pavaizduotas puošniais drabužiais ir su šalmu ant galvos, o vyskupas rengiasi uždėti karūną. Už Mindaugo stovi žmona Morta. Kraštuose stovi asistuojantys vyskupai. Viršuje puslankiu užrašas: MINDAUGO IR MORTOS VAINIKAVIMAS. Prie figūrų: 1253 M. VASARĄ MINDAUGAS SAVO SOSTINĖJE SUSILAUKĖ DAUGYBĖS GARSIŲ SVEČIŲ IR IŠKILMINGAI VAINIKAVOSI KARALIUMI, O ŽMONA MORTA KARALIENE. Karūnavimo ceremonijos dalyvis vokiečių riteris laiko skydą, kuriame įrašytos datos: 1253-2003.

Lietuvos karaliui Mindaugui skirtų medalių kol kas yra nedaug. Atrodo, pirmasis Mindaugui skirtą medalioną sukūrė skulptorius Vytautas Kašuba dar 1975 m. Medalį Mindaugo karūnavimui 1997 m. paskyrė ir medalininkas Petras Repšys. Medalį karaliui Mindaugui ir karalienei Mortai 2001 m. sukūrė Jonas Noras-Naruševičius. 2003 m., minint Mindaugo karūnavimo 750 metines, Lietuvos bankas išleido 200 litų nominalo monetą. Šios monetos autorius – P.Repšys. Medalininkai Mindaugo temos imasi vis dažniau.

Muziejininkas Saulius Zalys

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno" ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

„VORUTOS“
KULTŪROS PRIEDAS
RYTŲ LIETUVAI

2008 07 05 Nr 27 (35)

Lietuviškas baras

Renginiai profesoriui Adolfui Damušiui (1908 06 16-2003 02 27)

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ,
Šiaulių universitetas, Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas

Šie metai – 5-osios profesoriaus A. Damušio mirties metinės ir 100-asis gimimo jubiliejus. Šiai progai – akcentuotas gimimo 100-metis – organizuoti 2 renginiai Kaune ir vienas Vilniuje.

2008 m. gegužės 28 d. Lietuvių išeivijos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto organizuotoje mokslinėje konferencijoje „Ateitininkų ideologiniai vadai išeivijoje“ kalbėta apie kun. Stasį Ylą, Antaną Maceiną ir prof. Adolfą Damušį, minint jų 100 metų jubiliejus. Konferencijos atidarymo metu Gintė Damušytė pasirašė savo tėvo prof. A. Damušio archyvo perdavimo Išeivijos institutui aktą. Iš 16 pranešimų net septyni buvo skirti prof. A. Damušio gyvenimui ir įvairioms veiklos sritims atskleisti, o ir kituose nemažai dėmesio skirta šiai asmenybei, nemažai dėmesio ir skirta prof. A. Damušio žmonai Jadvygai.

Pranešimuose kalbėta apie A. Damušį ir jo organizuotą ateitininkų „Grandies“ korporaciją (dr. Mindaugas Bloznelis), apie A. Damušį – valstybininką (Jonas Algirdas Antanaitis), visuomenininką (dr. Daiva Kuzmickaitė), frontininką (dr. Ilona Bučinskytė) ir ateitininką (dr. Aldona Vasiliauskienė), apie jo nuopelnus „Dainavos“ stovyklai (Jolanta Budriūnienė). Iš JAV atvykęs Juozas Polikaitis perskaitė įdomų pranešimą „Išeivijos jaunimas kun. S. Ylos ir dr. A. Damušio visuomeninėje veikloje“.

Antrasis prof. A. Damušio pagerbimas taip pat vyko Kaune. Jis prasidėjo šv. Mišių auka Kauno Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo) bažnyčioje 2008 m. gegužės 15 d., kurias aukojo rekt. lic. Kęstutis Rugevičius ir mgrs. kun. Gintaras Vitkus SJ (jis pasakė pamokslą, kuriame akcentavo A. Damušį kaip atsidavusią asmenybę, kuriam pavyko atsiliepti į Kristaus kvietimą: liudyti Jį darbais).

Po šv. Mišių Petrašiūnų kapinėse prie Adolfo Damušio kapo maldas skaitė kun. Leonas Zaremba SJ, pagerbiant kovotoją dėl Lietuvos laisvės buvo sugiedotas Lietuvos himnas.

O prie pietų stalo dalintasi bendravimų ar susitikimų su profesoriumi įspūdžiais. Dalyvavo dvasininkai rekt. lic. kun. Kęstutis Rugevičius, kun. Leonas Zaremba SJ ir mgrs. kun. Gintaras Vitkus SJ.

Ponia Jadvyga, perskaičiusi šiai progai skirtą Gabrielio Žemkalnio Landsbergio pasveikinimą, savo mintimis gražiai įvedė į prisiminimų apie Adolfą pynę.

A. Damušis – specifinio charakterio, labai dėmesinga asmenybė, sugebėdavusi nukreipti ir sukaupti dėmesį reikiamam tikslui. Jeigu Adolfą kas domino, - kalbėjo Jadvyga, - tai jis viską aplinkui pamiršdavo, negirdėdavo net vaikų triukšmo. Pasak Jadvygos, jam buvo svarbiausia daryti gerus darbus – visur, kur galima – aukoti. Adolfas kalbėjo, kad dėmesį reikia sutelkti nūdienos darbams – dabarčiai, nes ji – mūsų ateitis.

Prie pietų stalo kalbėjo Vidas Abraitis, Jonas Antanaitis, Violeta Arbas, dr. Mindaugas Bloznelis, Vytautas Dambrava, dr. Arimantas Raškinis, Tomas Urbonas, dr. Vaidas Vaičaitis, dr. Egidijus Vareikis,dr. Aldona Vasiliauskienė, prof. Zigmas Zinkevičius.

Kalbėjusieji pristatė prof. Adolfą Damušį kaip draugišką, tolerantišką žmogų. Buvo apgailestauta, kad 1997 m. Damušių šeimai sugrįžus į Lietuvą, į profesorių Adolfą – kaip valstybininką – patarimų ir paramos nesikreipė Lietuvos valdžios žmonės. Kalbėta apie Damušių šeimą, kaip pavyzdį nūdieną skleidžiamai iškreiptai šeimos, kaip sugyventinių savokai, apie prof. Adolfo darbų perėmėją ir tęsėją jauniausią dukrą Gintę – Bernadetą Damušis (Damušytę) – Lietuvos Respublikos ambasadorę Kanadoje.

2008 m. birželio 23 d. Vilniuje įvyko trečiasis renginys, skirtas Birželio sukilimui ir A. Damušiui pagerbti. Renginį, kuris prasidėjo šv. Mišiomis už tėvynę Vilniaus Šv. Ignoto bažnyčioje (aukojo mons. Alfonsas Svarinskas ir mgsr. kun. Rimas Venckus – jis pasakė ir pamokslą).organizavo 1941 m. birželio Sukilėlių sąjunga kartu su Lietuvių katalikų mokslo akademija. Pamokslo metu buvo iškelta tautos praeities, savos istorijos žinojimo svarba ir kiekvieno atsakomybė už žinių jaunimui sklaidą. Jeigu negarsinsime savo istorijos, savo skaudžios praeities, savo kančių, jos nežinosime – greitai dingsime nebūtyje.

Vilniaus įgulos karininkų ramovėje vyko konferencija, kurią įžanginiu žodžiu pradėjo dimisijos vyr. leitenantas Gediminas Kazimieras Ruzgys. Kariai iškilmingai išnešė vainiką ir gėles (prie LAF Vilniaus karinio štabo paminklinės lentos, į Rasų kapinės prie dr. Jono Basanavičiaus ir prie Nežinomo kareivio kapų, prie 1920 m. Lietuvos karių žuvusių dėl Vilniaus ir prie 1941 m. birželio Tautos sukilimo sukilėlių kapų; į Lukiškių aikštę prie sukilėlių kryžiaus ir į Aukų gatvę prie Genocido aukų paminklo).

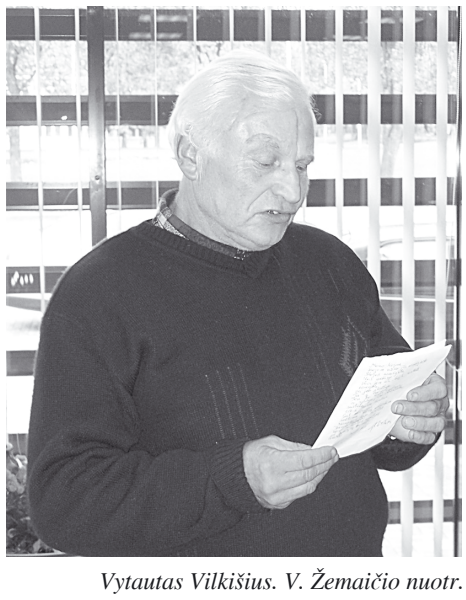
Išsamų, detalų ir įdomų pranešimą „Birželio sukilimas ir jo esmė“ , parengė doc.dr. Sigitas Jegelevičius. Pasinaudodamas „juoduoju metraštininku“, įvardijo kadaise sovietų sąjungos bei Vokietijos, o dabar Rusijos istorikų Birželio sukilimo neigiamus vertinimus ir detaliai gebėgo pagrįsti šio sukilimo esmę, prasmę ir svarbą, pateikdamas išsamius faktus, pasitelkdamas argumentuotą mokslinę analizę.

Keturi pranešimai buvo skirti vienam Birželio sukilimo iniciatorių ir vadų, Laikinosios vyriausybės Pramonės ministrui, išeivijoje tapusiam Laikinosios Vyriausybės ministru pirmininku prof. Adolfui Damušiui: „Dr. A. Damušis – jaunimo organizatorius ir vadovas“ (dr. Mindaugas Bloznelis), „Dr. A. Damušis – valstybininkas“ (Jonas Algirdas Antanaitis), „Dr. A. Damušis – mokslininkas“ (dr. Mudis Šalkauskas), „Dr. A. Damušio veikla išeivijoje“ (dr. A. Vasiliauskienė).

Sukilėlių sąjungos 15-os metų jubiliejui paminėti keletą svarbių faktų pateikė dim. vyr. ltn. G.K. Ruzgys.

Tikėkime, kad ir kituose miestuose bus prisimintas prof. Adolfas Damušis. Dabartinė mūsuose beplintanti nihilizmo ir savęs niekinimo pozicija reikalauja atkirčio – o tai geriausia atlikti per asmenybes, liudijant jų darbus, didžiuojantis jais ir sekant jų pavyzdžiu.

Dieve, išgirsk mus – Dieve, išklausyk mus...

Vytautas Vilkišius. V. Žemaičio nuotr.

Kaip pagalbos šauksmą - Maldą galima išgirsti iš kai kurių Tiltų kaimo gyventojų, kurie neteko šeimos nario.

Dar tik šių Metų pradžia. O kapinėse palaidoti jau du mirusieji. Ir vėl dvi priekurčios kaimynės, sustoję prie vartų viena kitai į ausį garsiai kužda:

- Ar tu girdėjai, Antose, vakar mirė va gi tas Janės sūnus, Vytas...

- Dievulėliau, ir kas gi jam nutiko? Toks jaunas.

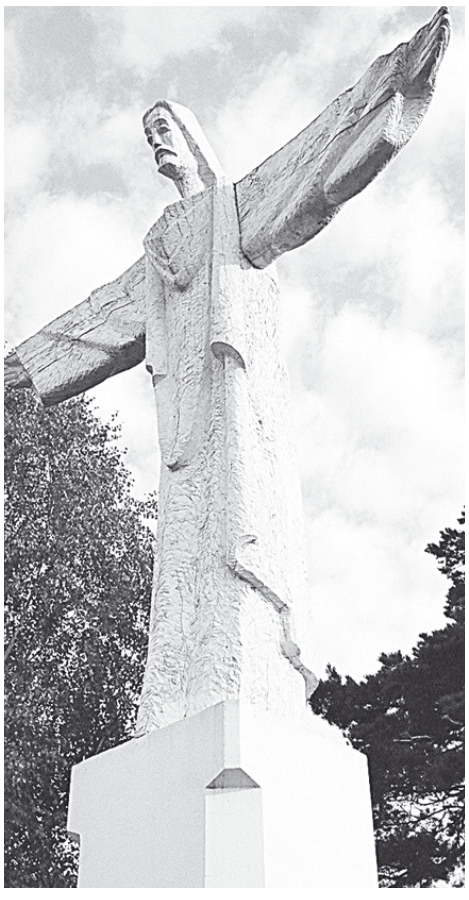
Negalėjo moterėlė gailiai nesudejuoti išgirdusi skaudžią žinią. Mūsų kaimas kaip užkeiktas. Laidotuvės, laidotuvės. Tokius žodžius teko išgirsti iš moterėlių pokalbio. Mirtis ištiko Tiltų kaimo gyventoją Vytautą Kaziukonį, gimusį 1952 m. Šiais metais gyveno Elektrėnų mieste. Gal penkiolika metų prabėgo, kai palaidojo žmoną Onuškio kapinėse. Antros žmonos neieškojo. Buvo ištikimas pirmajai. Gyveno vienas bute. Kaimynai pastebėjo, kad jis jau kelias dienas nepasirodo laiptinėje ar parduotuvėse. Rado mirusį. Kambaryje. Liūdna žinia pasiekė seserį su šeima gyvenančia tame pačiame mieste, tik kitoje gatvėje. Ji ir palaidojo brolį Vytą prie tėvų kapų Tiltų kapinėse. Gaila ir man netekti buvusio mokyklos draugo. Jaunystes draugo. Tik mano užuojautos žodžiai skirti sesers nešamam skausmui dėl brolio mirties. Balandžio mėnesį, šio gyventojo neaiški mirties data. Vėl ūlyčia barška važiuodamas vežimas. Žmogelis veža stalą įdėtą vežime. Per laidotuvės ant to stalo būna karstas su pašarvotu mirusiuoju.

- Arkliuk, paskubėk.

- Kas mirė?

- Tai ilgaamžė Antanina Kairienė, gimusi 1928 metais. Po dviejų mėnesių būtų atšventusi 80-ties metų sukaktį.

Ir vėl mirties balandis. Ir kur gi ta mūsų jaunystė pasidėjo su vestuvėm, krikštynom, su šokių vakarėliais. O laidotuvių buvo mažai, per metus vienas, du gyventojai.

Veliuonos Kristus. Danos Buinickaitės nuotr.

Kai pagalvoji, o kaip norėtųsi dar kartą sugrįžti į jaunystės gyvenimą. Šiais laikais ir vaikų gimstamumas mažas. Tik per praėjusius du metus - penki mažyliai. Tad ir kaime didelis stebuklas įvyko, kad dar tiek gimė.

Nuo šių metų pradžios mirė jau keturi gyventojai. Seniausias – devyniasdešimt penkerių metų, jauniausias – penkiasdešimt šešerių. Du vyrai ir dvi moterys. Žmonių daugiau miršta negu gimsta. Kas kaltas? Toks gyvenimas. Šiems mirusiems nei gydytojai su vaistais nepagelbėjo, nei ekstrasensų kortos. O buvo kreiptasi. Jie troško gyventi. Dieve, išklausyk mūsų katalikų pagalbos šauksmą:

Į mūsų plakančias širdis sulaikyk mirtį. Kad šiais ir kitais metais mano gimtinėje nebūtų laidotuvių. Tokia būtų ir mano mažytė malda norint prisišaukti Dievo pagalbos.

Dieve, nepalik mūsų nykstančio kaimo.

Trakų literatų brolijos
„Aukuras“ narys
Vytautas VILKIŠIUS

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII. 26 – 1919.XI. 26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 23 2007

Spėliota, kalbėta, ar bolševikai patys kada išeis iš čia, ar juos kas išvarys. Spėjama, kad jie pasitrauks iš čia tik taikos konferencijai pasibaigus, t.y. po 6 mėnesių. Tačiau jeigu jie nueis į Berlyną, Paryžių ir Londoną, tuomet mūsų likimas bus labai liūdnas.

Nuo Katedros į Antakalnį, Vasarinė g. 7, vežikas paprašė 20 m. Buvo 20 kap.

Sausio 8 diena. Trečiadienis. Šiandien laidoja 8 asmenis nužudytus bei nusižudžiusius Varnų salėje. Didelė minia ėjo Jagelonų , Zavaline, Aušros Vartų gatvėmis į Katedros aikštę. Nešė per 60 vainikų. Ant vėliavų ir transparantų užrašai: vienas lietuviškas, du lenkiški, o visi kiti žydų ir rusų kalbomis.

Žmonės kalba, kad bolševikai, susitarę su vokiečiais, eis į Berlyną netvarkos daryti. Tada vokiečiai galės atsisakyti pasirašyti sunkias Prancūzijos padiktuotas taikos sanlygas, o kita vertus, bolševizmas lengviau persimes į koalicines valstybes, kadangi vokiečiai atvirai eis su rusais prieš juos.

Centro komiteto tarnautojai buriasi perimti draugiją į savo rankas.

Kalbama, kad Anglija jau iškėlė desantą Liepojoje prieš bolševikus.

Sausio 9 diena. Atvažiavo į Vilnių Kapsukas Mickevičius .

Sausio 10 diena. Areštuoti Biržiška, Augustinas Janulaitis ir J. Vygodskis (žydas) gal dėl to, kad priklausė Lietietuvos Valstybės Tarybai .

„Lietuvos aido“ redakcijoje lietuvių inteligentų susirinkimas. Kun. J. Tumas pranešė, ką yra girdėjęs iš bolševikų valdžios apie Lietuvą. Pasak jų, – sako Tumas,– Lietuva bus savarankiška tik su Rusijos Sovietų Tarybos sudėtyje, nes pati Lietuva negalėsianti išsilaikyti. Vilnius – Lietuvos sostinė – apie tai ir kalbos negali būti. Prie Lietuvos priklausysią ir Ašmenos, Švenčionių, Lydos apskritys. Kam priklausys Gardinas – dar nežinia. Visos kalbos turės lygias teises. Miesto savivaldybėje turės būti neutrali – rusų kalba. Maisto iš Lietuvos bolševikai neveš, nebent negu tik mainais. Iš Petrapilio atveš 45 vagonus druskos, už tai duokite tiek pat duonos. Jau krašto gyventojai rašosi savanoriais į bolševikų pulkus. Bus Vilniaus, Gardino ir Kauno gubernijų pulkai. Nutarta išrinkti komisiją, kuri turės okupacinės valdžios prašyti paleisti kalinius. Kviečia visus tarnautojus lietuvius užimti Lietuvoje įvairias vietas.

Iš „Lietuvos aido“ redakcijos nuėjome į Krikščionių demokratų partijos susirinkimą „Tėvynės sargo“ redakcijoje. K. Ruginis kalbėjo apie šių dienų pasikeitimus; kun. M. Reinys plačiau papasakojo apie užsienio politiką. Gauta žinių iš Kauno; kalbėta apie tai, kokios taktikos reikia laikytis bolševikų valdžios atžvilgiu; svarstytas profesionalių draugijų organizavimo klausimas. Vienas sako, kad iš kun. J. Tumo pranešimo atrodytų visa neblogai, įspūdis susidaro geras, tačiau nereikia pamiršti tų įvykių su nekaltais žmonėmis Rusijoje, kaip Jablonskio ir kitų kalinimas ištisas sąvaites. Čia iš pradžių taikoma rami bolševikų taktika.

Kadangi bolševikų visi Vilniaus gyventojai nekenčia, išskyrus tik žydus, visi pasitelkę spiritizmą nori atspėti, kada bolševikai išeis iš Vilniaus. Sulaukė atsakymo, kad išeis po 5 sąvaičių. Ta žinia, beje, patys nelabai tiki, nes seanso metu visi kvatojosi.

Sausio 11 diena. Kalbama, jeigu Kauno lietuviai pasipriešins bolševikams, Biržišką bolševikai laikys kaip Kauno valdžios įkaitą ir nepaleis. Visų ūpas ne tik kad blogas, bet visai pakrikęs, nes iš niekur nematyti išsigelbėjimo. Jei bolševikai būtų labiau mitiguoti Lietuvoje negi Rusijoje, galima būtų šiaip taip gyventi.

Sviesto kaina pakilo nuo 24 iki 50 markių (25 rub.).

Sausio 12 diena. Diena praėjo ramiai. Pamaldose Katedroje buvo daugiau žmonių, negu pereitais metais. Su kun. dr. Vaitkevičium nuėjau į Antakalnio vaikų prieglaudą. Čia ruošiama Kalėdų eglutė. Kviečiau kartu nueiti prasiblaivyti ir J. E. vysk. J. Matulevičių, tačiau jis atsisakė tokiais pavojingais laikais lankyti įstaigas. Programoje: Kęstučio mirtis; Mokinys; Gal klystu; Vaikeliui; Miškas; Nežinau; Apuokas; Kiškis medžioja; Višta ir gaidys; Žalgiris; Niekam pasauly aš nepavydžiu; Į Tėvynę; Žvaigždutė; Poeto noras; Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę ir Baudžiava. Dainos: Motule, motinėle; Birutės daina; Už jūrių, marių; O, kaip liūdna; Pėtnyčioj, subatoj; Kur bėga Šešupė ir Lietuva, Tėvyne mūsų. Ūpas sušliuręs. Būta ir užkandžių.

Iš Antakalnio nuėjau į Zitiečių draugiją. Mergaičių atvyko apie 40. Visos be ūpo. Norėjau ištirti, ką jos mano apie Lietuvos nepriklausomybę. Tuo tikslu surengiau viešą balsavimą rankų pakėlimu. Tik 5 pasirodė nenustojusios vilties dėl Tėvynės išlikimo. Kitos visos be vilties. Kai kurios pasiskundė, kad dabartinės tarnaičių algos labai mažos, nieko negalima nusipirkti. Dabar alga turėtų būti 50–60 rub. ir visas išlaikymas. Nutarta kitą sekmadienį šaukti visuotinį draugijos narių susirinkimą.

Povilas Galaune su Nezabitauskaite šiandien tuokiasi Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Juos laimina kun. J. Tumas.

Lietuvių teatre statoma „Alkani žmonės”.

Sausio 14 diena. Iš Rūdiškių prieglaudos (Centro Komiteto) atėjo du vaikai pasiteirauti apie padėtį Vilniuje. Atėjo iš Kaltanėnų žinia, kad kun. A. Mikaila serga dėmėtąją šiltine. Nusiunčiau per žmogų „Laisvosios Lietuvos“ Nr. 1, 2, 3, ir 4 po 30 egzempliorių.

Bolševikai rekvizuoja nukentėjusiems dėl karo draugijos Centro Komiteto iš vokiečių pirktą vyną. Mat vokiečiams traukiantis su jais kontaktavęs M. Yčas verslo reikalaisnupirko įvairaus vyno Centro komitetui. Užmokėta, jei neklystu, apie 20 tūkst. rublių Daugiausia buvo raudonojo vyno ir net šampano. Visa sukrauta Aušros Vartų bendrabučio sandėliuose. Pajutę bolševikai puolė ir išnešiojo. Tik kun. P. Dogeliui pavyko 5 ar 8 dėžes išvežti ir paslėpti Katedros sandėlyje su zakristijono Martyno Olkovskio žinia. Iš čia vėliau pardavinėta ir tuo būdu nors nedidelė dalis įplaukė į Komiteto kasą. Buvo girti ne tik bolševikai, bet ir mūsų tarnai, ypač Vincas Petronis, sandėlio vedėjas.

Įsakyta pristatyti Centro komiteto kasos knygas į Komisariatą. Šalčio visai nėra.

Sausio 16 diena. Sklinda gandai, kad lietuvių ir vokiečių pulkai stumia bolševikus nuo Kauno. Vyksta kovos ties Žasliais ir Varėna. Galima būtų patikėti, nes žydų ūpas nukritęs. Dar kiti sako, kad lietuvių pulkai eina į Vilnių su duona. Jei tai būtų tikra, tai būtų labai maloni žinia.

Sausio 17 diena. Pajėda išėjo po miestą paslankioti – žinių pagaudyti. Jis pranešė, kad bolševikai Centro komiteto sandėlių raktus pasiėmė: nori pasinaudoti esamomis sandėliuose atsargomis. Visi lietuviai laukia ateinant lietuvių iš Kauno. Būtų garbingiau, jei patys lietuviai, ne vokiečiai, bolševikus iš čia išvarytų.

Lietuvos ir lietuvių padėtis keistoka. V. Kapsukas atsivedė bolševikus į Lietuvą. Valstybės Taryba vokiečius kviečia. Lietuvos gardi duona visiems kvepia. Tačiau kai lietuvis įdės ešerį – pasprings, kas norės ją nuryti! Ji išliks gyva, Lietuva, ir bus laiminga.

Vakare buvau pakviestas į bolševikų komendantūrą. Mat grįžtantį iš Vilniaus į Rūdiškes areštavo Joną Žemaitį. Man ir kun. J. Bakšiui patikrinus, kad tai Rūdiškių prieglaudos mūsų auklėtinis, ne šnipas, jį iš kalėjimo paleido.

Sausio 19 diena. Didžiojoje prieglaudoje atlaikiau su išstatytu Švč. Sakramento Jėzaus Vardo pamaldas. Stebėjau dideles bolševikų demonstracijas. Ties Katedra iš tribūnų rėžė smarkias kalbas. Lenkai skleidžia paskalas, kad jiems į pagalbą ateinantys prancūzai jau Nemenčine . Lietuvaičių tarnaičių šv. Zitos draugijos narių visuotinis susirinkimas šv. Mikalojaus salėje. Svarstyta: a) algų klausimas, b) ar prisidėti prie profesinių sąjungų ir c) 8 valandų darbo klausimas. Nutarta: 1. Reikalauti ponų darbdavių ne mažiau kaip 20 rub. Per mėnesį virėjai ir kambarinei su pilnu išlaikymu. 2. Į profesines sąjungas stoti tik tuomet, jei bus verčiama ir tik kaip privatūs asmenys, ne visa draugija. 3. 8 valandų darbo dienos klausimas liko neišspręstas. 4. Nutarta dar kitą sekmadienį 6 val. vakaro suorganizuoti paskaitą.Per šį susirinkimą viena zitietė (Ona N.) pademonstravo savo gebėjimą ir drąsą viešai kalbėti. Ant kairės rankos apsukusi rožinį ir abiem rankom laikydama maldaknygę „Šaltinis“ kalbėdama vis kartojo: „Mes pačios turime sau išsikovoti geresnę dalią, mes pačios stokim kovon už savo būvį; nieks mums nepadės, jei mes snausime ir tylėsime. Nemaišykime nė kunigų, nė jokių ponų į šitą darbą. Mes pačios!..”

Sausio 20 diena. Kun. J. Bakšys girdėjęs iš Kauno atneštą žinią, jog lietuviai nemaną su bolševikais kovoti. Sako, vokiečiai čia juos įsileido, jų dalykas juos ir išvaryti.

Iš Žaslių sodiečiai atvežę bolševikus į Vilnių pasakoja, jog tarp vokiečių ir bolševikų jokių mūšių nėra buvę; kad bolševikai atėmę iš Žaslių klebono 3 karves ir 2 arklius, to ir vokiečiai nebuvo darę.

Šiandieną mano kiekvienas darbas, atrodo, smilgų tvoros tvėrimas. Diena kita praeis ir visas tavo triusas subirės. Tu būsi nustumtas į šalį, – tavo vietą užims kitas.

Sausio 21 diena. Žydai kalba, kad P. Hindenburgas yra atsiuntęs bolševikams ultimatumą keturių dienų laikotarpiu išsikraustyti iš Vilniaus ir šio krašto.

Sausio 22 diena. Č. Liandzbergis girdėjęs, kad 3 vokiečiai buvo pas bolševikus ir reikalavo išsikraustyti iš šio krašto.

Šv. Kazimiero knygyne dėl prikuriantos krosnies kilo gaisras ir sunaikino knygų už 4000 rub.

Kun. j. Bakšys buvo pas J. E. vysk. J. Matulevičių, kuris patarė jam važiuoti į Merkinę vikariauti. Nebūtų nieko nepaprasto, jei prieš porą mėnesių Šmidtienė nebūtų man pasigyrusi, kad kun. Bakšys turi išvažiuoti iš Vilniaus į paskirtą vietą. Atrodytų, kad J. E. vyskupas pildo lenkų endekų norus.

Kooperatyvo „Laimė“ valdybos posėdy sustiprėjo viltis, kad lietuvių ir vokiečių armijos tuojau įžygiuos į Vilnių.

Sausio 22 diena. Kalbama, kad T. Vilsonas siunčia į Lietuvą 80 tūkst. lietuvių kariuomenės ginti ją nuo bolševikų.

Lenkai išleido atsišaukimą į lenkų katalikiškąją tautą, kurioje rašoma, kad pirmiau juos slėgė caro valdžia su popų gauja, o dabar susilaukė bolševikų engėjų. Bolševikai tai velnio vaikai. – „Neisime velniams tarnauti”. Nujaučia, kad ateina lenkų kariuomenė ir kad vietiniams tuojau reikia organizuotis. Kalbama, kad ryt išeis bolševikai.

Tiesiog negalima susivokti tose visose kalbose. Vieni skleidžia žinias, kad jau Kaunas yra atiduotas bolševikams; kiti, kad Vievyje vokiečiai muša bolševikus. Net ir sužeistųjų jau atvežė į Vilnių. Rodos, pinigus mokėti nebūtų gaila už tiesos žodį.

Sausio 23 diena. Motociklu grįžęs iš Lydos bolševikas pasakoja, kad iš tenai eina lenkų baltoji gvardija.

Sausio 26 diena. Sekmadienis. Kun. P. Dogelis nuvykęs į Trinapolį pašventino bažnyčią ir atlaikė pirmas šv. mišias Kelios lietuvaitės ten nuėjusios lietuviškai per pamaldas pagiedojo. Seneliai mišias išklausė. Po to susėdę į roges 12 žmonių grįžo į Vilnių.

Didžiosios prieglaudos patalpose įvyko Pavasarininkų susirinkimas. Dalyvių apie 50. Kun. dr. M. Reinys papasakojo apie mandagumą. Viena draugė paskaitė referatą; Kauza paskaitė savo eiles, o kun. V. Giedrys šį tą papasakojo iš Merkinės padangės. Priimtas pasiūlymas artimiausiu metu surengti paskaitą apie „civilę ir drąsą“. Baigėsi žaidimas. Ūpas nekoks.

6 val. vakro kun. dr. J. Vaitkevičius šv. Mikalojaus salėje (Blaivininkų) skaitė paskaitą „Kas tai yra Tėvynė“. Įvairovė teikia malonumą. Atsakinėjo kun. J. Tumas, M. Reinis, K. Čibiras.

Zytiečių draugijoje kalbėta apie darbininkių sąjungos steigimą. Iš šių debatų nieko neišėjo. Nariams iš knygynėlio išdaviau keletą knygučių paskaityti.

Kainos: mėsos svaras 8 rub., lašinių 22, cukraus 30 rublių.

Vilniuje atsidaro Petrapilio banko skyrius. Prospekto nr. 3.

Sausio 27 diena. Atėjo iš Maskvos pirmas 70 vagonų traukinys, kuriuo, atseit, atvažiavęs II Pskovo pulkas. Iš Rusijos į Minską, o iš ten į Vilnių masiškai traukia elgetaujantys žmonės, bet ir čia ne ką geresnio teranda. Žmonės prašo bet kokio darbo. Menkos žmonių maisto atsargos baigiasi. Gręsia badas. Žydai gavo bolševikų leidimą gabenti iš sodžiausproduktus į Vilnių. Už tai gaus 10 proc. pristatytų produktų. Prašo skirti jiems komisarus palydovus, bijo važiuoti, kad jų kaimiečiai nenugalabytų. Šalčio 10°.

Per einantį į Jiezną žmogų perdaviau 25 rub. tėvukams nunešti.

Sausio 28 diena. Iš Jiezno atvažiavo sesuo Domicelė Babilienė ir atvežė šiek tiek maisto produktų. Ji pasakojo, kad Sundakų sodžiaus ūkininkai taip susivaidijo, susipešė tarpusavy, kad net lietuvių kariuomenė iš Alytaus buvo iškviesta jų sutvarkyti.

Pasak jos – sodžiuje duonos užtenka.

Sausio 29 diena Iš bolševikų negalima gauti malkų.

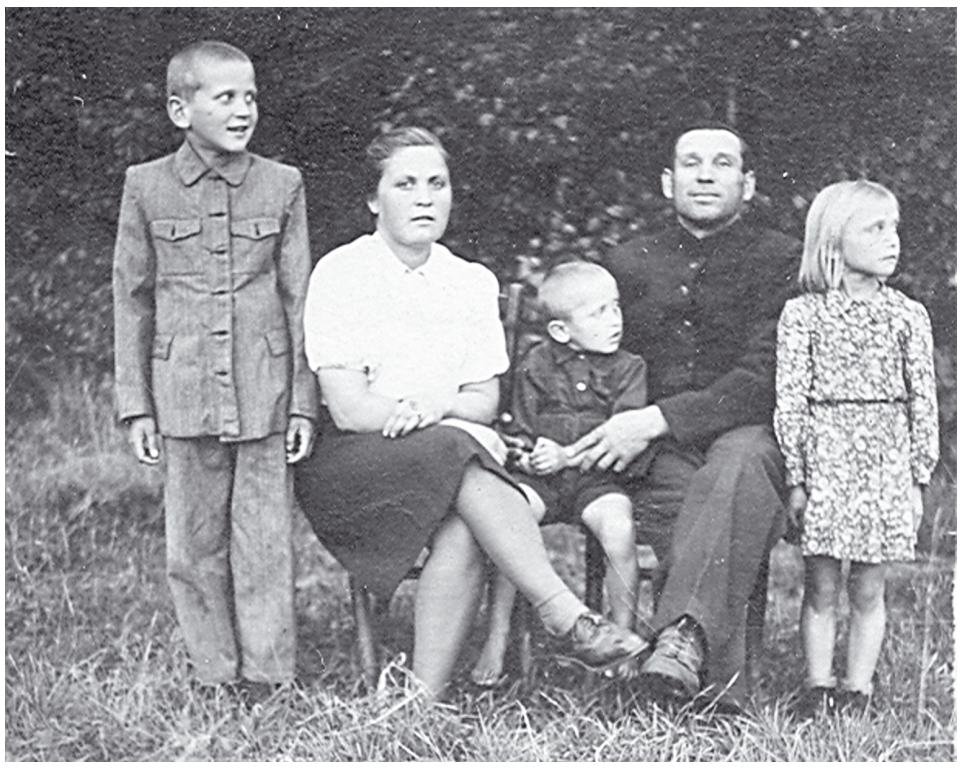
Šį vakarą pas mane ruošiamos kun. J. Bakšio išleistuvės. Dalyvauja kan. J. Kukta, M. Reinys, J. Bakšys, J. Stankevičius, V. Jezukevičius, P. Dogelis, L. Gira su žmona ir K. Daunoras. Aš atsisveikinimo žodyje priminiau jo darbus Vilniuje, pradedant dar dvasinės seminarijos laikais. Kurį laiką jis redagavo „Aušrą“ , suorganizavo ir vadovavo šv. Vincento a Paulio prieglaudai, kuri vėliau buvo išvežta į Rūdiškes; Šv. Mikalojaus vyrų draugijai ir valgyklai; išvertė visų draugijų įstatus į vokiečių kalbą; dažnai įvairiais reikalais lankėsi vokiečių valdžios įstaigose kaip delegatas; važinėjo į sodžių organizaciniais reikalais. Pabaigoje priminiau jo paties pasakytus žodžius P. Dovydaičio, pasitraukusio iš „Vilties“ redakcijos, išleistuvėse: „Darbavaisi kaip juodas jautis (jis sakė „veršis“)“.

Kun. P. Dogelis apibūdino kun. J. Bakšį kaip visuomenininką, organizatorių, veikėją.

Tęsinys kitame numeryje

Ekonomisto džiaugsmas – gamtos fotografavimas

Širvintiškis Jonas Lučiūnas stiprybės semiasi fotografuodamas savąjį kraštą.

Šeimos fotografijos, kurią padarė nežinomas fotografas apie 1951 metus, kopija

Atkelta iš 1 p.

Čia viskas praeitį garbingą mena – nuo pagonybės iki šių dienų.
Pikuolio kalnas štai – čia, sako, buvęs senų senovėj šventas ąžuolynas,
Kur žmonės melsdavos saviems dievams,
O nuo Žvalgakalnio kalvos senoliai,
Sako, laužais įspėdavę artėjant kryžiuočius.
Napoleono armijos žygius ir jos kareivių lemtį byloja pilkapių gausybė palei Nerį.
Gi baltas tiltas - tarsi gulbės sparnas, permestas per Musę,
Čia primena tautos didvyrių - Dariaus ir Girėno - žygį per Atlantą…
Ar galima ką nors labiau mylėti, nei tėviškę, kuri tarsi šaltinių versmės
Kartų kartoms stiprybės teikia?!

Mokiausi Lapelių pradinėje mokykloje. Vidurinį išsilavinimą gavau Musninkų vidurinėje mokykloje. Baigęs ją, įstojau į Odesos technologinį institutą grūdų saugojimo ir perdirbimo technologijos fakultetą. Deja, dėl motinos mirties ir tėvo ligos negalėjau jo baigti. 1976 m. baigiau mokslus Maskvos kooperacijos institute ir turiu ekonomisto kvalifikaciją.

Fotografuojate nuo mažens. Kas jus paskatino domėtis fotografija, kas pamokė, kaip reikia fotografuoti? Ar sekėte giminių, pažįstamų pėdomis?

Fotografija domėtis pradėjau jaunystėje. Pamenu, kaip mūsų šeimą fotografavo gretimo kaimo vaikinas su fotoaparatu „Maskva“. Man tada buvo gal 4 metai. Į fotoaparatą žiūrėjau, kaip į kokį stebuklą. Kai atnešė mūsų fotografiją (6X9), aš pamenu įsikibau į to vaikino ranką ir prašiau parodyti fotoaparatą, parodyti kaip fotografuojama. Rimčiau su fotografavimu, juostų ryškinimu, fotografijų apdorojimu susipažinau besimokydamas Čiobiškio mokykloje-internate. Ten sužinojau, kaip reikia fotografuoti įvairiais fotoaparatais. Mokytojas Urbonavičius pamokė, kaip kadruoti, kaip išrinkti gražiausią vaizdą iš bendro plano. Pirmą fotoaparatą („Smena-2“) nusipirkau, baigęs 8 klases, už savo pinigus, kuriuos užsidirbau per vasaros atostogas. Pirmąją kino kamerą „Kijev 6C2“ nusipirkau Odesoje 1966 m.

Fotografijos mokslų neteko mokytis, tai iš kur toks susidomėjimas menu, juolab, jog dirbate tiksliųjų mokslų srity? Ką jums reiškia fotografuoti?

Fotografijos, kino meno mokslų mokausi savarankiškai maždaug nuo 1970 metų. Kadangi puikiai mokėjau rusų kalbą, pirkau knygas apie kino filmų kūrimą, montavimą, operatoriaus darbą, nuo 1970 iki 1990 metų prenumeravau žurnalą „Sovetskoje foto“, per tą laiką buvau nupirkęs beveik visus demokratinės Vokietijos žurnalus „Fotografie“, dabar perku visus lietuviškus fotografijos žurnalus, rusiškus žurnalus „Fotomagazin“ ir „Foto&Video”, turiu surinkęs daug metodinės fotografavimo medžiagos, skelbiamos internete. Filmavimo mokiausi, jeigu taip galima pasakyti, iš Jono Griciaus: gal po 10 kartų žiūrėjau jo filmus „Paskutinis šūvis“, „Gyvieji didvyriai“, „Žingsniai naktį“. Daug kartų peržiūrėdavau A.Sutkaus, S.Žvirgždo, A.Macijausko, A.Aleksandravičiaus, S.Sevados fotografijas. Iš šių menininku darbų ir mokiausi.

Jonas Lučiūnas, kaip kino mėgėjas Odesoje, filmuoja kurso draugų gyvenimą

Fotografija man – mėgstamas užsiėmimas, viena iš saviraiškos formų. Jo dėka galiu atsipalaiduoti nuo pakankamai įtempto darbo. Po darbo dažnai praleidžiu laiką gamtoje su fotoaparatu. Gal todėl ir vienas iš pagrindinių bei mėgiamų mano fotografijos motyvų – peizažai.

Ieškojote savito braižo. Kaip per nemažą gyvenimo laikotarpį keitėsi Jūsų supratimas apie fotografiją?

Kaip sakiau, mokiausi skaitydamas teorinius straipsnius, analizuodamas kitų fotografų darbus, tačiau nemėgstu plagijuoti siužetų. Stengiuosi atrasti savąjį kelią į fotografijos meną. Nesu fotodokumentininkas. Žmones fotografuoti man labai įdomu, tačiau labiau mane žavi gamta, jos peizažų didybė. Savo fotografijose noriu parodyti gamtos grožį. Mėgstu kurti peizažų panoramines fotografijas. Juos fotografuoju tik spalvota juosta. Manau, spalva perteikia peizažo nuotaiką. Dažnai grįžtu prie tos pačios vietos skirtingu metų laiku. Manau, klasikinė konceptuali fotografija buvo ir bus suprantama visada. Dažnai žiūriu į skaitmeniniu būdu sumontuotas fotografijas ir nesuprantu jų kūrimo tikslo.

Norėčiau papildyti, jog mano abu vaikai taip pat menininkai: dukra Normantė turi keramiko magistro kvalifikaciją, o sūnus Redas yra akmens meninio apdirbimo specialistas. Vaikai yra pirmieji mano darbų vertintojai, kritikai.

Jūs pats apdorojate nuotraukas spaudai.

Jono Lučiūno peizažas: saulėlydis prie Dusios ežero

Kodėl nesusidomejote kompiuteriniu montažu? Minėjote, jog vertinate juostinius fotoaparatus, turite nemažai įvairių fotoaparatų? Gal net juos kolekcionuojate?

Spaudai fotografijas kompiuteriu apdoroju pats. Kaip jau sakiau, fotomontažas man yra svetimas. Paprasčiausiai man tai nepatinka.

Peizažus fotografuoju tik juostiniais fotoaparatais. Galima būtų daug kalbėti apie technines puses, įtakojančias skaitmeninių fotografijų skirtumui nuo analoginių. Fotojuostos skiriamoji geba yra daug platesnė nei skaitmeninio fotoaparato šviesai jautraus sensoriaus. Juostiniai fotoaparatai geriau perteikia šviesos spektro spalvas, gamtos vaizdai atrodo natūraliai. Fotojuostos spalvų kokybė žymiai platesnė nei skaitmeninio fotoaparato. Tuo aš pats įsitikinau fotografuodamas peizažus, plačius kraštovaizdžius (panoraminės nuotraukas).

Įvairių fotoaparatų turiu nemažai: „Leica“, „Pentax 645“, „Pentax 35mm“, „Hotizont“ ir kt. Kolekcionuoju fotoaparatus, kino kameras, projektorius, objektyvus. Vėliau kolekciją perduosiu vaikams, kad ją gausintų.

Kiek teko surengti fotoparodų, išleisti knygų, kitokių leidinių?

Dar studijuodamas Odesoje dalyvavau studentų parodose. Lietuvoje surengtos šios mano fotografijos darbų parodos; 1997 m. – trys parodos Vilniuje: „Kelionės po Čekiją akimirkos“, „Lietuvos Respublikos Prezidento apsilankymas Trakų rajono prekybos įmonėse“, „Vilnius ir vilniečiai“; 2000 m. dalyvavau Vilniaus televizijos bokšto vaizdų fotografijų parodoje; 2001 m. – paroda „Čia Lietuva“ Vilniaus galerijoje „Arka“ ir Čiobiškio kultūros namuose; 2002 m. – Širvintų kultūros rūmuose paroda „Čia Lietuva“; 2003 m. – dvi parodos Širvintų kultūros rūmuose „Nidos kopos“ ir „Iš kelionės įspūdžių po Graikiją“; 2005 m. – Širvintų miesto 530-ųjų metinių proga paroda „Širvintų krašto vaizdai ir žmonės“ mano gimtinės - Čiobiškio ir Lapelių kultūros namuose; 2007 m. kraštiečių susitikimo proga Čiobiškio kultūros namuose paroda „Čiobiškio krašto vaizdai ir žmonės“, Širvintų kultūros rūmuose – „Lietuvos peizažai“, Gelvonų kultūros namuose – „Čia Lietuva“; 2008 m. Lietuvos valstybės atkūrimo dienos - Vasario16-osios 90-mečio proga Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje - „Lietuvos peizažai“.

Padrąsintas Širvintų rajono kultūros darbuotojų, 2006 m. išleidau pirmąjį fotografijų albumą „Čiobiškio kraštas“. Daugiau nei 300 šio leidinio egzempliorių padovanojau Čiobiškio bendruomenei, Širvintų, Čiobiškio, Lapelių bibliotekoms, mokykloms, kraštiečiams. 2007 m. išleidau fotografijų albumą „Peizažai“.

Daug išmanote apie fotografiją, kodėl nesiekiate fotomenininko statuso?

Man svarbiausia, kad mano fotografijos žmonėms patiktų. Ar jos bus sukurtos žmogaus su fotomenininko pažymėjimu, ar ne, esmės nekeičia. Aš pažįstu daug labai gabių ir tikrų fotomenininkų, kurie sąmoningai neieško šio statuso. Reikės pasidomėti apie šio statuso suteikimo subtilybes.

Papasakokite apie gyvenimo tarpsnį, baigus mokslus Odesoje iki šių dienų, kai dirbate Lietkoopsąjungoje? Gal įvyko kokie nors reikšmingi įvykiai, juk išgyvenote sovietmetį ir Sąjūdžio laikus?

Kaip jau sakiau, baigęs vidurinę mokyklą, įstojau į Odesos technologinį institutą. Deja, dėl motinos mirties ir tėvo ligos negalėjau jo baigti. 1976 m. baigiau mokslus Maskvos kooperacijos institute ir turiu ekonomisto kvalifikaciją. Dirbau Šalčininkų ir Anykščių duonos kombinatuose direktoriumi, „Anykščių vyno“ darbo užmokesčio skyriaus viršininku, Maisto pramonės ministerijos realizacijos ir Transporto skyriaus viršininku, o nuo 1982 m. Lietkoopsajungoje. Nuo to laiko darbas susijęs su prekybos organizavimu (dabartinės pareigos – vyriausiasis vadybininkas). O dalyvauti visuomeninėje veikloje neturėjau laiko.

Kokie jūsų ateities planai?

Turbūt kiekvienas žmogus kažką planuoja. Taip ir aš. Turiu sukaupęs nemažai fotografijų apie Širvintų kraštą. Daug šio krašto peizažo fotografijų jau parengta spaudai. Sumaketuoti viršeliai. Nemažai turiu portretinių fotografijų, peizažo panoramų. Turiu daug 1991 m. sausio 13 įvykius menančių vaikų piešinių fotografuotų skaidrių. Reikia jas pervesti į skaitmeninį formatą. Svajonių daug, bet joms įgyvendinti reikalingi pinigai, kurių šeimos biudžete tam tikslui ir trūksta. Ilgai teko gyventi Anykščiuose, todėl anykštėnai kviečia ten surengti parodą. Viskam reikia ruoštis, todėl po žingsnį keliaujame link užsibrėžtų tikslų.

Kalbėjosi Dana ZACHAREVIČIENĖ

Lietuvių folkloras reprezentuotas Rusijoje

Justina ORLOVSKYTĖ, Trakai

Lietuvių liaudies muzika - dainos, sutartinės, šokiai - turi savitą tik mūsų šaliai būdingą skambesį, žavi intonaciniais niuansais, subtilia harmonija ir ritmika. Norint įdomiai ir savitai interpretuoti liaudies muziką, reikia ją pamilti, įžvelgti ir stengtis klausytojams perteikti visą jos grožį bei autentiškumą. Būtent tuo ir užsiima grupė iš Vilniaus – „Liberte“ (pranc. - laisvė), kurios įsikūrimui pamatus padėjo vokalistė Anna Babuškina. Į 2002-ųjų metų leidybinės firmos „Partija“ išleistą albumą „Folkšokas“ pateko įdomi lietuvių liaudies dainos „Buva kiškelis“ interpretacija (jos autorė Anna tuo metu studijavo Vilniaus konservatorijos Menų kolegijoje). Šis darbas buvo pastebėtas. Žymus režisierius iš Ukrainos Ruslanas Korostenskis (Ruslan Korostenskij) pasiūlė Annai parašyti muziką jo filmui „Tavo širdies šiluma“. Pagrindine filmo muzika buvo parinkta lietuvių liaudies daina „Miegužio noriu“ iš L. Rėzos dainų rinkinio. 2003-iaisiais metais tarptautiniame Baku festivalyje šis filmas užėmė 1-ąją vietą bei pelnė tris nominacijas. Anna ir toliau kūrė lietuvių liaudies folkloro interpretacijas, savo autorines dainas. Beje, dar iki šio filmo muzikos kūrimo, Anna sukūrė nemažai folklorinių interpretacijų, kurios dar niekur nebuvo atliekamos.

Muzikantų kolektyvas „Liberte“

Gimė idėja surengti muzikinį projektą, tad laikui bėgant buvo suburtas profesionalių muzikantų kolektyvas, pasivadinęs „Liberte“. Šiuo metu į ansamblio sudėtį įeina šie muzikantai: Anna Babuškina (vokalas), Indrė Jurgelevičiūtė ir Evelina Krikštonaitė (kanklės), Katažyna Žemoitin (smuikas), Justina Orlovskytė (fleita), Marius Cechanavičius (bosinė gitara), Bernardas Janauskas ir Vladas Dieninis (perkusijos). Nors atliekamos muzikos pagrindu paimamos lietuvių liaudies dainos, po aranžavimo jos įgauna tik kai kur primenantį folk skambesį. Šioje muzikoje galima rasti afrikietiškus, rytietiškus ritmus, jazz, new age ir kitas kryptis. „Liberte“ dalyvavo tarptautiniame Kernavės neofolko festivalyje „Mėnuo juodaragis“, Vilniaus menų sintezės festivalyje „Atvira erdvė“, Kauno tarptautiniame moderniosios muzikos festivalyje „Suklegos“, Vilniaus tarptautiniame festivalyje „Vilko valanda“, tarptautiniuose festivaliuose Alytuje „Skara“ ir „Hippy Land“ Šiauliuose. - sudalyvavome ir atstovavome savo šaliai tarptautiniame studentų teatro bei muzikos festivalyje „Unifest“.

Kelionė į Čeliabinską

O kelionė iki pagrindinio tikslo laukė netrumpa... 15 valandų traukiniu iki Maskvos, o nuo jos dar pora valandų skrydžio lėktuvu. Tačiau nuovargio kaip nebūta, nes dar niekuomet neaplankyta ir nepažįstama šalis, nuolat suglumindama ar pralinksmindama, vis kuo nors nustebindavo. Galima sakyti, jog kelionės metu vienintelis nepatogumas buvo sunkūs nešuliai, instrumentai (pastaruosius pervažiuojant Lietuvos-Baltarusijos sieną būtina deklaruoti). Juos teko nešioti judriomis gatvėmis, ilgais metro perėjimais. Sustoti ar pasisukti eiti į kitą pusę nelabai įmanoma - žmonių „banga“ neša ten, kur tau, europiečiui žmogeliui, galbūt visai nereikia... Tačiau nepaisant viso to, tik išlipusius iš lėktuvo mus labai svetingai sutiko festivalio organizatoriai ir gidas Sergejus. Interviu forma jie ėmė domėtis mūsų kolektyvu, klausė apie tai, ko tikimės iš dalyvavimo šiame festivalyje ir ko palinkėtumėme kitiems renginio dalyviams. Iki savojo viešbučio važiuodami mikroautobusu dairėmės pro langus: gamtoje, mieste dominavo pilkas, rudas koloritas. Nors jau buvo gegužės pradžia, tačiau po žiemos žolytė dar nesikalė, nesprogo medžių pumpurai (vis dėlto oro temperatūra tik 8 laipsniai). Baltavo tik svyruonėliai berželiai, žemę dengė samanos. Plačiomis gatvėmis dideliu greičiu važinėjo automobiliai, krutėjo tramvajai. Taigi šitokį mūsų gimtosios šalies ir Čeliabinsko skirtumą mes pastebėjome iš karto. Beje, dėl skirtingų laiko juostų turėjome pasukti laikrodžius trimis valandomis į priekį, tad atvykimo vakarą įsikūrėme, pasidalinome įspūdžiais ir ėjome miegoti.

„Liberte“ pasirodymai

Naujos dienos rytą papusryčiavome ir skubėjome repetuoti programą, kurią turėjome pristatyti festivalio šeimininkams ir svečiams. Laisvu laiku turėjome galimybę lankyti spektaklius, kurie vyko studijoje „Maneken“. Susipažinome su dalyviais iš Suomijos, Belgijos, Rusijos (Jekaterinburgo, Kemerovo, Čeliabinsko, Tiumenės ir kt. miestų). Į festivalį turėjo atvykti kolektyvai, teatro trupės iš Balsavo plotu ir gyventojų skaičiumi prilygsta trečdaliui Lietuvos, mes iš jų turėtume pasisemti entuziazmo ir didžiulio noro tobulėti bei matyti tobulėjančius kitus.

Rytinis filmavimasis Čeliabinsko televizijos kultūros laidoje

Be abejo, kiekvieną vakarą vykdavo studentiški susibūrimai su muzika, dainomis, šokiais. Net kalbos barjerai galiausiai netrukdė bendrauti su kitataučiais, o tai labai džiugino.

Antrąją festivalio dieną turėjome pasirodymą klube „Taxi blues“. Skoningai ir tematiškai vieningai įrengtas jis pritraukė negausų, tačiau išsilavinusių ir ištroškusių muzikinio peno žmonių būrelį. Ypač gerą įspūdį paliko garso režisieriai, kurie ne tik puikiai įgarsino mūsų koncertą, bet ir įrašė jo atlikimą į kompaktinį diską.

Ir štai išaušo paskutinė mūsų neilgos viešnagės Čeliabinske diena. Pamiegoję vos kelias valandas (ilgiau tiesiog buvo neįmanoma), važiavome į Nacionalinę Čeliabinsko televiziją, kurioje turėjome filmuotis rytinėje laidoje, panašioje į Lietuvoje transliuojamą „Labas rytas“. Vėlgi pristatėme savo šalį, kolektyvą, atliekamą muziką, atsakėme į laidos vedėjų klausimus apie įspūdžius Rusijoje, organizuojamą festivalį. Laidos pabaigoje atlikome sutartinės dainos „Žvilgso raselė“ interpretaciją. Buvo parodytas dainos „Miegužio noriu“ vaizdo klipas.

Miesto grožio ypatumai ir vakaro pasirodymas

Po pasirodymo televizijoje skubėjome pasižvalgyti po miestą, kurio per visą laiką buvome matę tik labai nedidelę dalelę. Ilgiau užsibūti miesto centre, kuriame zuja automobiliai, nesinorėjo, nes jautėsi itin stiprus išmetamųjų dujų kvapas. Atkreipėme dėmesį į automobilius - beveik vien senų laidų „moskvičiai“, „žiguliukai“ ir „lados“... Pasitaikius progai aplankėme atrakcionų parką: pasisukome apžvalgos ratu, pasivaikščiojome po miškelį, kuriame liuoksėjo pūstuodegės voveraitės. Ypač daug laiko praleidome Kirovo alėjoje, nes traukė nusifotografuoti vos ne prie kiekvienos skulptūros, kurių joje buvo gausu. Sužinojome, kad miesto simboliu laikomas kupranugaris ir tai atsispindėjo Šilko kelią vaizduojančiose statulose bei alėjos pradžios statinyje su miesto herbu. Apsilankėme alėjoje įsikūrusiose suvenyrų parduotuvėse (maisto krautuvių, nors ir kaip ieškojome, neradome nė vienos). Jose akių neatitraukėme nuo įvairiaspalvių Uralo akmenų, kurie parduodami įvairiais pavidalais: kaklo papuošalais, apyrankėmis, auskarais, raktų pakabučiais, suvenyrinėmis statulėlėmis...

Vakaro pasirodyme teatro studijoje „Maneken“ reprezentavome lietuvišką kultūrą. Atlikome aranžuotas lietuvių liaudies bei autorines Annos dainas. Koncerto metu nepertraukiamu vystymu atliekama muzika, rodomas filmas apie senovės lietuvių buitį, papročius, sukūrė meditatyvinę nuotaiką bei prikaustė žiūrovus prie scenoje vykstančio gana statiško, bet stiprų emocinį poveikį turinčio veiksmo. Atliekamos programos pabaigoje į pasirodymą įsijungė su savo teatro trupe iš Lietuvos į festivalį vykusi choreografė Jekaterina Deineko. Su kolektyvu „Liberte“ ji atliko pjesę pavadinimu „Skrydis“. Galima tik įsivaizduoti, kad tuo metu kiekvienas žiūrovas ir klausytojas mintimis galėjo nuskristi toli toli ir tik į jam mielas bei pasiekiamas erdves... Finalinė sutartinė „Treputė martela“ abejingo nepaliko nė vieno. Koncertui pasibaigus žiūrovų minia iš salės plūdo plodama į taktą ir niūniuodama šią lietuvišką dainą.

Pažintis su Maskva

Nors ir kaip gaila, tačiau atėjo metas atsisveikinti su naujaisiais bičiuliais ir palikti šią svetingą šalį. 4 val. ryto jau buvome aerouoste, iš kurio skridome į Rusijos sostinę. Maskvoje praleidome visą dieną, mat traukinys į Vilnių turėjo išvykti tik vakare. Sunkius krepšius palikę geležinkelio stoties saugojimo kamerose, patraukėme į pažintinę ekskursiją po Maskvą. Oro temperatūra buvo vos 3 laipsniai, retkarčiais netgi snyguriavo, tačiau naujų įspūdžių troškimo jausmas buvo stipresnis už šalčio sukeltą nejaukumą. Metro greitai atsidūrėme visai kitame didžiulio miesto gale - prie Raudonosios aikštės, Kremliaus rūmų. Deja, juos supo aukšta tvora ir būrys milicininkų, neleidžiančių įeiti vidun. Nors iki didžiosios šventės, gegužės 9-osios, dar buvo likusios dvi dienos, visi uoliai ruošėsi šioms iškilmėms: nedirbo beveik jokie muziejai ir kitos įstaigos, miesto centre buvo užtverti praėjimai, kas sukėlė nepatogumų ne tik turistams, bet ir vietiniams gyventojams, aikštėse bei didesnėse gatvėse kilo pakylos, scenos, rikiavosi tankų ir sunkvežimių kolonos, kabėjo skelbimai, vėliavos, plakatai su skandavimo šūksniais bei sveikinimais revoliucijos proga. Nuo miesto didingumo ir mastabiškumo net sukosi galva. Maskva - tikrai brangus miestas. Tuo įsitikinome apsilankę vienoje kavinėje, kurioje puodelis kavos kainavo apie 8 litus...

Ir štai mes jau Vilniuje. Laikas prabėgo nepastebimai, tačiau prisiminimai ir vaizduotėje dar išlikę vaizdai liudija, kad patirta labai daug, nors ir per tokį trumpą laiką. Dabar ir toliau einame ta pačia muzikine linkme, kurios pamatus padėjome jau seniai. Šiuo metu ruošiamės įrašyti savo debiutinį albumą, aktyviai dalyvaujame vasaros renginiuose ir svajojame apie ateityje laukiančius festivalius svečiose šalyse, kuriose mums garbė pasakyti, jog esame iš Lietuvos.

Trakai-Maskva-Čeliabinskas-Trakai

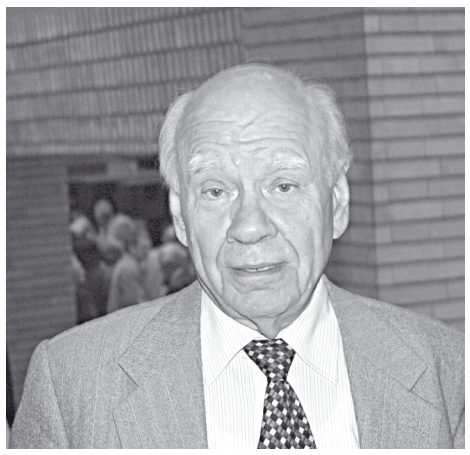
Čeliabinsko radiokompanija Južnyj Ural. Iš kairės: Ana Babuškina, gidas, Katažyna Žemoitin, autorė ir Evelina Krikštonaitė

Vienas iš paskutiniųjų renginių, kuriuose teko dalyvauti, tai tarptautinis teatro bei muzikos festivalis „Unifest“ Čeliabinske.

Čeliabinskas - miestas Rusijoje, rytiniame Pietų Uralo šlaite, kuriame gyvena 1, 06 mln. gyventojų. Jis įkurtas kaip tvirtovė 1736 m. ir šiuo metu garsėja dideliu geležinkelio mazgu, metalurgijos kombinatais, staklių, traktorių, radijo, vamzdžių, laikrodžių, elektrolitų, cinko, mašinų ir kt. gamyklomis, chemijos, lengvosios, maisto ir kt. pramonės įmonėmis. Mes ne tik nemažai sužinojome apie šį Rusijos miestą, tačiau ir įvykdėme pagrindinį tikslą tarusijos, Rumunijos, tačiau tikriausiai dėl finansavimo stygiaus jų nesulaukėme... Dar galima paminėti, kad festivalis buvo labai gerai organizuotas. Gyvenimo sąlygos buvo puikios: kiekvienas kolektyvas turėjo asmeninį gidą, pagelbstintį bet kurioje situacijoje, kolektyvų pasirodymai (dažnai jie trukdavo net iki vėlyvos nakties) sulaukdavo gausaus žiūrovų skaičiaus, didžiulio susidomėjimo bei palaikymo. Štai tokius renginius minimaliomis lėšomis gali suorganizuoti studentai. Tačiau ne finansai, o vieningumas, begalinė meilė menui bei kūrybai yra svarbiausia. Nors Čeliabinskas

Vilnius – XX amžiaus I dešimtmečio tautinio atgimimo centras Lietuvoje

Prof. Bronius GENZELIS, Vilnius

Prof. Bronius GENZELIS

Tokios priespaudos, kokią patyrė XIX amžiuje lietuvių tauta: spaudos draudimas gimtąja kalba, jos vartojimo ribojimas viešajame gyvenime, draudimas lietuviams dirbti valstybinėje tarnyboje, įgyti papildomą nuosavybę – istorijoje ne tiek daug pavyzdžių. Ir lietuviams nieko kito nebeliko, kaip Karaliaučiaus filosofo J. Herbarto žodžiais, arba susitaikyti su likimu, arba rungtis dėl savo ateities. Pasirinktas antrasis kelias. Tada visas lietuvių kultūrinis gyvenimas persikėlė į Rytų Prūsiją bei kraštus, kuriuose lietuviai, priversti bėgti iš savo gimtinės, rado prieglobstį. XIX-XX amžių riboje lietuvių gyvenimas iš esmės kito, suteikdamas vilčių būti.

Tas laikotarpis paliko giliausius pėdsakus lietuvio savimonėje. Jis prisotintas politiniais ir kultūriniais įvykiais: 1904 m. buvo atšauktas lietuvių spaudos ir jos vartojimo viešajame gyvenime draudimas. 1905 m. revoliucija sudrebino Rusiją ir jos atgarsiai pasiekė Lietuvą: susilpnėjo cenzūra, leista kurtis politinėms partijoms ir kultūrinėms organizacijoms. Visa tai sukūrė specifinę kultūrinę erdvę, kurioje susiformavo prielaidos lietuvių kultūros plėtotei, lietuviškumo idėjai atsiskleisti. Šį laikotarpį galime apibūdinti kaip lietuviškumo tapsmą vertybe. Jame galutinai susiformavo savarankiškos valstybės atstatymo etnografinės Lietuvos rėmuose idėja.

Dešimtmečius lietuviai, neturėję savo legalios spaudos, mokslo ir mokymo įstaigų (praktiškai visas lietuvių kultūrinis gyvenimas Rusijos okupuotos Lietuvos dalyje buvo nelegalus), atsigavo XX a. pirmame dešimtmetyje. Šios pokyčius nulėmė tiek objektyvūs procesai vykstantieji Europoje, tiek pačioje Rusijoje, tiek jiems pasirengimas pačioje Lietuvoje.

XIX a. paskutiniais dešimtmečiais lietuvių kolonijos steigėsi Šveicarijoje, Anglijoje, JAV, Lotynų Amerikoje. Lietuviai, apleidę savo gimtinę politiniais ir ekonominiais sumetimais, ten steigė savo kultūrines ir politines organizacijas, klubus, lietuviškas parapijas, leido laikraščius bei žurnalus, knygas. Palaipsniui atsiribojama nuo lenkų politinių ir kultūrinių organizacijų, nes ir išeiviai iš Lenkijos niekaip nenorėjo sutikti, kad lietuviai tokia pat, kaip ir jie, tauta (geriausiu atveju juos laikė kitaip šnekančiais lenkais).

Pirmoji ryškesnioji lietuviškos išeivijos banga - 1863 m. sukilėliai (jų gretose buvo ir ryškūs mūsų kultūrininkai Mikalojus Akelaitis, Vladislovas Dembskis, Andrius Vištelis). Jie, iš pradžių įsikūrę Prancūzijoje, vėliau pasklidę po platųjį pasaulį, bandė ten steigti savas išeivių iš Lietuvos organizacijas bei dalyvauti bendrose su lenkais kultūrinėse ir politinėse organizacijose. Tačiau netrukus pradėjo ryškėti interesų netapatumas. Lenkai savo ateities kitaip, kaip atkūrusios buvusiose Abiejų Tautų Respublikos sienose, nemąstė, tik šį kartą suvokdami ją kaip vieningą Lenkiją. Nuo čia ir prasideda lietuvių - lenkų konfliktas visais lygiais (tiek šalies viduje, tiek išeivijoje). Lietuviai norėjo bendradarbiauti su lenkais kaip lygūs su lygiais, bet lenkų visuomenė dar nepajėgė suprasti lietuvių siekių. Žodžiu, su lenkais išeivijoje klostėsi analoginiai santykiai kaip ir pačioje Lietuvoje.

Lietuvos kultūros veikėjai stengėsi atkreipti pasaulio visuomenės dėmesį į patį lietuvių buvimo faktą. Tam pasitarnavo ir lenkiškai rašiusių rašytojų bei poetų (Adomo Mickevičiaus, Juliaus Slovackio, Vladislovo Sirokomlės-Kondratavičiaus, Juozapo Kraševskio) kūryba. Iš to, kad atskiri lenkų kultūros veikėjai kaip J.Kraševskis visapusiškai rėmė lietuvių kultūros atgimimą, neseka, kad jie matė būsimos savarankiškos Lietuvos valstybės viziją. Jie mąstė savo epochos kategorijomis. Pripažinus visuotines žmogaus teises negalima buvo, būnant sąžiningu žmogumi, nepripažinti kitiems tos pačios teises puoselėti savo kultūrą.

Rusijos valdžia nepajėgė sukontroliuoti visos į Lietuvą patenkančios literatūros. Kita vertus ji tokiais veiksmais diskreditavo save pasaulio viešosios nuomonės akivaizdoje. Tokios represijos, kurios buvo vykdomos Lietuvoje, buvo sunkiai suprantamos beždžengiančiai į XX a. pasaulio visuomenei. Rusijos padėtį stipriai komplikavo ir nesėkmingai pradėtas karas su japonais, dėl kurio imperijoje subrendo revoliucinė situacija. Rusijos vyriausybė buvo priversta daryti tam tikras nuolaidas. Viena iš jų: 1904 m. gegužės mėn. visoje imperijoje ji atšaukė lietuvių spaudos ir lietuviškų organizacijų veiklos draudimą.

Po spaudos draudimo panaikinimo ir viešo gyvenimo liberalizavimo Vilnius tapo visuotinės traukos centru. Tam pasitarnavo istorinės tradicijos bei su jomis susietas psichologinis žmonių nusiteikimas. Į Vilnių kėlėsi žymūs Lietuvos rašytojai ir kiti inteligentai. 1905 m., siekdamas susikoncentruoti lietuviškai veiklai, iš Bulgarijos parvažiavo Jonas Basanavičius. Vilniuje apsigyveno ir kiti lietuvių kultūrininkai (Jonas Jablonskis, Jonas Kriaučiūnas, Povilas Višinskis).

Vilnius tapo pagrindiniu Lietuvos kultūros ir politikos centru. Jame telkėsi pagrindinės mūsų kultūrininkų pajėgos. Į Vilnių plaukė žinios iš įvairiuose kraštuose gyvenančių lietuvių. Čia subrendo mintis sušaukti Lietuvių kongresą, kuris atstovautų įvairiose pasaulio šalyse gyvenančius lietuvius, apibendrintų pagrindinius jų siekius.

1905 m. lapkričio 4 d. J. Basanavičius ir J. Kriaučiūnas Kongreso rengėjų organizacinio komiteto vardu kreipėsi į tautiečius, kviesdami juos sušaukti lietuvių suvažiavimą Vilniuje. Kreipimasis susilaukė žaibiško tautiečių pritarimo. Įvairiose etnografinės Lietuvos vietose, įskaitant Rytų Prūsiją, Suvalkų guberniją bei užsienyje gyvenančių lietuvių bendruomenes, buvo išrinkta apie 2000 delegatų. 1905 m. gruodžio 4-5 d. jie suvažiavo į Vilnių, istorikų įvardintą, į Didįjį Vilnius Seimą. Tai - pirmoji demokratiškai išrinkta visos Tautos atstovybė. Seime buvo priimti istoriniai nepriklausomybės link nukreipti dokumentai.

Suvažiavime buvo nutarta: „Reikalauti Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje, išrinktu visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties, tautos, tikėjimo. Toji autonomiškoji Lietuva turi būti sudėta iš dabartinės Lietuvos, kaipo branduolio, ir tų pakraščių, kurie dėlei ekonomiškų, kultūriškų, tautiškų ar kitų priežasčių jungsis prie to branduolio ir kurių gyventojai priklausyti prie jo panorės“. Taip okupacijos sąlygomis Vilniuje viešai prabilta apie lietuvių teisę būti. Čia formuojasi lietuvių tautinės valstybės atkūrimo idėja.

Vilniuje įsikūrė besiformuojančių lietuviškų partijų būstinės. Socialdemokratai ir demokratai į savo programas įsirašė, kad jų tikslas - sukurti demokratinę etnografinės Lietuvos valstybę, kurioje visi piliečiai, nepriklausomai nuo jų turtinės padėties, lyties, religinių įsitikinimų, rasės būtų lygūs, kas dar nebuvo pasiekta net daugelyje tuometinėse demokratinėse valstybėse. Čia savo idėjas skelbė LIETUVOS valstybės atkūrimo ideologai. Bene ryškiausiu demokratijos šaukliu tada buvo Povilas Višinskis. Jis įtikinėjo, kad „nė vienas įstatymas negali būti išleistas be žmonių žinios, be žmonių sutikimo“. P. Višinskis aktyviai dalyvavo vilniškėje spaudoje. Čia leido politines brošiūras, kuriose aiškino demokratinės santvarkos pranašumus prieš autokratines.

Vilniaus seimas davė impulsą plačiai kultūrinei-organizacinei veiklai. Lietuvoje spontaniškai steigėsi įvairios draugijos, laikraščiai ir žurnalai, legalizavosi ankščiau veikę įvairūs nelegalūs sambūriai. Vilnius vėl tapo Lietuvos kultūrinio ir politinio gyvenimo centru. Jame pradėjo eiti įvairių politinių pakraipų ir kultūriniai laikraščiai bei žurnalai.

1904 m. čia pasirodė pirmasis lietuviškas dienraštis „Vilniaus žinios“, 1909 m. reorganizuotas į „Lietuvos žinias“ su priedu „Aušrinė“. 1905-1915 m. leistas „Lietuvos Ūkininkas“. Be to, ėjo „Viltis“, „Žarija“, „Šviesa“ bei kiti periodiniai leidiniai, kuriuose spausdinamos ne tik dienos aktualijos, bet ir straipsniai filosofijos, literatūrologijos, menotyros klausimais. Gausėjo religinė raštija. Nors, šių dienų požiūriu, mūsų publicistams truko profesionalumo (daugelis autorių buvo savamoksliai), bet jie puikiai suvokė, ko reikėjo tautai. Į vilniškę spaudą rašė ir lietuviai, gyvenę toli nuo savo gimtinės. Pajaustas stygius mokslinės literatūros. 1907 m. pradėtas leisti tęstinis leidinys, redaguojamas J.Basanavičiaus, „Lietuvių tauta“, kuriame spausdinti platūs straipsniai Lietuvos istorijos, etnologijos, archeologijos, kalbotyros klausimais, skelbti istorijos šaltiniai.

Mūsų kultūros plėtotei įtaką padarė ir 1905 m. atgaivinti lenkų dienraščiai „Kurjer Litewski“, „Gazeta Codzienna“ bei kiti lenkiški leidiniai. Tik jie savo tiražais atsiliko nuo lietuviškų. Svarbūs mūsų kultūrai ir lenkų kalba žurnalai – „Rocznik Towarzystwa Przyjacol Nauk“ (1907-1915) ir „Kwartalnik Litewski“ (1910-1915). Jie supažindavo lenkų skaitytoją su Lietuvos praeitimi. Jie, kaip ir „Lietuvių tauta“, skelbė nemažai istorinių šaltinių, tyrinėjimų iš Lietuvos kultūros istorijos. Minėti leidiniai nebuvo priešiški lietuviškumui bei papildė lietuviškuosius savo rašiniais iš Lietuvos praeities. Taigi, pirmieji mokslo leidiniai objektyviai priminė vilniečiams kur jų šaknys, kad Vilnius - istorinė Lietuvos sostinė, o ne eilinis Rusijos imperijos ar Lenkijos provincijos miestas. Vilnius tapo pagrindinių lietuviškų knygų ir spaudos leidybos centru. Taip žadinosi istorinė atmintis, kūrėsi lietuvybės židiniai.

Vilniuje leisti lietuviški leidiniai buvo skirti visai Lietuvai, tuo jie skyrėsi nuo lenkiškų, kurie dažniausiai buvo platinami už Lietuvos ribų (Lietuvoje susilaukdavo vieno kito skaitytojo). Legalizavus lietuvišką spaudą, atsirado tautiškai nusiteikusios inteligentijos bei jos rengimo poreikis (mokytojų, žurnalistų).

Nauji kultūros židiniai, institucijos stiprino lietuvių tautinį jausmą. Kadangi pagrindinės kultūrinės institucijos kūrėsi Vilniuje, šiame mieste greta lenkų, rusų kalbų pradeda vis garsiau bei garsiau skambėti ir lietuvių kalba. Ji tampa viešojo gyvenimo kalba. Lietuvybė įgauna pagreitį, apimdama vis didesnius ir didesnius gyventojų sluoksnius.

Lietuviškos periodikos gimimas ir jos plėtotė sudarė palankesnes sąlygas ne tik publicistikai, bet ir grožinei kūrybai. Vilniuje spausdinasi Maironis, Jonas Biliūnas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Julija Žymantienė (Žemaitė), Sofija Pšibiliauskienė-Ivanauskaitė (Lazdynų Pelėda), skelbiama lietuvių tautosaka. Didžiausius dirvonus šioje dirvoje arė J.Basanavičius, pasak A.J. Greimo, „vieninteli mitologas europiniu mastu“ .

Charakteringu laikotarpio požymiu buvo ir lietuvių bendrinės literatūrinės kalbos susiformavimas. Lietuviai pagaliau pajunta, kad galima jąja kurti ir poezijoje šedevrus, kad ji yra tautos egzistencijos pamatine vertybė.

Lietuvio širdį jaudino subtili Maironio lyrika. Jo eilės plito lyg būtų tautosaka. Jis palietė gilumines tautos gyvasties stygas. Maironis apdainavo didingą tautos praeitį, jos kovas dėl laisvės. Jis džiaugėsi tautos troškimu būti. Poetas liūdi dėl griūvančių pilių, kadaise mačiusių Vytauto galybę, tiki šviesia tautos ateitimi.

Taip lietuvių literatūroje gimsta nauji herojai (ūkininkai, kaimo varguoliai, darbininkai, juos skriaudžiantys ponai), įrodoma, kad lietuvių kalba galima parašyti subtiliausius meno kūrinius. Mūsų tautinė literatūra išaugo iš publicistikos vystyklų ir tapo profesionali. Lietuvių literatūroje išsikristalizavo literatūrinės srovės (romantizmas, realizmas, pirmieji simbolizmo daigai).

Lietuvių literatūra brandino tautos sąmoningumą. Lietuvių rašytojų ir poetų skaičius augo geometrine progresija. Lietuviškumo ugdymas tapo svarbiausias jų veiklos motyvas. Tobulėjo meninis lygis. Tam be abejo turėjo įtakos bendrinės literatūrinės kalbos susiformavimas. Į lietuvių kalba verčiami ne tik lenkiškai rašiusių romantikų kūriniai apie Lietuvą, bet ir pasaulinės literatūros šedevrai. Šiandien drąsiai galime sakyti: XX a. pradžioje mes turėjome profesionalių rašytojų ir poetų, savo meniniu lygiu nei kiek nenusileidžiančių kitoms tautoms, nors ir neturėta normalių darbo sąlygų. Vienas veiksmas suponuoja kitus. Gauname ištisinę panoramą. Lietuviškumo atgimimas Vilniuje įgauna pagreitį. Tas akivaizdu, kas vyko Vilniuje. Jame nuo 1904 m. didėja lietuviškų kultūrinių ir politinių organizacijų skaičius.

1905 m. įsisteigė Vaidintojų, muzikantų, dainuotojų draugija „Vilniaus kanklės“, siekianti rūpintis lietuviško muzikinio ir teatrinio gyvenimo atgaivinimu, „Rūtos“ draugija, besirūpinanti jaunimo švietimu, Vilniaus artistų bendrovė. Vilniuje pradėjo viešai veikti lietuviški chorai, išryškėja Miko Petrausko (1873-1937) asmenybė. Jis tampa pripažintu Vilniaus muzikinio gyvenimo vadovu. M. Petrauskas pastatė savo operetes „Adomas ir Ieva“, „Kaminkrėtys ir malūninkas“, sukūrė muziką Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio pjesei „Birutė“ ir 1906 m. lapkričio 6 d. pastatė pirmąją lietuviškąją operą „Birutė“. Nuo tol Vilniaus viešajame gyvenime ėmė vis garsiau ir garsiau skambėti lietuvių kalba. Ji skverbėsi ir į teatrus.

XIX a. veikusių Vilniuje rusiškų teatrų lankytojai su retomis išimtimis buvo carinės administracijos valdininkai bei okupacinės kariuomenės karininkai. Tačiau, nepaisant carinės administracijos siekių, Lietuvoje nesusiformavo rusų kultūrinis sluoksnis, nors mūsų sostinėje ir pabuvojo kai kurie žymūs rusų kultūros veikėjai. Net jų pastangomis XIX a. pabaigoje Vilniuje įsteigta Piešimo mokykla, vadovu paskiriant žymųjį rusų tapytoją Ivaną Trutnevą (1827-1912), prisidėjo prie lietuviško kultūrinio gyvenimo plėtotės.

Šioje mokykloje išsilavinimą gavo daug vėliau išgarsėjusių Lietuvos menininkų (Tadas Daugirdas, Vytautas Didžiokas, Rapolas Jakimavičius, Juozas Zikaras). Ji prisidėjo prie Vilniaus dailės mokyklos formavimosi, turinčios ryškų poveikį tolimesniam lietuviškam meninio skonio ugdymui. Mokykla įgauna tam tikro pripažinimo. Tai sudarė sąlygas organizuoti Vilniuje kilnojamas ir vietos dailininkų parodas. Plataus atgarsio susilaukė įvykusi 1903 m. „Ars“ grupės paroda, kurioje dalyvavo ir garsūs sąjūdžio „Jaunoji Lenkija“ dailininkai.

Daugelis su Vilniumi susijusių menininkų, nors savo braižu buvo skirtingi, pabrėžė savo lietuvišką kilmę. Išryškėjo mūsų tapytojų M.K. Čiurlionio, Adomo Varno, Antano Žmuidzinavičiaus, Petro Kalpoko, Justino Vienožinskio, skulptorių Juozo Zikaro, Kajetono Sklėriaus, Antano Vivulskio, grafikų Antano Jaroševičiaus, Adomo Brako ir daugelio kitų mūsų menininkų talentai.

Tęsinys kitame numeryje

Jie rūpinosi varniškių sveikata

Algirdas Jonas PURTOKAS

Varniai - giliomis kultūros tradicijomis pasižymintis žemaičių miestas.

1417 m. Motiejus I Vilnietis tapo Medininkų Žemaitijos vyskupu. Su juo glaudžiai susijusi varniškių gydymo sistemos plėtotė.

1579 m. Vatikano atstovas Tarkvinijus Pekula, vizituodamas Žemaičių vyskupiją, buvo pasikvietęs gydytoją (barzdaskutį) Joną ir vaistininką Kasparą. Tačiau pirmasis diplomuotas gydytojas Varniuose buvo Jurgis Petkevičius (Pietkiewiecz, Petcunius,Petcovius), kilęs nuo Eišiškių iš bajoro Mikalojaus Petkevičiaus šeimos. Jis studijavo mediciną Vitenberge (Vokietija) ir Italijoje (Paduvoje ir Ferraroje), kur gavo medicinos daktaro laipsnį. Daktaro diplome ir kai kur kitur jis vadinamas Petcunius, dar kitur Petcovius. Tai dėl humanizmo įtakos sulotyninta Pietkiewicz (Petkevičius) pavardė. Po studijų grįžęs į Lietuvą, Petkevičius buvo gydytojas iš pradžių pas vyskupą Domanovskį, vėliau ir pas Vilniaus vaivadą, kalvinistų globėją Mikalojų Radvilą Juodąjį. 1561 m. Jurgis Petkevičius tapo Žemaičių kanauninku, o po dviejų metų dar ir Vilniaus kapitulos kanauninku. Dar po metų priimtas į karaliaus dvarą. 1567 m. jis skiriamas vyskupu. Tapęs aukštu dvasininku Jurgis Petkevičius neatsisakė pasaulietiško gyvenimo reikalų. Jis 1569 m. kartu su kitais pasirašė Liublino unijos aktą. Daugiausiai gyveno Vilniuje, bet testamentą surašė būdamas Varniuose. J. Petkevičius - aistringas medžiotojas, o Varnių apylinkės miškai kaip tik ir buvo tinkami medžioklei. Ar gyvendamas Varniuose ką nors gydė, neišliko žinių.

Medininkų (Žemaičių) vyskupas Merkelis Giedraitis 1576 m. Žemaitijoje įkurdino jezuitus, kurie turėjo gydytojus, vaistininkus. Gaila, bet kas jie, niekur neužrašyta.

Žemaičių vyskupas Antanas Tiškevičius Varniuose pastatydino prieglaudą (špitolę) ir 1743 m. paskyrė vienuoliams rokitams. Ši data laikoma ligoninės Varniuose įkūrimo data. Rokitai globojo psichinius ligonius. 1782 m. jų prižiūrima prieglauda perkelta už miestelio ir 1838 m. perstatyta. Čia gyveno apie 60 ligonių su psichikos sutrikimais. Prieglaudoje dirbusių gydytojų, vaistininkų vardai neišliko.

Vyskupas Motiejus Kazimieras Valančius (1849-1875) pakvietė į Varnius gydytoją Vladimirą Andrijauskį, kilusį iš bajorų, medicinos mokslus baigusi Maskvos universitete 1854 m. Po 1863 m. sukilimo Varnių mūšio gydytojas V.Andrijauskis prisipažino, kad nepažįstamos moters pakviestas nuvyko pas J.Skirmantą. Ten rado kulkos į ranką sužeistą ir sutrenktą jaunuolį, kuriam perrišo žaizdą. Dėl to apkaltintas kaip sukilimo dalyvis ir teistas. Visi karo lauko teismo teisėjai vienbalsiai pripažino V.Andrijauskį kaltu. Iš jo buvo atimtos visos teisės, pašalintas iš bajorų luomo ir ištremtas į tolimas Sibiro vietas, o turtas konfiskuotas.

Pagal gydytojos stomatologės Marijos Bucevičiūtės-Mickuvienės, gimusios 1899 m. Varniuose, gydytojo Mykolo Bucevičiaus šeimoje, pasakojimą, gydytojo praktika miestelyje vertėsi Siautilas, Jaunius, Gutmanas, Pautienius. Po jų Varniuose aspsigyveno M. Bucevičius, gimęs 1870 m., kilęs iš Beržės kaimo prie Varnių. Studijavo mediciną Kijeve, vėliau kaip ginekologas tobulinosi užsienyje. 1897 m. grįžo į Varnius, čia išdirbo 19 metų. Buvo liberalių pažiūrų, švietė liaudį, platino blaivybę.

Karai, revoliucijos, tremtys

1910 m. į Varnius atvyko gydytojas Bronislovas Zienkovičius, gimęs 1883 m. balndžio mėn. 23 d. Šiaulių mieste, tarnautojo šeimoje. 1902 m. su pagyrinu baigė Šiaulių berniukų gimnaziją ir išvyko mokytis į Maskvos universiteto Medicinos fakultetą, kurį baigė su pagyrimu. Studijuodamas gavo vardinę Rožděstvenskio stipendiją ir teisę pasirinkti darbo vietą. Pasirinko Varnius. Jis pakeitė kaulų džiova sergantį M. Bucevičių, kuris išvyko į Italiją su žmona gydytis. Vėliau jam sugrįžus, kurį laiką dirbo kartu.

Po M. Bucevičiaus mirties B. Zienkovičius liko vienintelis gydytojas Varniuose. Nebuvo miestelyje nei ligoninės, nei ambulatorijos. Veikė tik valdžios išlaikoma vaistinė. 1914 m. liepos mėn. 14 d. gydytoją B. Zienkovičių mobilizavo į rusų caro kariuomenę ir paskyrė Vilkaviškyje stovėjusio kavalerijos dalinio pulko gydytoju. Sužeistųjų buvo daug, o gydytojų trūko. Pasiprašęs, kad leistų dirbti Vilkaviškio Raudonojo kryžiaus ligoninės gydytoju, išdirbo pusę metų chirurgu. Vėliau gavo paskyrimą į karo lauko ligoninę, esančią netoli Gardino, Augustavo miškuose. Čia rusų kariuomenę apsupo vokiečiai ir dešimt tūkstančių rusų kareivių bei štabas pateko į nelaisvę, kartu ir gydytojas B. Zienkovičius. Belaisvių stovykloje išbuvo beveik metus. Jis buvo vienintelis gydytojas rusų belaisvių stovykoje Kaselyje. 1916 m. pavasarį B. Zienkovičius išleistas į laisvę ir leista jam vykti į Telšius. Čia gydytojas įrengė bene pirmąjį Žemaitijoje rentgeno bei fizioterapijos kabinetą.

1912-1914 m. Varniuose dirbo gydytojas Jonas Mikulskis, gimęs 1885 m. balandžio mėn. 3 d. Telšių mieste. Mokėsi Palangoje, Šiauliuose baigė gimnaziją ir įstojo į Ciūricho (Šveicarijoje) universitetą, kurį 1909 m. baigė ir gavo akių gydytojo diplomą. Carinės Rusijos valdžia nepasitikėjo užsienyje gautu diplomu ir J. Mikulskiui teko dar kartą laikyti egzaminus Kazanės universitete. Išlaikė labai gerai. 1912-1914 m. jis dirbo Varniuose. Prasidėjus pirmajam Pasauliniam karui buvo pašauktas į rusų armiją. Karinę-medicininę tarnybą baigė 5-osios armijos sanitarijos dalinio vedėju. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir paskirtas Telšių apskrities gydytoju. 1922 m. išrinktas Telšių apskrities Valstiečių liaudininkų sąjungos valdybos pirmininku, daug prisidėjo steigiant Žemaičių Alkos muziejų, mokytojavo Telšių mokytojų seminarijoje, aktyviai dalyvavo spaudoje, buvo aktyvus filatelistas. Redagavo LFD organą ss„Merkurijus“ ir buvo šio atsakinguoju redaktoriumi. 1944 m. pasitraukė į Vakarus ir nuo 1946 m. gyveno Prancūzijoje, kurioje mirė 1956 m. sausio mėn. 8 d.

1903 m. Varniuose felčeriu dirbo Mykolas Sprindis, tai rašytojo Adolfo Sprindžio senelis. Pasakojama, kad jis turėjo dvipusę iškabą. Kai miestelyje pasirodydavo žandarai, tai felčeris atversdavo rusiškąją pusę, o jiems išvykus ligonius apsilankyti vėl kvietė lietuviškas tekstas. Taip jis išvengė caro valdžios nemalonumų dėl spaudos draudimo.

1918-1927 m.Varniuose Lietuvos kariuomenės drausmės bataliono kuopos gydytoju dirbo Konstantinas Urbonavičius, jo žmona Eva vertėsi akušerine praktika.

Geru varniškių žodžiu prisimenama Jadvyga Francūzevičiūtė. Ji gimė 1885 m. spalio mėn. 3 d. Lauriškių dvarelyje, netoli Varnių.Tėvas nuomodavo žemę, motina buvo mokytoja. Šeimoje augo keturi vaikai. Jadvyga buvo linksma, jautri, labai gabi mergaitė. Gerai mokėsi: Šiaulių mergaičių gimnaziją baigė aukso medaliu. Tai paskatino gimines padėti jai toliau mokytis. Carinėje Rusijoje moterų į medicinos fakultetus nepriimdavo, Jadvyga išvyksta į Ciūricho (Šveicarija) universitetą studijuoti mediciną. 1914 m. baigusi studijas gauna medicinos ir chirurgijos daktaro diplomą. Dirba Amelino psichiatrinėje ligoninėje netoli Varšuvos. Pirmojo pasaulinio karo metais jauna gydytoja pašaukiama į karinę-sanitarinę tarnybą. Pasibaigus karui, 1918 m. grįžta į gimtąją Žemaitiją. J. Francūzevičiūtė dirba Laukuvoje, Šilalėje.Varniuose įsteigė sveikatos punktą.

J.Francūzevičiūtė buvo labai aukštos kvalifikacijos gydytoja, gera diagnostė, visada pasiruošusi padėti nelaimėje. Būdama jautri, padėdavo kiekvienam, kas tik kreipdavosi, net už savo pinigus pirkdavo vaistus. Gydytoja buvo humanistė, labai apsišvietusi, mokėjo

Juozas Purtokas

lietuvių, rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų, net žydų kalbą. Vilkėjo ji paprastai: angliško kirpimo kostiumu, su kaklaraiščiu, kepurė su snapeliu ir saga viršugalvyje, avėjo aulinius batus (žiemą). Plaukus kirpdavo trumpai, vyriškai. Pas ligonius važiuodavo su lazda ir portfeliu. Dėl to atrodė gana vyriškai. Tačiau nepaisant to, buvo labai švelni ir maloni moteris. Ypač ji mylėjo vaikus, mokėjo su jais bendrauti, visuomet atrasdavo kišenėse jiems saldainių. Mėgo bendrauti su jaunimu, noriai pasakodavo įvairius įdomius ir linksmus nuotykius iš savo darbo praktikos bei gyvenimo. Visiems buvo draugiška, linksma, neišdidi. 1940 m. išvyko į Telšius, čia įkūrė venerinių ir odos ligų kabinetą bei stacionarą. Ilgus metus jam vadovavo. 1952 m. jai pirmajai moteriai medikei Lietuvoje suteiktas garbingas LTSR nusipelnusios gydytojos vardas.

Ne vienerius metus gydytoju dirbo Molis, kuris netoli Varnių turėjo ūkį ir jame gyveno. Užėjus rusams, jo namuose rado šautuvą, už tai suėmė ir su visa šeima ištrėmė į Sibirą. Kalėjo Intos lageriuose kartu su kunigu A. Svarinsku, kuris paliudijo apie gydytojo mirtį lageryje.

Iki antrojo pasaulimio karo dirbo gydytoja Černiauskienė, felčeris Jereminas, stomatologai: Machelis ir Bretaitė.

1932-1940 m.Varniuose gydytoju dirbo Juozas Purtokas, gimęs 1897 m. birželio mėn. 14 d. pažangių ūkininkų Konstancijos Fabijonavičiūtės ir Adolfo Purtoko šeimoje. Jų namuose caro laikais buvo draudžiamos literatūros, nes 1895 m. pristavas per kratą rado 17 lietuviškų ir lenkiškų knygų. Už tai Vilniaus generalgubernatorius šeimininką nubaudė trijų dienų areštu. Šeimoje augo septyni vaikai ir visi mokėsi. Trys vaikai pasirinko mediciną: Adolfas buvo chemikas vaistininkas, Juozas ir Ona - medicinos gydytojai.

J. Purtokas 1929 m. baigė Kauno universiteto Medicinos fakultetą. Baigęs trejus metus dirbo Kauno ligoninėje, o 1932 m. atvyko dirbti į Varnius. Iš pradžių buvo čia dislokuoto karinio dalinio gydytojas, bet vertėsi ir privačia praktika, aptarnaudamas vietinius gyventojus. Prie Varnių Šerpaičių kaime turėjo ūkį ir jame gyveno. Ne visada sutardavo su kitais Varniuose dirbusiais gydytojais. Buvo susipykęs su vietiniais žydais dėl jų kapinių, buvusių prie Varnelės upelio, uždarymo.

1941 m. išvyko į Vokietiją ir dirbo ligoninės gydytoju. Po karo pateko į rusų zoną. Grįžęs į Lietuvą dirbo gydytoju Tveruose, Kaltinėnuose, Plungėje. 1951 m. ištremtas į Krasnojarsko kraštą. Po reabilitacijos grįžo į Lietuvą ir dirbo Klaipėdos geležinkelininkų ligoninėje. Per atostogas, poilsio dienomis, dažnai atvažiuodavo į Varnius bei savo rankomis kaldavo antkapinį akmenį savo kapui. Mirė Klaipėdoje 1971 m. rugsėjo 1 d. ir palaidotas Varnių kapinėse.

Žmonės dar ir dabar J. Purtoką prisimena kaip puikų gydytoją, gerą diagnostą, sugebantį išgydyti pigiais, bet efektyviais vaistais, nors ir buvo savotiško, stačiokiško charakterio.

Tėvo pėdomis pasekė ir jo sūnus Alfredas Purtokas. Mokėsi Krasnojarsko krašto vidurinėje mokykloje, medicininės studijas baigė Vilniaus universitete. Pagal paskyrimą trejus metus dirbo Pakruojo miesto ligoninėje chirurgu. 1964 m. išvyko atgal į Krasnojarską aspirantūron. Apgynęs medicinos mokslų kandidato disertaciją, 1977-1986 m. vadovavo TSRS Medicinos mokslų akademijos Šiaurės medicinos problemų instituto klinikiniam skyriui, apsigynė medicinos daktaro disertaciją bei dirbo institute profesoriumi. 1986 m. grįžo į Lietuvą ir dirbo Kauno medicinos akademijos bendrosios chirurginės katedros vedėju, profesoriumi. Žmona Svetlana taip pat gydytoja - okulistė. Abi dukros pasirinko mediko profesiją: Lolita tapo okuliste, o Irina - endokrinologe.

Nuo 1937 m. Varniuose dantų gydytoja dirbo Regina Urbonavičiūtė. Atvykus gydytojui Miroslavui Bankauskui, ji už jo ištekėjo ir abu 1945 m. išvyko į Lenkiją.

Nuo 1939 m. Varniuose dirbo gydytojas Dovydas Kaplanas, gimęs 1910 m. kovo 3 d. Ukmergėje. Vaikystėje su tėvais buvo caro ištremtas į Sibirą, kuriame pradėjo lankyti mokyklą. Kai tik buvo leista, grįžo į Lietuvą ir Ukmergėje baigė pradžios mokyklą, gimnaziją. Įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultetą, kurį baigė 1936 m. Vienerius metus stažavosi Kauno žydų ligoninėje, išėjo tarnauti į Lietuvos kariuomenę gydytoju. 1939 m. atvyko į Varnius. Šią vietą pasirinko todėl, kad čia trūko gydytojų, o miestelio gyventojų dauguma buvo žydai. Žmonės jį gerbė, nes nebuvo savanaudis, mylėjo ligonius, mėgo savo darbą, buvo jaunas, energingas ir pinigai jam nebuvo svarbiausias dalykas. Kaip pasakojo sena Varnių gyventoja Pulcherija Kulvetienė, gydytojas D. Kaplanas po kelių dienų nekviestas atvykdavo aplankyti savo buvusių pacientų, atnešdavo net vaistų į namus. Gyveno su mama, kuri našlavo. Kaip sanitarė ir tarnaitė jam padėdavo varniškė Grigūlienė, su kuria palaikė ryšius iki pat jos mirties. Prasidėjus karui, hitlerininkų talkininkai, baltaraiščiai išvarė gydytoją D. Kaplaną gatvės grindiniu su geltona žvaigžde ant švarko į getą. Gerų žmonių, taip pat ir gydytojos J. Francūzevičiūtės dėka, D. Kaplanas išliko gyvas ir 1944-1989 m. dirbo Telšių rajono centrinėje ligoninėje.

1946-1948 m. Varniuose stomatologe dirbo Romualda Trečiokaitė, Kauno medicinos fakulteto stomatologijos skyriaus absolventė. Tai buvo jos pirmoji darbovietė. Ištekėjusi už Varnių gimnazijos direktoriaus Tituso Taurosevičiaus (jo sesers sūnus - garsus lakūnas Jurgis Kairys), vėliau dirbo Mažeikiuose, Eržvilke ir Laukuvoje. Iš čia su šeima ištremta į Krasnojarsko kraštą.

Pokario pokyčiai

1950 m. sukurtas Varnių rajonas turėjo tik ambulatoriją su stomatologiniu kabinetu. Šio miesto ligoninės steigėja buvo gydytoja Aldona Bacevičiūtė, Kauno universiteto Medicinos fakulteto absolventė, čia pradėjusi savo pirmuosius darbo metus. Sunkiomis pokario sąlygomis reikėjo rūpintis patalpomis (Varniai per karą buvo smarkiai išdegę), inventoriumi, instrumentais, vaistais. Stigo ir medicinos seserų, akušerių, felčerių, nes nelabai kas norėjo važiuoti dirbti į naujai sukurtą rajoną, kuriame sunkiai sekėsi apgyvendinti jaunuosius specialistus. Net pačioje ligoninėje buvo tik 5 geležinės lovos. Pamažu padėtis keitėsi: 1952 m. įsteigiama laboratorija, o spalio mėnesį ir rentgeno kabinetas. Atvyksta dirbti gydytoja Liuda Juškytė-Balienė. Chirurgas Eugenijus Beriozovas skiriamas į Kaltinėnų ligoninę, bet nesant reikiamų chirurginiam skyriui patalpų, jis perkeliamas organizuoti chirurginį skyrių Varnių rajoninėje ligoninėje. Dar neturėdamas reikiamų chirurgui įgūdžių, eksperimentuodavo su šunimis.

Tęsinys kitame numeryje

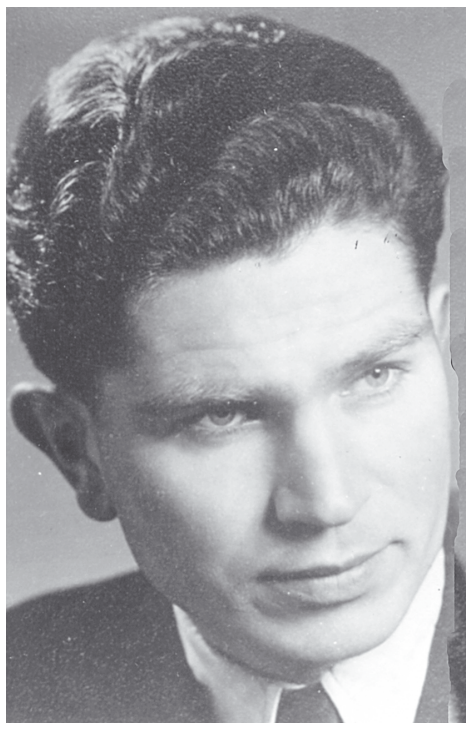
Rytų Lietuvos švietimo istorija

Lietuviškų pradžios mokyklų istorijos atgarsiai

Lietuvos istoriniame laikraštyje „Voruta“ (vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius) buvo spausdinami mūsų straipsniai apie Šalčininkų kraštą: „Turgelių valsčiaus lietuviškos mokyklos 1939-1944 m.“ (2007, nr. 20-22) ir „Jašiūnų valsčiaus lietuviškos mokyklos 1939-1944 m. (2008, nr. 4-8). Straipsnių autoriai rado naujų duomenų apie mokyklas ir mokytojus. Esame dėkingi žmonėms, kurie suteikė žinių apie Rytų Lietuvos švietimo istoriją: Vilniaus krašto lietuvių sąjungos Centro valdybos išeivijos pirmininkui Broniui Sapliui, Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininkui Juozui Dingeliui, Danguolei Stepanauskaitei-Narkevičienei (Trakų rajonas) ir kt.

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ,
Antanas LESYS, Vilnius

Galinių pradžios mokykla (Jašiūnų valsčius)

Bronius Saplys, 1948 m.

Bronius Saplys – „Lietuvis, gimęs 1920 m. Tverečiuose (Švenčionių aps.). Atvykęs į Kanadą B. Saplys įsijungė į lietuvių bendruomenės veiklą...“ (Voruta, 2008, nr. 5).

2008 m. vasario 19 d. šio straipsnio autoriai buvo maloniai nudžiuginti, gavę iš Kanados B. Saplio laišką, kuriame buvo rašoma apie Galinių pradžios lietuvišką mokyklą: „Tik ką atgavus Vilnių 1939 m. buvo paskelbtas atsišaukimas, kad Vilniaus atgautai sričiai reikalingi pradžios mokyklos mokytojai. Tėviškei likus tuo metu Gudijos pusėje atsiliepiau į tą atsišaukimą ir buvau paskirtas į Galinių mokyklą.

Nuvykęs į Jašiūnų savivaldybę gavau nurodymą vykti į girininkiją, gauti apsigyvenimui vietą ir perimti iš girininko žmonos Galinių mokyklą. Kiek prisimenu toje mokykloje dirbau nuo 1939 m. lapkričio mėn. iki 1940 m. birželio mėn. Mokykloje buvo viena atskira patalpa gal būt 49 m², dvi krosnys. Mokinių tais metais buvo per tris - II, III, IV skyrius viso apie 18 mokinių. Gal turėjo būti 45. Daug mokinių tada mokyklos nelankė, nes lenkai boikotavo.

Darbas buvo sunkus ir dar man be patyrimo, nes iš pradžių nė su vienu mokiniu lietuviškai susikalbėti nebuvo galima. Visgi tų mokinių tėvai, kurių vaikai lankė mokyklą nebuvo priešingai nusiteikę lietuviškai mokyklai ir pasikeitusiai padėčiai.

Prisimenu mokyklos tikrinimą (vizitaciją) 1940 m. balandžio 20 d. Aš pats gyvenau girininkijoje ir iš girininko Gutmano žmonos, kuri buvo Galinių mokyklos vedėja perėmiau pareigas. Susidarė nemaloni padėtis, jai esant lenkei, visgi davė kambarį, nes jautė, kad ir patys ilgai ten negyvens. Jau po mėnesio girininkas su šeima turėjo išsikelti, nes jo pareigas perėmė lietuvis girininkas. Girininkija buvo 1,5 km atstumu nuo mokyklos. Įstrigo į atmintį kasdien vaikščiojimas mišku į mokyklą, nes 1939-40 metų žiema buvo gili ir šalta (Rusijos-Suomijos karas).

Nuo liepos mėn. pradžios iki rugpjūčio 15 d. lankiau Kaune suruoštus mokytojų kursus. <...>

Pagarba ir padėka Jums už triūsą renkant mūsų kultūrinio darbo istorijos pabiras. Tebūna tai mūsų tautos labui“.

Skubėtų pradžios mokykla (Jašiūnų valsčius)

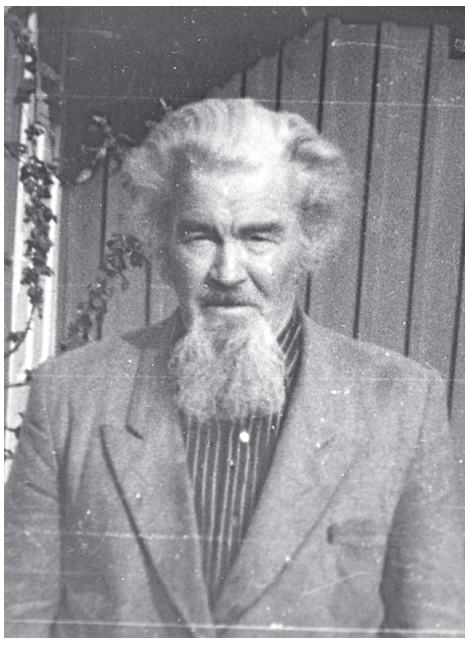
Stasys Jankauskas - „Lankymo metu buvo stebėta mokytojo S. Jankausko vedamos daiktų pažinimo ir lietuvių kalbos pamokos...“ (Voruta, 2008, nr. 7-8).

„Š. m. rugpjūčio 1 d., po pamaldų, Caracaso Apylinkės lietuviai, susirinkę La Vega Lietuvių Centro salėje, pirmininkaujant mokyt. St. Jankauskui ir sekretoriaujant p. Juratei de Rosales, išsirinko naują Caracaso Apylinkės valdybą“(Venecuelos lietuvis, 1971, nr. 3).

Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininkas Juozas Dingelis prisimena savo dėdę S. Jankauską: „Jo asmeniškai nemačiau, nepažįstu, nebuvau sutikęs, nes aš gimiau po karo 1946 metais, o dėdė jau išvyko 1944 m. S. Jankauskas pasitraukė iš Lietuvos į Austriją kartu su lietuvių kultūros frontu. Ten su lietuvių literatūros milžinu Vincu Krėve Mickevičiumi ir ambasadoriumi Vytautu Antanu Dambrava (buvusiu Lietuvos ambasadoriumi) įkūrė Austrijoje lietuvišką mokyklėlę. V. Krėvė buvo tos mokyklos direktoriumi, o S. Jankauskas - mokyklos direktoriaus pavaduotoju. S. Jankauskas visą savo gyvenimą pašventė išeivijos lietuviškai mokyklai, lietuvybės puoselėjimui. Atsidūręs Venesueloje (V.A. Dambravos iniciatyva) apsistojo Karakaso mieste ir ten dirbo lietuviškoje mokykloje. Džiugu , kad S. Jankauskas su V.A. Dambrava buvo geriausi draugai, kad jie įkūrė lietuvių bendruomenę Venesueloje. „Kai bendruomenės susirinkimuose kildavo kokių nors neaiškumų, S. Jankauskas drąsiai atsistodavo ir virpančiu balsu visus lietuvius sujaudindavo patriotizmo, Tėvynės Lietuvos meilės tema. Visi dalyviai salėje ramiai nutildavo, susitaikydavo ir po tokių jo kalbų vėl dirbdavo gražiai“ (taip apie S. Jankauską yra atsiliepęs Vytautas Antanas Dambrava). Visą gyvenimą S. Jankauskas buvo studentų sąjungos garbės prezidentu ir lietuvių bendruomenės aktyviu nariu. Aš, dešimtmetis berniukas, vienintelis iš šeimos su mamos broliu susirašinėjau laiškais. Tie laiškai man buvo ypatingi, labai dvasingi, jautrūs. Laiškuose jis mane mokė, kaip tapti žmogumi, duodavo tėviškus patarimus, porindavo apie gyvenimo vertybes. Aš stebėdavausi, kad jis su begaline meile rašydavo man iš Amerikos į Lietuvą. Keletą tų laiškų išsaugojau. Vėliau jo regėjimas silpo ir rašysena buvo ne tokia aiški. Iš mamos dažnai esu girdėjęs, kada dėdė atvykdavo į savo tėviškę-Čižiūnų kaimą (buv. Valkininkų vls., dabar kaimas priklauso Varėnos raj. Valkininkų seniūnijai), jį apspisdavo būrys vaikų. Jis juos labai mylėjo. Atvykėlis su vaikais nuoširdžiai bendraudavo, pasakodavo jiems apie tolimas šalis, gyvenimo siekius, vertybes. Venesueloje S. Jankauskas ir mirė (1980 m.). Palaidotas Karakaso kapinėse“.

Zavišonių pradžios mokykla (Jašiūnų valsčius)

Juozas Stepanauskas - „Mokykla turėjo savo mūrinį pastatą...“ (Voruta, 2008, nr. 8). Apie Zavišonių lietuviškos mokyklos buvusį mokytoją Juozą Stepanauską mums papasakojo jo duktė Danguolė Stepanauskaitė-Narkevičienė (gimusi 1939 m.). Dabartiniu metu ji su vyru Vytautu Narkevičiumi gyvena Kudrionių kaime (Trakų rajonas). Karo metais Zavišonių lietuviška mokykla buvo mūrinė, baltos spalvos. Juozas Stepanauskas, Simo sūnus, gimė 1898 m. Bartninkų kaime (Vilkaviškio raj.). Jis baigė Kauno

Juozas Stepanauskas

„Saulės“ mokytojų seminariją. Mokytojavo netoli Kauno - Raudondvaryje. Jo žmona - Antanina Kairytė, gimusi 1913 m., buvo kilusi nuo Ramygalos. Dukra atsimena, kad prie Zavišonių mokyklos buvo dvaras. Antrojo Pasaulinio karo metu, kai ten mokytojavo Danguolės tėvas, Zavišonių dvarvietėje buvo įsteigta vokiečių ligoninė (vykdavo karių reabilitacija). Vokiečiai lietuviškos mokyklos nepanaikino. Tėvas dukrai pasakojo, kad buvo uždarytos visos lenkiškos mokyklos. Dauguma kaimo jaunimo kalbėjo gudiškai. Pasilinksminimų metu gyventojams mokykla buvo kaip dabartiniai kultūros namai, kultūros centras, lietuvybės židinys. Joje per vakarones skambėdavo lietuviškos dainos, žmonės šokdavo lietuviškus tautinius šokius, žaisdavo lietuviškus žaidimus. Visi garsiai ir vieningai mėgdavo traukti dainas: „Ant kalno mūrai“, „Išėjo tėvelis į mišką“, „Šėriau, šėriau sau žirgelį“, „Už Raseinių ant Dubysos“, „Lietuviais esame mes gimę“ ir kt. Mokytojai mėgdavo dainuoti dainą „Kur bakužė samanota“. J. Stepanauskas gerai sutarė su vietiniais gyventojais. Jis bendraudavo su jais, lankydavosi jų namuose, ragindavo tėvus savo vaikus leisti į lietuvišką mokyklą. Kartą dvaro ūkvedys jam pranešė, kad vokiečiai gaudys jaunuolius ir veš juos darbams į Vokietiją. Mokytojas vaikinus ir merginas paslėpė mokyklos rūsyje. Jie išbuvo jame, kol baigėsi vokiečių akcija.

Per Naujuosius metus į mokyklą rinkdavosi visi Zavišonių kaimo gyventojai, ypač tie, kurie turėdavo mažamečius vaikus. J. Stepanauskas prieš Naujųjų metų šventę iš Vilniaus atveždavo spalvingų saldainių popierėlių ir cukraus. Danguolė prisimena, kaip mama virdavo pailgus irisinius saldainius, o ji su sesute juos pjaustydavo į gabalėlius ir kruopščiai suvyniodavo. Taip mažiesiems paruošdavo savotiškas dovanėles. Per šventę vyresnieji mokiniai gaudavo dovanų po storą sąsiuvinį ir pieštuką. Visi būdavo patenkinti ir laimingi.

J. Stepanauskas ne tik mokė vaikus lietuvių kalbos, lietuviškai rašyti, skaičiuoti ir kitų mokslų, bet su mokiniais dažnai eidavo į mišką grybauti, uogauti, žvejoti. Keliaudamas mėgdavo dainuoti. Turėjo gerą ir gražų balsą. Kelionėje vaikus mokė lietuviškų dainų, savo auklėtinių niekada nežemindavo, užjausdavo neturtėlį, užtardavo...

Mokiniai tikybos mokėsi bažnyčioje ar šventoriuje.Vokiečiai, traukdamiesi iš Lietuvos, siūlė bėgti su jais ir J. Stepanauskui su šeima, tikino juos, kad rusai okupantai visus pasiliekančius trems į Sibirą. J. Stepanauskas ne tik savo žmonai, bet ir vaikams pasakė: „Vaikai, iš Lietuvos niekur, niekada nevažiuosime, jeigu ir mirsime!“

J. Stepanauskas svajojo sugrįžti į tėviškę. Bėgdamas nuo naujų atėjūnų, atsidūrė Dubingiuose. Dirbo pradinėje mokykloje, kurioje jo dukra Danguolė Stepanauskaitė-Narkevičienė pradėjo mokslą.

Kartą Danguolė laikraštyje perskaitė, kad jos pusbrolis Vokietijoje sudarė giminės genealoginį medį. Ji sužinojo, kad jos senelis iš tėvo pusės ir Lietuvos atgimimo patriarchas Jonas Basanavičius buvo pusbroliai, mat J. Basanavičiaus tėviškė - Ožkabalių kaimas yra netoli Bartninkų kaimo.

1961 metais Juozas Stepanauskas Trakuose paskendo. Dvi jo dukros Birutė Vaitkienė ir Danguolė Stepanauskaitė-Narkevičienė nuėjo mylimo tėvo pėdomis, tapo mokytojomis. Danguolė Stepanauskaitė ir jos sūnus Dainius Narkevičius apdovanoti Sausio 13-osios medaliu. Trečioji duktė - Janina Saudargienė Vilniaus universitete įgijo bibliotekininkės specialybę. Pastaroji dalyvavo redakcinėje komisijoje (pirmininkas Kazimieras Garšva) sudarant I dalį knygos „Armija krajova Lietuvoje“ (V., 1995). Juozas Stepanauskas išeidamas į amžinus Dievo Namus žemėje išaugino savo vaikus Lietuvos patriotais.

Tęsinys kitame numeryje

Juozas Stepanauskas su savo mokiniais

Praeities spėliojimai iš Punsko

Juozas VAINA, Punskas

Atkelta iš 1 p.

pakraščiais auga nendrės, iš kurių nesunkiai būdavo daromos šeivos. Ežero vardas kilęs dar tuo metu, kada garsas „š“ dar buvo tariamas kaip garsas „s“.

Į Punios ežerą iš šiaurės pusės įteka upelis, prie kurio irgi stovėjo vandens malūnas, tik negirdėta, kad jis priklausė klebonui. Iš rytų pusės, iš klampios balos, irgi į ežerą įteka upokšnis. Prie šio upokšnio ežero smėlėtas dugnas, tinkamas arkliams girdyti ir vežimų ratus pamirkyti. Iš ežero pietų pusės išteka irgi bevardis upelis. Netoli, prieš ištekėjimą, yra salelė, kurioje auga karklai. Šio ežero plotas neturi nei dešimties margų.

2008.06.05 d.

Tarp į Punią įtekančių iš šiaurės ir iš rytų upelių į ežerą iš šiaurės įsiveržęs gana status, neturintis dešimties metrų aukščio nuo vandens paviršiaus, pusiasalis. Šis apie pusės kilometro pločio pusiasalis patiko girininkui Stanislovui Zalivskiui, kuris čia savo lėšomis 1597 metais pastatydino medinę bažnyčią. Tais pačiais metais karalius Kazimieras skyrė tos bažnyčios klebonui už trijų kilometrų nuo bažnyčios aštuonetą valakų žemės Šaltėnuose. Istorikams krenta lotyniškame akte išsireiškimas, kad bažnyčios klebonu turi būti: „…parochum Lithuanum atque lingvam lithuanicam gnarum“ (kleboną lietuvį ar lietuvių kalbą mokantį). Niekas nepastebi, kad tame karaliaus Sigismundus pasirašytame rašte, neminimas klebono nei vardas, nei jo pavardė. O kita vertus, iš kur tokį kunigą imti? Juk Vilniaus kunigų seminarijoje anuomet nebuvo nei dešimties klierikų. Be to ir tie klierikai vargu ar buvo mokomi lietuviškai. Reikia manyti, kad jie mokėsi lotynų ir lenkų kalbomis.

Jeigu šiandieną Jogaila įjojo į Lenkijos sostinę Krokuvą, tai jau rytoj gavo kataliko ir karaliaus šventinimus. Ir „pater noster“ (Tėve mūsų) per naktį turbūt neišmoko. Lietuviškų poterių ir patsai Krokuvos vyskupas negalėjo suprasti, o vis dėlto šventino.

Kalbininkams užkliūva rašto išsireiškimas „… Punsco nova“ (naujojoj Punskėj). Lenkiškai „miasto“ (miestas) yra bevardės giminės, ko nėra lietuviškai. Čia įterpta lenkiška „sk“ priesaga, pav., wilenski, suwalski, sejnenski. Nepamirština, kad Punia yra moteriškos giminės.

Ši įtarpa leidžia manyti, kad senoji Punis buvo už į Punią įtekančio upelio į vakarus, nuo kurio kranto matomas veik visas ežeras.

Patsai girininkas St. Zalivskis gyveno prie upelio rytų pusėje už beveik trijų kilometrų nuo bažnyčios. Rašte Šaltėnai pavadinti vardu „Studiencza“. Lenkiškai „sudzic“ reiškia šaldyti, o „sudnia“ – šulinys. Beveik už dviejų kilometrų nuo Šaltinių pradžios kairiame upelio krante buvo klebono dvarelis.

Anų laikų papročiu apie bažnyčią laidodavo numirėlius, o ta vieta vadinta šventoriumi, ne kapinėmis. Neneigčiau, jeigu kas nors sakytų, kad Punios klebonas gyveno Šaltėnų dvare. 1858-1881 m. statant dabartinę mūro bažnyčią minėto šventoriaus vietoje buvo iškasami žmonių kaulai. 1600 m. karališkame pergamente Punios bažnyčiai skiriama dar keturi valakai žemės apie keturis kilometrus į rytus bažnyčios vargonininko išlaikymui.

1606 metų tame pačiame pergamente rašytame akte nėra parašo Sigismundus. Puniai suteikiamos miesto teisės. Tuo pačiu metu Punske atsiranda žydai, kurie, kaip žinia, nuomodavo karčiamas.

Daugiau lotyniškai rašytų karališkų pergamentų nėra, tai ir nežinia, ar pirmą karčiamą savo lėšomis pastatė girininkas.

2008.06.07 d.

1522 m. Lenkijos karalius Žygimantas Senasis už paslaugas nemoka pinigais, o Visnioviečkiui skiria Sainų ežerus ir miškingą plotą Galadusio link. Šiuo šileliu vyskupas A. Baranauskas važiuodavo į Alnų dvarą pabūti

Juozapas Pilsudskis

su dvaro ponu, pašnekėti lenkiškai, o į Seinus grįždavo plentu.

Visnioviečkis čia niekad nebuvo atvykęs, tik atsiuntė savo žmones, kurie ežerų pietuose prie Sainos ištakos įkūrė dvarelį ir čia ūkininkavo. Visnioviečkio šlėktiškos laikysenos sūnus nuo kardo žuvo Turkijoje.

Visnioveckaitė, kurios žinion perėjo Sainų apylinkės, gyveno netoli Vilniaus. Ji irgi čia nebuvusi. Iš pavardės atrodytų, kad savininkais tapo lenkai. Prisimintina, kad ir Ukraina buvusi Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės dalis. Ukrainos Visniovcuose ir gyveno kunigaikštis, vadinamas Visnioviečkiu.

Šalia Poznanės gyvenęs kalvinas Jurgis Grudzienskis paskolino karaliui pinigų. Tais laikais pinigai buvo muštiniai zlotai iš aukso ar iš sidabro. Tie metalai žemės paviršiuje nesivalkiojo ir karaliui nebuvo kaip skolą grąžinti. J. Gruzdienskis - Perlamo girios girininkas. Perlamas netoli Gardino, taigi Perlamo juostos girininkijoje ir buvo Sainai.

Gruzdienskiui patogiau buvo girininkiją prižiūrėti iš Sainų negu iš Perlamo. Nevienokai pateikiamos XVI a. pabaigos datos, kada Jurgis nusipirko iš Visniovickaitės Sainus. Čia jis irgi savo lėšomis stato bažnyčią, o vietovę pavadina savo vardu Juriev'u. Senstelėjęs suserga, o sirgdamas susapnuoja dominikoną, raginantį Jurgį persikrikštyti - tai pasveiksiąs. Persikrikštyja, atlieka išpažintį, pasveiksta ir 1603 m. savo Jurijievą dovanoja dominikonams. Akte pažymima, kad po jo mirties Jurijieve negyventų jo žmona. Už bevaikį Gruzdienskį, nemokantį rašyti, aktą pasirašė du Gardino dominikonai. Gruzdienskis mirė 1606 m., o miestas neteko Juriev'o vardo. Jį valdo vienuoliai dominikonai.

Praktiškai ir visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikia dviejų tipų katalikiškos parapijos, globojamos arba karaliaus, arba vienuolių. Karaliaus globojamų parapijų DLK skaičius pasiekė keturiolika. Po to karaliai atsisakė globoti naujas katalikų parapijas. Jos būdavo kiek didesnės, turtingesnės ir garbingesnės negu globojamos vienuolių dominikonų. XVIII a. pradžioje A. Tyzenhauzeno nurodymu už 9 km nuo Seinų į vakarus atsiranda Krasnapolis (gražus miestas), kuriame steigiamos audyklos (prisimintina, kad anuomet dar nežinomas verpimo ratelis). Vietovė pradeda sparčiai augti. Seinų dominikonų viršininkas 1787 m. pastato sinagogą. Po ketverių metų ten jau gyveno 72 žydai.

1800 m. Prūsijos valdžia nusavino bažnytinius žemės turtus. Tais metais ir Punsko parapijos dvasininkai kreipėsi į vokišką įstaigą Balstogėje, bet žemės turto neatgavo. Vokiečiai be to uždraudė numirėlius laidoti kaimų kapinėse.

Sudegus pirmai Punsko bažnyčiai, klebonas Jonas Chlopicki's 1778 m. pastatė naują keliasdešimt metrų ryčiau nuo sudegusios ir atkreiptos į rytus. Prieš tą bažnyčią stovėjo karčiama durimis į vakarus. Atidarius abejas duris nuo altoriaus buvo matoma, kas darosi už „šinko“, panašiai, ir kas vyksta prie altoriaus.

1863 m. caro potvarkiu, kas kur gyveno, ten ir tapo savininku. Vadinasi, žydeliui atiteko karčiama. Bažnyčios bokštelio langai buvo užkimšti linų pakulomis, kurios per miestelio gaisrą užsižiebė. Iš bažnyčios buvo išneštos apaštalų statulos, paveikslai ir kiti reikmenys. Gaisras užgesintas, bet netolima karčiama išliko. 1881 m. per Velykas jau po stogu buvo palaidotas bažnyčios statytojas ir klebonas kun. Kazimieras Jonkaitis.

Gotikinės bažnyčios išbaigimas atiteko kun. Simonui Narkevičiui (Simonui iš Santakos). Su jo žinia vakarinėje palėpėje būdavo slepiama aušrininkų spauda. Kun. Narkevičius kartą loterijoje išlošė 25000, kitą kartą - 50000 rublių. Išloštų pinigų kunigams neišmokėdavo, bet išpirkdavo sąskaitas. Tokiu būdu kapinėse atsirado koplytėlė, o atpirktos karčiamos vietoje - mūrinis gyvenamasis namas, kuriame pusę metų gyveno iš Seinų pasitraukęs vyskupas Karosas.

Ožkabalių Basanavičius pragyveno kelias žmonas, kurių viena pagimdė Joną, vėliau daktarą Basanavičių, kita - Mackevičienė, kurios vyras nuomojo dvarą netoli Santakos, prieš 1910 metus buvusį kunigų Šaltėnų dvarelį. Jų dukra Saliomė mergavo su Slunakiemio merginomis. 103-ejų metų moteris palaidota Punsko kapinėse.

2008.06.07 d.

Šnekėta, kad po 1863 m. sukilimo Žemaitijos Pilsuidžiai neteko dvylikos dvarų Žemaitijoje. Nesuprantama man, kaip jie gyveno vėliau dvare netoli Ukmergės. Suprantama, kad per pusryčius prisiminta kokiame dvare valgė kopūstus užplikintus kanapių pienu, o kuriame dvare Gavėnioje per vakarienę naudojo aguonų pieną. Aišku, ir dienomis su svečiais diskutuota - tas, ar kitas prosenelis Pilsuodis lydėjo Didžiosios Lietuvos kunigaikštį per lietuvišką Ukrainą. Ne tik tai, bet ir kitus pasakojimus šeimoje girdėjo Juozapas Pilsudskis.

Tautinių temų Juozapas bus prisiklausęs Vilniaus gimnazijoje. Savitai jausdavosi porą metų studijuodamas Kijeve. Ne be tautinės priežasties keletui metų buvo išvežtas į Sibirą…

Matyt, Juozapėlis, gyvendamas dvare, bažnytinio gyvenimo nepatyrė. Neišplėtė jo Vilniuje, ar Kijeve. Sibire parankiui nebuvo netgi cerkvės. Taip ir liko laisvas bendruomenės baras, kurio vietą užėmė kiti įpročiai ir kitoniškos mintys, kurios netiko Vilniaus visuomenei, į kurį jis grįžo iš Sibiro. Pasirinkęs jam patogesnę kryptį, atsirado ne Caro, o Austrijos imperatoriaus globoje. Senyvam imperatoriui priklausė austrai (vokiečiai), bulgarai, čekai, lenkai, rumunai, slovakai, ukrainai, vengrai. Vis tai didesnės grupės, kurias reikėjo gebėti laisvai valdyti.

1914 m. kyla pasaulinis karas, kurio metu Juozapas Pilsudskis ima organizuoti lenkiškus pulkus, lenkiškus legionus.

Ir kariaujančių kraštų ne visi kariai gyvena frontuose, o lieka užnugaryje.

Be abejonės Juozapas Pilsudskis išmoko žirgais jodyti dar gyvendamas dvare. Tiesą sakant, tai mėgdavo jodyti ant bėrosios. Kumelės lengviau suvaldomos negu žirgai. Anuomet raitija buvo judriausia kariuomenės dalis. Nepatogumas tas, kad arklius tenka dažniau šerti, vadinasi sustodinėti, ir be to paieškoti arkliams maisto. Vis dėlto Pilsudskis su savo legionais, palikęs Krokuvą, į karo pabaigą Pavisliu atsidūrė, galima tarti, Varšuvoje. Čia jis vokiečių suimtas ir pasodintas Marienburgo pilyje, kas jam psichiškai priduoda garbės, nes toje pilyje būdavo sodinami Lietuvos kunigaikščiai.

Tuo metu Maskvoje po komunistinės revoliucijos, jau parengti kariniai vienetai, kurie bus siunčiami per Lenkiją į vakarus skelbti komunistinę tvarką ir tuo pat metu vakarų valstybės nepasirengusios apsiginti. Iš Malborgo pilies į Varšuvą parvežamas Juozapas Pilsudskis, kuris įgaliojamas ginti Varšuvą. Jis į pietus nuo Varšuvos per Vislą perkelia savo batalijonus ir už kelių dienų iš užpakalio užpuola atvykusius bolševikus. Tie netikėtai užklupti, tolimoje kelionėje nuvargę, neatsispiria Pilsudskio daliniams. Į Varšuvą iš šiaurės be mūšio įžygiuoja lenkų daliniai. Bažnyčiose skamba varpai ir skelbiamas „eud nad Wisla“ (Stebuklas virš Vislos). Apie šį stebuklą turėdavo žinoti jau pradžios mokyklos pirmokučiai.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvių istorinis romanas

ALGIRDAS IŠJOJA Į DAUSAS

Iš istorinio romano apie Lietuvą po Algirdo mirties

Vydas ASTAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 10

Kaip žaizdos kur ne kur žioji degėsių ir griuvėsių krūvos ten, kur žmonių gyventa. Paskui juodakryžius per visą kraštą nusidriekė pelenų ir kraujo šliūžė... Nuo šiol miestui teks rimtai rūpintis gynyba, o kūrybai, aišku, mažiau jėgų liks. Giltinė, sykį pasirodžiusi, užuodusi grobį, atjos ir vėl. Kas ją nuvys, kas? Jogaila, dar tik besistojantis ant kojų, Kęstutis, narsus senis, bet nuo tokių didelių priešo pajėgų mieliau besislepiantis savo Trakuose, nei kišantis snapą į atvirą mūšį, o gal Vytautas, šiąžiem sunaikinęs apgulėjų užnugarį – maisto ir pašaro atsargas, tačiau tik tiek?.. Ką daryti - gal patiems vilku staugti iš bejėgiškumo?

- Nesigraužk, Jogi.- Vytautas stuktelėjo jam per petį.- Su kaupu atmokėsim kryžeiviams, skaudžiai atkeršysim. Su tėvu jau planuojam šią vasarą žygį į Prūsiją.

- Gerai, bet… Nukerti ordinui vieną galvą, o toj vietoj dvi išauga,- niūriai atsiliepė Jogaila.- Kaip susidoroti su tuo slibinu visiems laikams?

- Tai dėdės Algirdo ir visų mūsų užduotis tau. Ne viską Algirdas padarė, paliko dar ir tau tęsti pradėtą. O mes visi padėsim ir prisidėsim, tik vesk,- kalbėjo Vytautas kiek pavydžiai.

- Suoki kaip koks palaižūnas! Ką gi man tęsti – dar užkariauti naujų žemių?

- Ir tai ne pro šalį. Kuo didesni, tuo stipresni. Jei ne mes priglausim, tai kiti. Sakysim, Smolenskas, jis kaip ietis, nukreipta į mus, jei jį pasičiups Maskva, arba nukreipta į Maskvą, jei mes jį turėsim.

- Oi, Vytautai, valstybė ir taip panaši į iš lopų durstomą skrandą! Lopas prie lopo, šiaip ne taip keliais siūlais sukabinta. O truktelsi bent kiek ir atplyš. Pastaruosius keletą metų mes tą tedarėm, kad puldinėjom nuo vieno pakraščio į kitą plyštančius lopus vėl prikabindami. Ne, tą patį tęsti nebeišeis, jau pasiekta riba! Reikia visai ko kito!

- Suprantama, stiprių siūlų ir gero siuvėjo.

- Ir kas, tavo manymu, būtų tie siūlai?

- Siekis, svajonė, viltis – didžioji Lietuva, į kurią pagarbiai žiūri kaimynai ir su kuria skaitosi Europos tvarkdariai - popiežius ir imperatorius, kurioje saugu ir gera gyventi, kur klesti amatai, prekyba, žemdirbystė, kur yra tvarka, o valdžia ir įstatymai griežti ir teisingi visiems.

- Puiku, bet kaip po šia vėliava suvienyti skirtingas kraštų religijas?

- Tegu kiekviena gyvuoja sau.

- O kalbas?

- Visom kalbom tegu meldžiasi dievams ir Lietuvai.

- Tu nekalbėjai apie jėgą ir prievartą.

- Jų irgi reikia, bet su saiku.

- Tai tokie, sakai, valstybės siūlai... Galbūt yra geresnių siuvėjų negu aš.

- Tėvynei šiuo metu tinkamiausias tu.

- Oho, kokia tu aukšta gaida paėmęs!- stebėdamasis pašiepė Jogaila. - Esi vienas iš trijų ar penkių žmonių, kurie pamąsto apie tėvynę. Visi kiti dar nesuvokia, kas tai. Jiems tai - jų kiemas, tėvonija, kunigaikštystė, jie mūsų siekių nesupras. Duok jiems laisvę, nerink duoklės, atleisk nuo prievolių – štai, kas juos pradžiugintų, o ne kažkokie bendri siekiai. Cha, tėvynė… ji taip išplitusi, kad nebežinai, kur baigiasi… Prijungdami naujas žemes, senelis ir tėvas kalbėjo, kad visų pirma jie atsiima iš rusų tai, ką šie pagrobę – senąsias mūsų genčių žemes. Iš tiesų, ten tebegyveno ir tebegyvena daug „litvinų“, deja, pamiršusių lietuviškai. Šiaip ar taip, buvo priglobta turbūt daugiau, negu prieš tai iš mūsų pagrobta. Sulipdyta nauja tėvynė, kurią, kaip sakiau, suvokia kokie penki žmonės. Man dar sudėtingiau: turėčiau sudėti į vieną motinos ir tėvo tėvynes - Tverę ir dabartinę Lietuvą, ir apie jas mąstyti.

- Bet yra tėvynės širdis, branduolys, pradžia, ir ji štai čia, po mūsų kojom, aplinkui.

- Šiek tiek mažokas plotas.

- Rūpintis turėtume pirmiausia šituo ploteliu.

- Taip, valdyt - tai rūpintis, skęsti rūpesčiuos, aš tai žinau. Todėl velniop tą valdžią! Nenoriu aš dar jos! Man ir taip buvo gerai. Kam ji man? Nesijaučiu jai prinokęs.

- Man regis, tėvas tave jau ilgokai pratino prie valstybės reikalų.

- Et… Jis viską norėjo laikyti savo rankose, nepasitikėjo. O jei ką padarai, tai vis, būdavo, ne taip, ne pagal jį.

- Tai gal perleisi vadžias kitam? Atsiras, kas pačiups, tik paskui geruoju neatsiimsi,- kandžiai šyptelėjo Vytautas, pagalvodamas ir apie Jogailos vyresniuosius netikrus brolius, ir save. Ko gi jie arba jis negriebtų? Tegu tik duoda. Vėl smilktelėjo pavydas tam sėkmės vaikui Jogailai, su kuriuo nuo vaikystės ėjo ne tik draugystė, bet ir rungtynės, kartais atviros, kartais slaptos. Štai dabar Jogailai vėl išpuolė didžiulė, pati didžiausia kokia tik gali būti sėkmė ir laimė, o jis jų visai nevertina ir nesidžiaugia. Ar jis iš tiesų dar neprinokęs? Sakė, kad ir vedyboms dar nesijaučia subrendęs. Gaila laisvės? Bijo atsakomybės? Bet juk jis tikrai Algirdo paruoštas perimti valdžią. Ko jam dar trūksta? Galbūt visko per daug. Jogaila ir gimė su marškinėliais. Jis viską gavo veltui. Tėvas ir motina gobstė jį savo meile taip pat kaip kailiniais, o jis mokėjo jiems įtikti, nešiaušė šerio, paklusniai darė ką liepiamas. Jis visąlaik turėjo šiek tiek daugiau negu Vytautas, net žaislų, jie niekada nebuvo lygūs, kaip nebuvo lygūs jų tėvai, nors tai buvo beveik nepastebima, lyg ir nekeitė tarpusavio santykių ir to Jogaila niekada nerodė, bet vis dėlto... Norint nenorint Vytautą žeidė tas pasmerktumas būti visąlaik žemesniu, turėti, galėti mažiau. O kodėl? Kuo anas geresnis? Bet taip jau buvo ir teko su tuo susitaikyti, be to, juk Jogaila pasidalydavo su juo savo žaislais, gardėsiais ir kita kuo. Štai ir dabar, kada šiaip niekuo nenusipelnęs pusbrolis šoktelėjo į pačią viršūnę, yra dėl ko ir pasidžiaugti: gal tuo pačiu ir Vytautui atsiveria daugiau galimybių.

- O jei tau perleisčiau vadžias, ar imtum? - gudriai prisimerkęs staiga paklausė Jogaila.

- Man? - suglumo Vytautas. Jogaila tarsi perskaitė jo pavydžias mintis ir sumąstė kokią klastą. Kaip Vytautas nuo jaunumės dažniausiai įveikdavo Jogailą grumtynėse, kirstynėse ir visur, kur lemdavo fiziniai duomenys, taip šis atsigriebdavo su šachmatais, painiuose ginčuose, iškalbinguose, gudragalviškuose išvedžiojimuose. Ne, dabar Vytautas ne tik nepuls ryti užmesto jauko, bet dar ir atsitrauks:- Na, man tu niekaip negali vadžių atiduoti. Tai neįmanoma.

- Tada, Vytautai, turim vykdyti mano tėvo valią,- gudriai išvedė Jogaila.- Telkimės mes abu, jaunieji, naują vagą pradėkim, nes toliau tą pačią varyti nebėra kur. Todėl tu man būtum labai reikalingas čia, Vilniuje.

- Jei tėvas leis, aš galiu.

- Ačiū, brolau. Tu tikras draugas. Ir aš tau lieku draugas. Mes draugai.

- Taip, taip, - kažkaip netvirtai patikino Vytautas.

Jiedu vėl apsikabino.

„Bet ar gali valdovas būti tikras draugas? - durstelėjo širdį Jogailai, jiems leidžiantis tamsiais laiptais iš kuoro.- Ar gali? Juk valdovas visų pirma privalo būti teisingas, visiems teisingas: ir draugams, ir ne tik. Vadinasi... vadinasi mūsų draugystė jau pasmerkta!“

Ir Vytautas, nepaisant Jogailos patikinimų dėl draugystės, skaudžiai, iki ašarų skaudžiai jautė – tai tik žodžiai, norai, viltys. Kai stovi laiptu žemiau, kai esi pavaldinys, priklausomas, savaime aišku, turi lankstytis, linkčioti, parinkti žodžius, tai yra, užgniaužti atvirumą, nutylėti tiesą – svarbiausius draugaujant dalykus. Ne, tarp judviejų jau nebebus, negalės būti taip kaip anksčiau!

„Nebent,- dingtelėjo abiem,- nebent Jogaila dar netaps didžiuoju kunigaikščiu.“

IŠPLĖSTINIS TARYBOS POSĖDIS

Ryte parjojo iš Polocko pasiuntinys, nuo galvos iki kojų apsitaškęs purvais, kaip obuolys sukratytas ilgoje kelionėje, tyčia pavėluotai pasiųstas iš Vilniaus su pranešimu apie Algirdo mirtį. Rytas buvo toks pat kaip vakar murglotas, ant lango stiklo pūpsojo lietaus lašiukai. Jogaila nubudęs dar tingėjo keltis, iki priesaikų buvo likę porą valandų. Jis priėmė pasiuntinį ne visai susitvarkęs,- nerimo, laukė iš jo svarbių žinių.

- Na, kalbėk. Ką liepė perduoti mano broliukas? Sakyk gi. Drožk pagaliau.

Žygūnas trypčiojo, stenėjo ir mikčiojo: mano pone, jis perduoda ne savo, o svetimus žodžius, ir nėra kaip nors kaltas dėl to, kad jie yra tokie. Tokia pradžia gero nežadėjo.

- Tai ką gi jis pasakė? Gal iškeikė mane negražiais žodžiais? Na, aš nesu dvaro panelė, kad dėl to imčiau raudonuoti. Drožk viską, nieko nepraleisdamas, be baimės.

- Andrius, Polocko kunigaikštis siunčia tau tokį pranešimą. Tegu, sakė…Negaliu pakartoti…

- Kalbėk drąsiai. Noriu žinoti, ką jis kalbėjo žodis žodin.

- Sakė, atsiprašau, tegu vištytis dar pasiaugina sparnus, kad galėtų skraidyti kartu su ereliais. Viskam, girdi, savo eilė. Vyriausias iš visų Algirdo sūnų jis esąs. Jam ir turinti tekti didžiojo kunigaikščio kepurė. Niekieno kito viršenybės jis nepripažinsiąs. Nebent dėdės Kęstučio. Andrius pats atvyksiąs šiandien vakare.

Porą kartų šyptelėjo Jogaila besiklausydamas, o gale net sukuksėjo.

- Smagią žinią siunčia brolelis, ačiū. Nujaučiau, nujaučiau kažką panašaus. O tave vis dėl to teks pasodinti į tamsiąją, ne už žinią, o tam, kad prieš laiką neišsiplepėtum. Pasėdėk pusdienį. Sargyba!

Kai pasiuntinį išvedė, visas Jogailos linksmumas staiga dingo. Lyg sužeistas peiliu į pilvą susiėmė rankomis, susirietė, suvaitojo.

Pirmiausia motina galėjo ką nors patarti, jei ne, tai bent užjausti, paguosti. Pas ką kitą jis lėktų?

Julijona iškart iš jo veido pastebėjo, kad kažkas negerai.

- Nekaip šiandien miegojai? - paklausė ji. - Mano vaikas, - pakartojo nuo kūdikystės įgrisusią, nors kartais ir malonią frazę, kartu, kaip visada, paglostydama it mažuliui galvą. - Luktelėk.

Tarnaitė, medžiodama utėles, šukavo jos ilgus, juosmenį siekiančius plaukus, anksčiau tikrai nepaprastus – kaip dailiai it kailinė skraistė jie krisdavo ant pečių ir krūtinės, Jogaila kadaise net mėgdavo užsimesti juos sau ant galvos, tarsi pasislėpti, dabar to nebepadarysi – net gailu, kokie retučiai, požiliai... Galėtų ir nusidažyti, atrodytų kur kas jaunesnė, nes veidas dar nelabai susiraukšlėjęs... Šitas kelias dienas po tėvo mirties jo akys visur kabinosi už nykimo, džiūvimo, irimo ženklų - artėjančios senatvės ir mirties pranašų. Ir ne tik žmonėse. Žiūrėk, pasipindavo, imdavo glaustytis apie kojas koks nususęs šuva; arklidėje liūdnai nuleidę galvas stypsojo nusenę tėvo žirgai; milžiniškos išpuvusiomis drevėmis liepos ir sukriošę, žaibų apskaldyti ąžuolai riogsojo, badėsi plikomis juodomis šakomis virš šviesžalių atgijusių berželių garbanų; pilies sienos, iš tolo tvirtos ir dailios, iš arti rodė aptrupėjusias plytas, išgriuvusius akmenis. Jo jaunatvė kratėsi viso šito kaip įkyraus slogučio ar ligos užkrato, jis tikėjosi artimiausiu metu čiupti ir apsikuopti bent aplink save: balon visa, kas atgyvena, sena, merdi.

- Nuo vakarykščio laužo dūmų man dar šiandien skauda galvą ir pykina,- pasiskundė Julijona.- Ir kodėl tavo tėvas su tokiu kietasprandžio atkaklumu laikėsi to pagonių tikėjimo, net prieš mirtį pavarė popą, pats nesikrikštijo ir jūsų neleido pakrikštyti?! Siaubingi papročiai – deginti žmogų! Atleisk jam, viešpatie!

- Ugnis apvalo, žemė supurvina,- atšovė Jogaila, ne tiek savo, kiek krivio žodžiais.

- Užkietėję netikėliai! Gal tavo tėvą šiaip taip būčiau atvertusi į tikrąjį tikėjimą, jei ne tas nekrikštas Kęstutis… Ežys! Nė užsimint neleisdavo apie krikštą. Įdomu, kas dabar knibžda jo tamsioje galvoje. Parems jis tave ar apgaus - pasinaudos proga ir šiandien taip paveiks tarybą bei kunigaikščius, kad jį pripažintų didžiuoju?

- Jis davė žodį! Kaip garbingas vyras, kuriam paspausti ranką laiko sau už garbę net kryžiuočiai.

- Dėl to pagonio nebūčiau tokia tikra. Tau, mano mielas, laikas atsikratyti vaikiško naivumo.

- Ir aš jam daviau žodį. Mūsų sandėris abiem naudingas.

- Kur gi ne, išlupus iš mūsų Trakų kunigaikštystę.

- Bet suprask pagaliau, mes jos nevaldom!

- Prašau nekelti balso prieš motiną… Matyt, turiu tau kai ką atskleisti. Tas tavo manymu garbingas vyras, kai tavo tėvas kovojo žygy, buvo užpuolęs kaip eržilas mane... O paskui pasitiko Algirdą nekaltomis kaip avinėlio akutėmis. Bet apie tai nesiplėsim. Dieve, kiek peslių sulėkė Algirdo palikimo dalytis! O jokių dalybų nebus, jūs maitėdos!

Motinos prisipažinimas Jogailą priblokė, bet šiuo metu svarbiau buvo tai, kad Andrius, netikras brolis, bet vis dėlto brolis, vyriausias iš visų brolių, vienos stipriausių Lietuvos kunigaikštysčių valdovas, pasižymėjęs karvedys, tarsi pačiupęs jį už kuodo rūsčiai grūmojo: palauk, mažiau, dar ne tavo eilė, o mano. Už Andriaus pečių grėsmingais veidais ręžėsi dar du taip pat galingi vyresnieji broliai iš pirmosios tėvo santuokos. Jogaila, kaip pagautas neklaužada vaikėzas, buvo sumišęs ir kupinas baimės. Kvepėjo muštynėmis, o jis, žinoma, visiškai netroško veltis į jas, į bet kokias tarpusavio kovas.

Tačiau Julijonai Andrius buvo niekas, jokia giminė, ypač dabar, kai juos jungianti grandis – jai vyras, o anam tėvas - nutrūko. Ji nė kiek Andriaus neaugino, neauklėjo, nes tuo metu, kai tekėjo už Algirdo, Andrius jau sėdėjo Polocke ir buvo už ją net vyresnis. Dabar šitas niekas pareikalavo visko. Atimti iš jos ir vaikų, išvaryti elgetomis!.. Paleidusi tarnaitę, ji klausėsi Jogailos apie Andriaus pretenzijas vis labiau karščiuodamasi.

- Och bjaurybė! Karpuota rupūžė! Įsigeidė didžiojo kunigaikščio kepurės šėtonas. Špygą sviestuotą! Neišgrauš! - motina buvo įsitikinusi savo (ir Jogailos) teisumu ir pergale.

Pykčio dozė įliejo į jos gyslas ryžto ir sprogstamo guvumo - parausvėjo veidas, pagreitėjo judesiai. Tai buvo žymu ir tada, kai ji kartu su Jogaila įžengė į Ponų tarybos menę, kurioje ilgas kaip sielis stalas jau buvo apspistas pagarbiai atsistojusių ir nuščiuvusių ponų. Atsisėdo šalia sūnaus išdidi ir valdinga, kietu, šaltu žvilgsniu atremdama drąsesniųjų žvilgsnius, pati nutvilkydama bailesniuosius. Te sau murma, rauko nosis įsižeidę ir nepatenkinti didikai, kunigaikščiai – sijono čia, mat, dar tetrūko. Teks priprasti, brangieji!

Tęsinys kitame numeryje

„Sugrįžimo laivas“ grįžta...

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

J. Kruminas

Matome – iš tolo plaukia baltas laivas.
Sugrįžimo laivas artinas į mus!

Poeto, prozininko ir vertėjo Juozo Krumino poezijos rinktinė *„Sugrįžimo laivas“ išleista 2007 m. Joje pateikiami eilėraščiai ir baladės iš trijų jam gyvam esant pasirodžiusių rinkinių: „Eksperimentai“ (1939, kartu su Danu Pumpučiu), „Kibirkštys naktį“ (1940), „Sugrįžimo laivas“ (1946). Kiti du knygos skyriai – „Vėjas gena debesis“ ir „Nostalgija“ sudaryti iš periodikoje bei antologijose spausdintų rankraščių ir eilėraščių, kurie saugomi Maironio lietuvių literatūros muziejaus fonduose Kaune. Beveik 60 metų jo eilėraščiai pragulėjo tamsoje bei nežinomybėje. Tačiau, neįmanoma paslėpti to, ko kas iškilu, ryšku, talentinga...

J. Kruminas – unikali asmenybė, savito talento poetas, žvelgęs į pasaulį su nuostaba ir meile. Jis gimė 1914 m. sausio 26 d. Palionės kaime, greta Bagaslaviškio bažnytkaimio (Širvintų r.), pasiturinčio ir darbštaus Jono Krumino šeimoje. Motina mirė iškart po gimdymo. Mokėsi Bagaslaviškio pradžios mokykloje, o baigęs Gelvonų progimnaziją, įstojo į Ukmergės gimnaziją. Jau joje parašė pirmuosius eilėraščius bei prozos kūrinėlius. Visas jo gyvenimas buvo kupinas blaškymosi ir netikrumo: poezijoje vyravo įvairiausios temos, tačiau „raudonu poetu“ netapo. 1937 m. pradėjo bendradarbiauti „Karyje“, „Savaitėje“ ir „Naujojoje Romuvoje“. Kartu su žmona, jau prieškaryje žinoma rašytoja Nele Mazalaite (1907-1993), 1944 m. vasarą pasitraukė į Vokietiją, kur Haffkruge nelengvai leido emigranto nežinomybės bei tėvynės ilgesio metus. Kiek sustiprėjus sveikatai, kurį laiką redagavo almanachą „Baltija“ ir literatūrinį žurnalą „Gintaras“ bei lietuviškoje gimnazijoje dirbo mokytoju. Visą tą laiką jį lydėjo ne tik vienatvė, bet ir nuolatinis kūrybos troškulys - rašė ir rašė eilėraščius, prozą. Mylima ir mylinti žmona nuo 1949 m. jau gyveno JAV, laukdama atvykstančio vyro. J. Kruminas buvo vilties poetas. Jo meilės lyrika, skirta mylimai žmonai, pasak knygos sudarytojo Alfo Pakėno, yra vienas iš gražiausių, bet dabar mažai kam žinomų mūsų poezijos meilės lyrikos puslapių. Ta meilė - stipri ir nuoširdi, išbandyta karo baisumų, skurdo, nepriteklių, šalčio ir išeivio ilgesio. Deja, tikras romantikas mirė jaunas 1951 m. vasario 1 d., Edmundstalyje (Šiaurės Vokietija) – džiovininkų sanatorijoje, vos įpusėję 37-erius metus, toli nuo Lietuvos. Palaidotas Spakenbergo pabaltiečių kapinėse, lietuvių skyriuje.

Jo gyvenimas, o ypač kūryba nėra daug tyrinėta, nedaug kam pažįstama. Anot J. Krumino ir D. Pumpučio, „kai kas gal panorės tarp eilučių išskaityti, kad norime įrodyti, jog kūryba yra galima ir pagal užsakymą. Neneigiame to. Ar visokie konkursai nėra užsakymas? Tačiau detalizuotas užsakymas mus nuteikia pesimistiškai“.

Valia galima prisiversti kurti. Vadinamasis įkvėpimas yra pasąmoninis minties blykstelėjimas, kaip refleksas, kuriuo išsilieja vidinė kūrėjo nuotaika. Manoma, kad rašytojas gali prieš save pavartoti tokią prievartą ir parašyti ne blogesnį kūrinį, kaip tą, kurį jis pajėgtų sukurti kitu metu.

Pasak autorių, „todėl mes pasąmoninį minties refleksą – vadinamąjį įkvėpimą – pakeitėme trečiuoju asmeniu, kurs, duodamas temą, apibrėžia rėmus <...>“. Mes patys savyje sukeliame kūrybinį nerimą bei tuos rėmus užpildome, artimesniu sau, turiniu. Galime pasirinkti vieną iš begalybės variantų. Daug didesnės reikšmės yra kuriamojo momento nuotaika, nors manome, kad kuriant išoriniai veiksniai turi minimalią reikšmę.

Poetas turi savo „gamybos“ paslaptį. Kūrybai nereikia parnasų ir mūzų. Šį mitą autoriai atsisako pripažinti ir teigia, kad kūrybai tereikia žemės. Nors ir pripažįsta genijus, gabumus ir talentą, bet, pasak jų, „mes nemanome, kad jie yra „Dievo pateptieji““.

Patys apsiribojame laiku, norėdami patirti, suprasti bei pajusti, kiek per tą laiką galime pasiekti. Suprantama, ne visi vienodai greitai kuria ir, kad tai negali būti laikoma kriterijum matuoti gabumus. Šia prasme autoriai ir norėtų būti skaitytojų suprasti. „Eksperimentų“ autoriai pareiškė, kad gali parašyti eilėraštį per valandą pagal trečiojo asmens duotą temą. Todėl šiame leidinyje visi eilėraščiai parašyti pagal to meto žymių kultūros veikėjų (L. Giros, S. Nėries, Alb. Žukausko, B. Brazdžionio ir kt.) ir eilinių lankytojų pasiūlytas temas garsioje „Konrado“ kavinėje Kaune. Išeivijoje buvo išspausdinta apysaka „Naktis viršum širdies“ (1951) ir romanas „Šeštasis medis“ (1963).

Taip sunkiai šis poetas dabar grįžta į namo – į savo tėviškę Širvintų krašte, į tautos kultūrą, į Lietuvą – tikruosius bei vienintelius savo namus, kuriuos taip mylėjo, ilgėjosi, išreiškė savo eilėraščiuose... Beje, knyga išleista Širvintų rajono savivaldybės lėšomis.

„Sugrįžimo laivas“ – pirmas platesnis bei atidesnis žvilgsnis į nepelnytai užmiršto poeto kūrybą, jo skaudų ir prieštaringą gyvenimo kelią. Poezijos rinktinė „Sugrįžimo laivas“ jau kelia bures link Lietuvos, kurią jaunasis poetas taip mylėjo.

*Sugrįžimo laivas : rinktinė / Juozas Kruminas ; sudarytojas Alfas Pakėnas ; dailininkė Džiuljeta Raminta Čebatoraitė. – Kaunas: Naujasis lankas, 2007. – 245, [2] p.: iliustr., faks., portr. Tiražas 500 egz.

Dvikalbis poezijos rinkinys

Klaipėdoje „Eglės“ leidykla išleido Kaliningrade gyvenančio fizikos mokslų daktaro Boriso Bartfeldo eilėraščių knygą rusų kalba su greta spausdinamais vertimais į lietuvių kalbą. Knygos prakalboje teigiama, kad „rinkinio pavadinimu „Prūsa. Rusiškai lietuviškas motyvas“ autorius nusako ir savo eilėraščių turinį, ir intencijas. Nepaprastai domėdamasis Rusijos, Prūsijos ir Lietuvos istorija bei šiandiena, autorius, keliaudamas po Kaliningrado sritį, mato joje ir mitinę Prūsą, ir Mažąją Lietuvą, ir Karaliaučių. Tas domėjimasis tarsi koduotas gimimo vietos: Boriso vaikystė bei jaunystė prabėgo gimtuosiuose Trempuose (Novostrojevo) šalia bažnyčios, kurioje tarnystę andai ėjo legendinės Taravos Anikės vyras kunigas, vienas lietuvių raštijos pradininkų Jonas Partacijus (1610 – 1646).

Iš kelionių po Lietuvą ir daugelio įdomių susitikimų gimė nemažai eilėraščių, kuriems autoriaus apsilankymas Klaipėdoje, Vilniuje, Kaune, Tauragėje, Panevėžyje, Priekulėje, Šilutėje paliko turtingų įspūdžių, pasitarnavusių dingstimi emocingai erudicijos puotai. Autorius eilėraščiams parašė komentarus, kurie skaitytojams atveria iš pirmo žvilgsnio nematomas arba ne visiems įžiūrimas asociacijas bei metaforas.

Didžiulę reikšmę autorius teikia gerai kaimynystei tarp Rusijos ir Lietuvos. Jo manymu, šalia politikos svarbų vaidmenį plėtojant tarpusavio santykius atlieka ir draugiškas paprastų žmonių – lietuvių ir rusų – bendravimas.

Eilėraščius į lietuvių kalbą išvertė rašytojas Rimantas Černiauskas, gyvenantis Klaipėdoje. Ši poezijos knyga – tai dvasinė didelio Lietuvos draugo ir istorijos vertintojo dovana abiems kaimyninėms tautoms, kurių žmonėms tokie svarbūs šilti žmogiškieji ryšiai, kultūros mainai, pagarba istorijai bei ateičiai“.

Kultūros ministerijos informacija

„Voruta“ parduodama

K110	Vilnius, Geležinkelio g. 16
K145	Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K190	Vilnius, Gedimino pr. 7
K200	Vilnius, Gedimino pr. 13
K26	Vilnius, Sodų g. 22
K44	Vilnius, J.Lelevelio g. 2
K45	Vilnius, Gedimino pr. 19
K48	Vilnius, Gedimino pr. 2
K5	Vilnius, Sodų g. 22
K6	Vilnius, Gedimino pr. 44
K7	Vilnius, Gedimino pr. 31
K78	Trakai, Vytauto g. 90
K8	Vilnius, Gynėjų g. 1
K85	Trakai, Vytauto g. 37
K9	**Grigiškės** Kovo 11-osios g. 25a
K91	Vilnius, Geležinkelio g. 4
K369	**Klaipėda**, Taikos pr. 101
K236	**Kaunas,** Laisvės al./ Ožeškienės g.
K466	Panevėžys, Savanorių g. 5
K558	Šiauliai, Tilžės g. 109
K436	Marijampolė, Stoties g. 2
K400	Alytus, Jotvingių g. 10

AKIŲ LIGŲ KLINIKA

Apsilankykite akių ligų klinikoje

Norime pristatyti nevalstybinę gydymo įstaigą – UAB „Lirema“ Akių ligų kliniką. Čia dirba aukštos kvalifikacijos gydytojai-oftalmologai ir atliekamos mikrochirurginės akių operacijos. Įstaiga įsikūrusi Vilniuje, neseniai atidarytas filialas Klaipėdoje. Klinika privati, aprūpinta modernia chirurgine bei diagnostine įranga. Veiklą pradėjo prieš penkerius metus, per visą jos istoriją apsilankė daugiau nei 10000 pacientų.

UAB „Lirema“ Akių ligų klinikai vadovauja gydytoja - oftalmologė mikrochirurgė Lilija Socevičienė. Čia dirba gydytojos - Lina Socevičienė, Laura Bagdonaitė ir Vilija Tolutienė. Konsultuoja bei operuoja vaikų akių gydytojas Jūratis Žukauskas, gydytojas Andrius Ruzgys. Įstaigos gydytojai gilina savo žinias ir praktinius įgūdžius Lietuvos bei užsienio konferencijose, universitetinėse klinikose. Gydydami ligonius taiko pažangiausius gydymo metodus.

Čia atliekamos kataraktos, regėjimo korekcijos, žvairumo, vokų plastinės, šalto miežio ir vokų auglių pašalinimo operacijos. Labiausiai paplitusi akių liga tarp vyresnio amžiaus žmonių – katarakta, kuria sergant rega vis silpsta, kol visiškai apankama. Ji gali būti gydoma tik chirurginiu būdu. Kuo anksčiau kreipiamasi į gydytojus, tuo greičiau ir geresnių pooperacinių rezultatų galima tikėtis. Už šią operaciją ligoniui mokėti nereikia – įstaiga sudariusi sutartį su teritorine ligonių kasa, kuri ir apmoka už suteikiamas paslaugas. Tačiau pacientas turi pasirinkti ir nusipirkti dirbtinį lęšiuką, geresnes operacines medžiagas, kurių nekompensuoja ligonių kasos. Tai pacientui kainuoja 650 litų. Vis dažniau atliekamos regėjimo korekcijos operacijos, po kurių žmogui nereikia nešioti akinių ar kontaktinių lęšių. Už visas kitas, išskyrus kataraktą, pacientai moka patys. Galima mokėti išsimokėtinai.

Kreipiantis reikia registruotis telefonu - Vilniuje (8~5) 2159595, Klaipėdoje (8~46) 459545. Pirminės gydytojo konsultacijos kaina 90 Lt. Pensininkams ir neįgaliesiems teikiama nuolaida - paslaugos kaina 60 Lt. Atvykstant pas gydytoją siuntimas neprivalomas. Esant medicininėms indikacijoms, pačioje klinikoje išrašys nedarbingumo pažymėjimą ar kompensuojamus vaistus akių ligoms gydyti.

UAB „Lirema“ informacija

Užs. Nr. 11

Trakų žemė

Trakų rajono laikraštis „Trakų žemė“

priima reklamą, skelbimus, pranešimus, sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks..:
8 528 55331
8 528 512 66
mob. 8 605 19302
arba el.paštą
trakuzeme@voruta.lt
voruta@voruta.lt,
Naujoji g. 16, Trakai

Voruta
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksas 0135

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, Dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje

© Voruta 2008. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devynioliktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l.
Rinko ir maketavo „Vorutos” leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. **redaktorius@voruta.lt**

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt** , voruta@voruta.lt
Interneto svetainė: http://www.voruta.lt

Redakcija: Rasa Junevičiūtė (red. pavaduotoja), Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivys, Albina Trečiokienė, Gražina Zaleckytė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius